

Yēyuutēkaab lēbkēēyik

Taayta

Siriintēet, yēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: Kisirē :Luuka kitaabuuni kōōrōōbērēē kitaabuunyii nyoo kibo taay. Mātookunoot kule / kīkēēsirēē ānō, nteenee / kīkēēsirchinē chii nyēē kitookunoot, nyooto ku boontēēt Tēyōfiilō, kuu kitaabuunyii nyoo kibo taay. Isōōtē :biiko alake kule / kīkēēsirē kēnyiitaab 63 KK kubērē :alake kukāākubēk :kēnyiitaab 70 KK.

Kiyēē mii āriit: Inoomēē :kitaabuuni yoo king'ētyinē :nyoo bo lōkōōywēk chēē kāroomēch yoo /kīkēēyibē Yēēsu kuwo kibkōōnkōy. Nto yityo, kwoorōōr wōlēē kiibuurto :rubiiik Yēērusālēēm kukānyē kuyityiin :kiyoo kikuurtoochinē :Yēēsu icheek. Nto yēē ki bēsyēētaab Bēēntēkōōst ku bēsyōōsyēk taman kung'eetee / kākēēyib Yēēsu kuwo kibkōōnkōy, kuchōōnchi icheek :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkōōnyiiityi kāāmuukēywēēk. Kung'eetee yooto kuwo taay, kiitichakay :lukēētaab biikaab Kiriistō areet akeenke kung'eetee Yēērusālēēm, Samaaryaa ākoy komoswookik tukul chēbo kōōrēēt (kur. 1:8).

Ikwēnyē :komosta nyoo bo taay nyēbo kitaabuuni soboontaab Bētērō āk kaniseetaab Yēērusālēēm. Kung'eetee kurkeetaab sokool kutas taay, kōōrābchinē soboontaab Bāwulō āk ruutooywēkyii sōmōk ām chooto ki ang'wan choo kiwēēsytōotēē kōōrēētaab Rooma kumukuul āk yoo / kibokiyyoong'tēē kōōk ām kiriinkēētaab Rooma.

Kiyēē āmu: I-ārōōru :kitaabuuni bo Yēyuutēk wōlēē kiikomkoomunto keey :biikaab Kiriistō āk wōlēē kiwuunto :wōlēē kinērēē, wōlēē ki-itikta keey āk kiyēē kiyey :kāamuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō kumukuul āk wōlēē mii :chii ake tukul nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō.

Ārōōrunēēt

¹ Boontēēt Tēyōfiilō, ām kitaabuunyyuu nyoo kibo taay, kyaasir ng'aleek tukul chēē rubtooy keey ākoo kiyēē kitoow :Yēēsu kuyey ankooneet ² ākoy bēsyēēt nyoo /kikēēyibēē kuwo kibkōōnkōy. Kiirwookyinē *lēbkēēyikyii choo kikiikukwey ām kāamuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin, yooto kumānāāwēētii kibkōōnkōy. ³ Yu kāwokung'eetee meet, chokōōboorchii keey lēbkēēyikyii ānkōōbuur ām bēsyōōsyēk artam. Kiiboorchii tukuuk chēē chaang' chēē sukuyey lēbkēēyichoo kuchamta kule kisoboot :inee. King'alaalee tukuuk chēē rubtooy keey ākoo bāytooyiisyēētaab Kaab Yēyiin.

Chōōnēētaab Tāmirmiryēēt āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin

⁴ Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kwoomē lōkōōy ākoo lēbkēēyichoo, kōōkāloonchi icheek kule, “-Moong'eetee Yēērusālēm, nteenee okany ākoy / kēērōōbwook Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuu yoo kikiikukuurto :Baaba. Kikyāā-āmwook ng'ālyoontoonoo. ⁵ Kiibātisāniisyēē :Yoowaana

1:1 Luuka 1:1-4   **1:2** Luuka 24:44-51   **1:3** Luuka 24:13-52

1:4 Yoowa. 14:16; Luuka 24:49; Yēyuut. 2:4, 33; 11:16; Kala. 3:14; Ēfēes. 1:13

bēēko, nteenee ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri +/ makeebatisaneenaak akweek Tāmirmiryēētaab Yēyiin.” ⁶ Kuboonto keey :Yēēsu lēbkēeyichoo, kuteebee :lēbkēeyik kule, “Mokoryoontēēt, ara imiitē sōō, ra wēētyooktēēch acheek biikaab *Isrāyēēl ankiibayteech?” ⁷ Kukētyi :Yēēsu kule, “Yēyiin nkit :nyēē bāwu ng'aleechaa. Māmākyook ōnkēt kule mākuyēk āyu. ⁸ Nteenee, +mōōnyōōru kāāmuukēywēēk yoo kāchōōnchook :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. +Mōōmwoowu ng'aleek chēē rubtooy keey āk anii ām Yēērusālēēm, Yuuteeya, Samaaryaa ākoy komoswookik tukul chēbo kōōrēēt.”

/Kikēyib Yēēsu kuwo kibkōōnkōy

⁹ Yu keewaany :Yēēsu kumwooy ng'aleechu, / kēeyib kuwo kibkōōnkōy kukāsē :lēbkēeyik. Kiker :boolteet Yēēsu kōōtōōchootē kut wokoong'irta. ¹⁰ Kimii :lēbkēeyichoo kōōnyālē barak kubērē nto kas Yēēsu, nto bērē kuweech keey kukas biiko alak āyēēng'. Kikiilaach :bichoo sirook chēē leelach ānkēeyyoonyēē komos ām yoo kimii :icheek. ¹¹ Kumwoochi :bichoo lēbkēeyichoo kule, “Murēchu bo Kalilaaya, ntēē kōōyyoong'iisyē yu ōkāsē barak? Mākōōyēēw :Yēēsu ām kēēlto nyēē wuu nyooto /kākēeyibēē.”

Noomnyēēt ām saayeet

1:5 Luuka 3:16   **1:6** Māārkō 11:10; Luuka 24:21; Yoowa. 12:13
1:7 Māārkō 13:32   **1:8** Luuka 24:48; Yoowa. 15:27; Yēyuut. 1:21-22; 2:32; 3:15; 4:33; 5:32; 8:14-19; 10:39-47   **1:9** Māārkō 16:19; Luuka 24:51; 1Bēt. 3:22   **1:11** Mat. 24:30; 26:54; Luuka 21:27; Ng'oong'. 1:7

12 Nto mii yoo, kung'eetee *:lēbkēyichoo yēē kibo Lekemeetaab *Musēytuuniinēk ankooyeey ākoy Yēērusālēēm. Kitēē :baani nyēē /kēēchāmu / keebeesyet ām bēsyēētaab *Sabaato.*

13 Yu kayit wōlooto, kuba koroofa wōloo kiibuurunēē. Lēbkēyichooto ku: Bētērō, Yoowaana, Yāākōbō, Antereeya, Filibō, Toomaas, Baatolomaayo, Mataayo, Yāākōbō araab Alfaayo, Simōōni nyēē kāng'unoot ākoo Yuuta araab Yāākōbō. 14 Kituuytōōs kibtaman ām wōlooto kusooyē :tukul ku kiito akeenke. Kiboonto keey āk chēēbyōōsōōk alak āk Maaryaa kaametiitaab Yēēsu āk mbo ng'eetaabkaamet.

/Kikeekwey nyēē kiikeer Yuuta Iskaryoot

15 Nto mii bēsyēēt ake kung'eet :Bētērō ām kwēēnuutaab rubiik bokol akeenke āk tibtem
16 ānkumwoochi kule, “Mbo ng'eetaabiya, ki ākoy kuyityiin :siruuētēchu bo Yēyiin kuu yoo kimwooyē :Tāmiriryēētaab Yēyiin kubununēē *Tāwuti, kurubta keey Yuuta nyoo kikwēryoonu biiko bokunam Yēēsu. 17 Ki Yuuta akeenke ām acheek ānkikēyēyiisyootē tukul. 18-20 / Kikeesir ām Kitaabuutaab Tyēēnwookik kule, ‘Kumuskēn :kanyii ānkuyēk kiraatyaa!†” (Boontēēt Tēyōfiilō, kinyōōr :Yuuta beesaanik ām rōkōsoo kiyēyē. / Kikyaalee beesaanichaa mbareet. Wōlooto bo mbaraanaata :wōlēē kiryooktoochinē keey kuwēētēē mēt ānkōōtōl :mooyēēt kuruuyo :kosurēēkyii saang'. Kikas :chii ake tukul ām

* **1:12** Ki lōōyinto :nyiiitēnyi nyēē kimāchē kuyitē kiilomiiteet akeenke. **1:12** Luuka 6:13; 24:52 **1:13** Luuka 6:14-16 **1:14** Luuka 8:2-3 **1:16** Tyēēn. 41:9 † **1:18-20** Tyēēnwookik 69:25

Yēerusālēēm ng'aleechu. Kunyoo, /kikēēkuurēē mbaraanaa 'Akēl Taama' nyēē ibooru kule 'Mbaraab koroti'.) Kitas taay :Bētērō kumwooy kule, "/ Kikeesir mbo subak kule, 'Kookeer :chiito ake bārooyintaab chiichoo.'† ²¹ Kunyoo, mächāktōōs /keekwey nyēē keekeer inee. Nto nyooto ku nyoo kikēēboontootē keey tukul kēēmiitē āk Mokoryoontēēt Yēēsu, ²² kutoowunēē yoo kibātisānē :Yoowaana Yēēsu ākoy yoo /kibokēēyibē kuwo kibkōōnkōy. Mākuchutēēch :chiichoo sikiiboornootē :tukul kule kookung'eetee :Yēēsu meet."

²³ Yooto, /keetwech biiko āyēēng': Yōōsēēf Barsaaba, nto kaayneenyii ake ku Yuustō. Nto nyiin ake ku Matyaa. ²⁴ Yooto /keesaay Yēyiin kule, "Mokoryoontēēt, 'inkētē inyiing' wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab biiko. Kunyoo, iboorwēēch ām bichu āyēēng' kule nkōnō :nyēē !keekwey ²⁵ kuyey yiisyooni bo *lēbkēēyik nyi kibākooktooy :Yuuta sukuwēētii wōloo kiyēmāktōōs kuwo kubo rōkōsnyii." ²⁶ /Keebar *sēkēēryēēt. Yooto kunam Matyaa. Kung'eetee yooto kuwo taay, kutas keey āk lēbkēēyik chuut ki taman āk akeenke.

2

Kichōōnchi :Tāmirmiryēēt biikaab Kiriistō

¹ Yu kayit bēsyēēt nyēbo *Bēēntēkōōst kōōruruukyi keey :rubiichoo tukul yēēt akeenke.

² Nyēē mā tyaa, kuchōōnēē :bōlātēēt barak nyēē

† **1:18-20** Tyēenwookik 109:8 **1:18-20** 2Tēt. 21:15; Mat. 27:3-8

1:22 Luuka 1:2; 3:21; 24:51; Yoowa. 15:27 **1:26** Kāālēw. 16:33;

Luuka 1:9 **2:1** Chuy. 23:16

kāmooryēn wuu kibuybuy. Kiker :bōlātoonoo kōōto tukul. ³ Kiisuuchi rubiichoo tukuuk chēē wuu ālōolātēētaab maat ānkutēbootēē mētēwoy. ⁴ /Kikiinyiityi chii ake tukul ām yooto Tāmirmiryēēt ānkutoow :ake tukul kung'alaal ām kuutiit nyēē -mēēnkētē. Kibo :kāamuukēywēēchoo Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

⁵ Kimii :Yuutayeek Yēērusālēēm chēē kiikōōnēmchi key Yēyiin. Kikwoonootēē yēēmōōsyēk chēē tēērchiin ām kōōrēēt. ⁶ Yu kakas bōlātoonoo, kōōruruuch key. Nto yu kakas :chii ake tukul ām icheek / kēēng'ālōolēē kuutiinyii kunam kuut. ⁷ Yooto kulē :bichoo, “Māku nkoolat oō! So, mā Kalilaayeek :bichu tukul? ⁸ Ntēē kāsē :ake tukul ām acheek kung'ālōolē :bichu kuutiinyii! ⁹ Kēēbooyē :alake Baarti, Meetya āk Eelam. Nto alak kubo Meesobotaamnya, kōōrēētaab Yuutayeek, Kabatookya, Bōōntō ākoo Eesya. ¹⁰ Bo :alake Fruukya, Bamfulyaa, Miisir, rōōrōōkiisyēkaab Liibya chēē lēēkitēē Kurēēn nto alak kubo Rooma ¹¹ chēē Yuutayeek āk chēē / kiikeeweech kurub ātēbuutēkaab Yuutayeek. Kwoonēē :alake Kērēētē ākoo Areebya. Ng'ālōolē :bichu kuutuweekyoo kōōbooru tukuuk chēbo kwōng'uut chēē rubtooy key āk Yēyiin!” ¹² Kutākōōlātē :bichoo, kuteebee key kule, “Ng'al nee :chu ēē?” ¹³ Nteenee kiichaasee key :alake kumwooyē kule, “Bōōkityootiin :chu!”

Kiyēē kimwoochi :Bētērō biiko

2:4 Luuka 3:16   **2:4** Yēyuut. 4:31; 8:17; 10:44-46; 11:15; 15:8; 19:2-6; 1Kōōr. 12:10; 14:1-39   **2:13** 1Kōōr. 14:23

14 Nto mii yoo, kōōyyo :Bētērō taay ānkung'āloolchi biiko choo kikiiruruukyi keey yooto. Kimii yooto :nkicheek *lēbkēēyik chuut tamanu āk akeenke. Kikuurchi :Bētērō barak kule, “Āmwoowok ii, kāābkōōnyoo āk akweek tukul choo ōminyē Yēērusālēēm, ōyēbchi yiit kāroomin kiyēē āmiitē wāāmwoowok. 15 Kookas, tāku :āsiiswēk sōmōk chēbo kōrrōōn. Mābōōkityootiin :bichu kuu wōloo ōsōōtitooy :akweek. 16 Ityiichē :yuutēyu kiyēē kikiikumwooy *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin Chōōwēēl kule:

Mwooyē :Yēyiin kule,

17 'Ām bēsyōōsyēkaab lētuut

+māāng'oobchi Tāmirmiryēēnyuu biiko tukul.

Mākung'ōōrso yooto :tibikwook āk wērikwook.

Mākukāsē :āybēērikwook kitōōntōyēēn ām
ng'oong'uutēk

ānkumākunyōōru :booyikwook kiirwootik.

18 +Māāng'oobchi mbo Tāmirmiryēēnyuu ām
bēsyōōsyēchooto

motwoorikyuu ānku murēn nto koor.

Mākung'ālooltoowoo ām
kāāmuukēywēēkyuu.

19 +Maayey kutook tukuuk chēē -/mākyoomu
ām wōliin bo barak āk wōlēēb ng'wēny.

+/Makiitaata koroti,

kuchō :maata ānkutuskēn :kōōrēēt.

20 Mākumis :asiista ankusalakay :araawēet
nto yitu :bēsyēēt nyoo wōō bo Yēyiin ānkubo
kwōng'uut.

21 +/Makiiraraach chii ake tukul nyoo riirchinē
Yēyiin.†

22 Mooyēētaab *Isrāyēēl, ōyēbchi yit ng'aleechu:
Yēesu nyēbo Nāāsārēēt ku chii nyēē kiiboornēē
:Yēyiin ng'al chēbo kwōng'uut kuu wōloo ōnkētitooy
:akweek. 23 /Kikiiyokoowook chiichi sooyeyee
kiyēē ōmāchē ām kēēlto nyēē kikiikusat :Yēyiin ām
ng'oomnānēenyii. Kyoong'eet :akweek āk biikaab
Rooma, obakach ōkwērtōochi murtooywoontēēt.
24 Nteenee kiing'eetee :Yēyiin meet kootyaakta ām
nyalil ake tukul, kuuyu mēēbērē kiimuuchē :meet
kukiilchi inee. 25 Kimwooy :Tāwuti ng'al chēē wuu
nyēē kiing'wēlyēēlē Mokoryoontēēt kule,
'Intōōwoo :Yēyiin kibtaman.

Miitē :Yēyiin āwunyuu nyēbo taay,
kunyoo, māmii :kiy nyēē makutwaaya.

26 Ng'erechaat :mooyēēnyuu
ankaabaybay.

Mākōōbuur :bōōrnyuu kuboonto kāākēnēēt,

27 kuuyu mēēbērē +mēēbākookyi bōōrnyuu
*kāābkwoombiich,
nto ibakaakte kunun :chiing'uung' nyoo chur-
taat.

28 'Kwēēboorwoo kēēlwookik chēbo soboonto,
anku +meeng'ereechaa kuyitita ām
taayeeng'uung'.†

29 Mbo ng'eetaabiya, okany āchuurtoowook: Kime
*:Tāwuti /ankeemuy. Tākiinkētē mbo raat wōloo
/kikēemuchinē. 30 Ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin

† 2:21 Chōōwēēl 2:28-32 2:21 Yēyuut. 2:36; 9:14, 21; 22:16;
Room. 10:13; Filib. 2:11 2:22 Luuka 24:19; Yoowa. 2:11 2:23
Yēyuut. 4:28 2:24 Luuka 24:5-6; Yēyuut. 4:2 † 2:28 Tyēēnwookik
16:8-11 2:29 1Bāy. 2:10; Yēyuut. 13:36

:Tāwuti ānkiinkētē :inee kiyēē kikiikukuurtoochi :Yēyiin. Kiiwoolchi keey :Yēyiin kule makutool chii nyēbo mooyēenyii kuyēk bāytooyiintēēt. ³¹ Kukāsē kiyēē kimii taay, king'āloolēē ng'eeteetaab meet nyēbo *Kāārārookiintēēt. Kimwooy kule mēēbērē +/mākēēbākookyi kāābkwoombiich, nto mbo kunun :bōōnyii.

³² Kookoong'eetee :Yēyiin Yēēsu meet ankookeekas :acheek kule man. ³³ /Kōōkiikoochi kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. Kōōkunyōōr Tāmirmiryēēt kuu yoo kikiikukuurto :Yēyiin, ānku kāākurōōbwēēch Tāmirmiryoonoo. Kunyi, kookas :akweek kuyēyāktōōs :tukuuchoo bēsyooniitēnyi.

³⁴ Mānāāwo *:Tāwuti barak, nteenee kimwooy kule,

'Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:

Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay

³⁵ ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.†

³⁶ Kunyoo, kukas :biikaab *Isrāyēēl tukul ng'ālyoontooni: Kiyey :Yēyiin Yēēsu nyiitēnyi kyōōkwērtoochi :akweek murtooywoontēēt kuyēk Mokoryoontēēnyoo ānkuyēk mbo subak Kāārārookiintēnyoo.”

³⁷ Yu kakas :bichoo ng'aleechaa kimwooyē :Bētērō, kung'woonchi miisin ām kiyēē kikiikuyeyakay. Kimwoochi :bichoo Bētērō āk

---

2:30 2Sām. 7:12-13, 16   **2:31** Tyēēn. 16:10; Luuka 22:67   **2:32** Yēyuut. 1:8   **2:33** Māārko 12:36; 14:62; 16:19; Yēyuut. 2:17-18; 5:31-32; 7:55-56; 10:45; Room. 5:5; 8:34; Ēfēēs. 1:20; Kolos. 3:1; Tiitō 3:6   † **2:35** Tyēēn. 110:1

*lēbkēēyik chuut alak kule, “Mbo ng'eetaabiya, ara keeyey nee?”

³⁸ Kukētyi :Bētērō bichoo kule, “Oweekse ām miyootyēet / ankeebatisan chii ake tukul ām akweek ām kaayneetaab Yēesu *Kiriistō sukung'eet / kēēnyōōwook kaat. Nto mii yoo, +/ mākēērōōbwook Tāmirmiryēētaab Yēyiin. ³⁹ Kiyooto :nyēē kōōkukuurtoowook :Yēyiin āk lōkōkwook ākoo mbo nkicheek alak choo lōōyēch chēē mākukuur :Yēyiin.”

⁴⁰ Ām ng'aleechuutēchu āk alak chēē chaang', kiikāloonchi :Bētērō biiko kumwoochinē kule, “Os-atee keey wōlēē mii :biich chēē moosootiin. Yoo kooyey kuu nyooto, kōōsāru soboonwēkwook.”

⁴¹ /Kikeebatisan biiko choo kicham ng'aleekaab Bētērō. Kitāsyi keey bēsyoonooto :biiko alake chēē kiyitē kisyēērōōk sōmōk.

Wōlēē kiibuurtooy :biikaab Kiriistō chēbo taay

⁴² Kiinēmu keey :bichoo / kikēēbātisanē kuriib kāānēētiisyēētaab *lēbkēēyik. Kiibuurchiintōōs ānkuyēētyēēchinē keey. Kyoomchiintōōs āmiik ānkusooyē :tukul Yēyiin. ⁴³ Kiyey

:lēbkēēyik ng'aleek chēē chaang' chēē / kiilatē, ng'ālyoo nyēē kiiywey icheek :biiko tukul.

⁴⁴ Kiibuurē :biikaab Kiriistō tukul yēēt akeenke ānkuyēētyēēchinē keey ām keel ake tukul.

⁴⁵ Kyooltooy tukuukwaa ānkuyēētyēēchinē chii ake tukul nyoo kābotyi :kiy. ⁴⁶ Kibēētii

---

2:37 Luuka 3:10, 12, 14; Yēyuut. 16:30   **2:38** Mat. 28:19; Luuka 3:3; Yēyuut. 3:19   **2:39** Isa. 44:3; Yēyuut. 10:45; Ēfēes. 2:17   **2:40** Kiruu. 32:5; Yēyuut. 2:21   **2:41** Yēyuut. 2:47; 4:4; 5:14; 6:7; 11:21, 24; 12:24; 14:1; 16:5; 21:20   **2:45** Luuka 12:33

:bichoo kwaak bokutuuytōs yēbo biiwuutaab
 *Kōōtaab Yēyiin. Kyoomchiintōs ām bāybooyyēt
 āmiik ām kooriikwaa. ⁴⁷ KiikoostooY Yēyiin
 ānkung'ērēkyinē icheek :biikaab kiriinkoonoo.
 Kitāsu :Mokoryoontēet biiko alak chēē kimii /
 kiirāroochē ām bēsyo ake tukul.

3

Kiisoob :Bētērō chii nyēē kichunkutoot

¹ Nto mii bēsyeēt ake, kuwo :Bētērō ākoo
 Yoowaana *Kōōtaab Yēyiin yēē ki āsiiswēkaab
 saayeet. Kubēētii, kimii :asiista sokool bēēt.
² Yu makuyit, kukas /kiimutu chiito ake nyēē
 kichunkutootiin :kērēenkōōk kung'eetee /
 kākēēsich, kuwo yēbo oreet nyēē / kikēēkuurē
 kule 'Oreet nyēē karaaran'. / Kikiikoochinē
 chiichoo yooto bo oreet kwaak sukusoomē
 kōōkoochi kiy :biiko choo iwutē biiwuutaab
 *Kōōtaab Yēyiin. ³ Yu kakas :chiichoo kichunkutoot
 kule kikiikuriik :Bētērō āk Yoowaana kōōwut
 biiy, kusoom beesaanik. ⁴ Kōōrōōtoot :Bētērō āk
 Yoowaana chiichoo nto yityo kumwoochi :Bētērō
 kule, "Ikaseech!" ⁵ Koonyal :chiichoo icheek
 kukānyē kule /kēēmētyi kiy. ⁶ Kumwoochi :Bētērō
 chiichooto kule, "-Māāboontē beesyaa nteenee
 mii :kiyēē āboontē ānku +māākōōning' nyooto.
 Āmwoowung' ām kaayneetaab Yēēsu *Kiriistō
 nyēbo Nāāsārēēt, kule ing'eet ānkiwēēsyt!"
⁷ Kunam :Bētērō āwutaab chiichoo nyēbo taay
 ānkuyēētyēēchi kōōyyo. Kunyōōr :kērēenkōōkaab

2:46 Luuka 24:53   **3:1** Luuka 22:8; Yëyuut. 4:1-23; 8:14; 10:3, 30

3:2 Yëyuut. 14:8   **3:6** Yëyuut. 3:16; 4:7, 10; 8:12; 16:18; 19:13

chiichoo nkuruuk areet akeenke. ⁸ Kōōyyo ānkuwēesyētoot! Kuwēeto keey :chiichooto mbo Bētērō kōōroonchinootē :inee barak kōōkoostooY Yēyiin ākoy biiy. ⁹ Yu kakas :biiko kuwēesyētootē :chiichoo ānkōōkoostootē Yēyiin, ¹⁰ kōōnkēt kule ki nyoo kiibuurē oraanaa komos. Kiilat :bichoo ankunam kuut :kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :chiichoo.

Kiirwookyi :Bētērō biiko

¹¹ Kumii :chiichoo kāyēētyi keey wōlēē kimii :Bētērō ākoo Yoowaana ām yēē / kikēēkuurēē Kēēltaab Sōlōmōōn nyēē kitinyē wuurwēt. Koolat :biiko ankulabat ākoy yooto. ¹² Yu kakas :Bētērō kuu nyooto, kumwoochi biiko kule, “Biikaab *Isrāyēēl! Ām nee yu soolat ām kiyēē kayeyakay? Ōbērē akweek kakeeyey chiichi kuwēesyēt ām kāāmuukēywēēkyoo nto kule kuuyu kēēchurtootiin? ¹³ Acha! Yēyiintēētaab *Abraam, Isaka āk Yāākōbō, Yēyiintēētaab mbo kuuko :nyēē kayey ng'aleechaa. Kāākōōtōrōōr :Yēyiin motwooriintēēnyii Yēēsu nyoo kyōōtāyē :akweek ām taayeetaab *Bilaato ānkōōrēkēērtē /bokeebakach, ānkoo kikiikumach kule kootyaakta. ¹⁴ Kyootay chii nyēē kichōōnēē wōlēē mii :Yēyiin nyēē churtaat ankoomach kule / kiityooktoowook chii nyēē sikoran. ¹⁵ Kyobakach chii nyēē kichokuyaāt kēēltaab soboonto, nteenee kiing'eetee :Yēyiin meet. Kikeekas :acheek kuyēyāktōōs :kiyi.

3:8 Yoowa. 5:9; Yēyuut. 14:10   **3:11** Yoowa. 10:23; Yēyuut. 5:12

3:13 Chuy. 3:15; Luuka 23:1-5, 13-25; Yoowa. 17:1; Yēyuut. 7:32

3:14 Isa. 53:11; Mat. 27:19; Luuka 1:35; 23:47; Yēyuut. 7:52; 22:14;

1Bēt. 3:18; 1Yoowa. 2:1   **3:15** Yēyuut. 1:8

16 Kānyōōr :chiichi ōnkētē :akweek nkuruuk kuwēesyēt kubo kaakaaset. Kāsob :inee ām kāāmuukēywēēkaab Yēesu.

17 Kunyoo ii, biikyoo, ōyēyē :akweek ng'aleechu, kimōōnkētē ānkimēēnkētē :nkicheek kāāntōōyikwook.

18 Nteenee kēēliitēnyi :nyēē kaakuyey :Yēyiin sukuyityiin kuu yoo kimwoowu kubununēē wōlēē mii *:wōōrkooyikaab Yēyiin. Kimwooy :Yēyiin kule makunyalil *:Kāārārookiintēēt.

19 Kunyi, oweeksee choolwookātēēt ānkōōyisyi keey Yēyiin / sikēēmētoowook ng'ōōkiswookikwook. 20 Oyey kuu nyooto, sukung'eet ōnyōōru tāloosyēēt kuchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin ānkumākōōyook subak Yēesu nyoo kisimkutool kuyēk Kāārārookiintēēng'woong'.

21 Yēmāktōōs kung'ētunēē :Yēesu kibkōōnkōy ākoy kut kuyit :bēsyēēt nyēē kētyinēē :Yēyiin kiy ake tukul kukaramiit kuu yoo kibo toowunēēt. Kikiikumwooy :Yēyiin ng'aleechu kubununēē wōōrkooyikyii choo kibo kēny.

22 Kimwooyē *:Muusa kule, 'Mākukōōnook :Yēyiintēēng'woong' wōōrkooyoontēēt ake kuchōōnēē wōlēē mii :biikwook nyēē wuu anii. Māchāktōōs ōkāsyi kiy ake tukul nyēē mwoowook. 23 Chii ake tukul nyēē kāmākāsyi, mākung'ētītēē wōlēē mii :biikaab Yēyiin.†

24 Kubooyiit man, kiikung'ooran *:wōōrkooyikaab Yēyiin tukul bēsyōōsyēchu, kung'eetee Sāmweēl ākoy alak choo kibo lētuunoo.

3:16 Luuka 7:50   **3:17** Luuka 23:34; 1Tēm. 1:13   **3:18** Isa. 53:7-8; Tyēēn. 2:1-2; Tyēēn. 22:1; Luuka 22:67; 24:44   **3:19** Yēyuut. 2:38   **3:21** 1Kōōr. 15:25   † **3:23** Kiruutēk 18:15, 18-19   **3:23** Yēyuut. 7:37; 13:32

²⁵ Mii kuyityiintōōs ām wōlēē ōmiitē :ng'aleekaab wōōrkooyichoo āk kiyoo kikuurtoochinē :Yëyiin mbo kuukoong'. Kimwoochi Abraam kule, 'Mākunyōōr :biikaab kōōrōōsyëk tukul kāābēruurēētaab Yëyiin kubununēē chii nyēē mākuchōōnēē mooyēēng'uung'.[†] ²⁶ Yoo kikōōnu :Yëyiin motwooriintēēnyii Yēesu, kiiyook kurook simkuchō wōlēē ōmiitē :akweek chokōōbēruurook, kuwēēchēē ake tukul ām akweek wōlēē mii :miyootyēēng'woong'."

4

Kumii :Bētērō āk Yoowaana taayeetaab kōōkwēētaab Yuutayëek

¹ Kutākumii :Bētērō āk Yoowaana tākung'āloolchinē biiko, kukwoonchi :mbo kibkōrōs āk nyēē kiiyyoonkyinē riibiikaab *Kōōtaab Yëyiin āk *Satukaayëek. ² Manaakas :bichu nyēē karaam, yu kimii *:lēbkēēyik kōōnēētiisyē ānkwoomchinē biiko kule imuuchē :chii kung'eetee meet kubununēē Yēesu. ³ Kinam :bichoo Bētērō āk Yoowaana, nteenee kuuyu kikiikwiimēn :kōōrēēt, / keekerta kō ākoy kuyyëech. ⁴ Ānkoo kuwuu nyooto, kichamta :biiko chēē chaang' Yēesu choo kikas ng'aleechaa kyoomu :mbo Bētērō. Kitas taay :biiko chēē kikiikōōyēnchi ng'ālyoontēētaab Yëyiin kubās keey kut kimāchē kuriichē kisyēērōōk muut.

⁵ Yu kāyyēēkunēē, kutuuyo :kāāntōōyik, booyik āk kāānēētikaab kiruutëk Yēerusālēēm. ⁶ Kāāntōōyichoo ku: *Anaas nyoo ki kibkōrōs

[†] **3:25** Toowu. 22:18; 26:4   **4:2** Luuka 20:27   **4:2** Yëyuut. 2:24; 3:15, 26; 4:33; 12:30-31; 17:18; 23:6-9; 26:8, 23   **4:4** Luuka 9:14; Yëyuut. 2:41

nyēē wōō, *Kayaafa, Yoowaana, Alekisaanta āk biiko alak chēē kibo kōōtaab mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. ⁷ /Kikēēkwēryoot Bētērō āk Yoowaana kōōkwoonoo. Yooto, kutoow :kāāntōōyichoo kuteebee mbo Bētērō kule, “Kākōōnook :ng'oo kāāmuukēywēēk oyey ng'aleechu?” ⁸ Kumwoochi :Bētērō ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, “Kāāntōōyik āk booyikaab yēēmēēt, ⁹ yēē ākoo / kēēmiitē bēsyooni / kēētēēbēēnēēch ng'al chēē rubtooy keyy ākoo ng'alyoo nyēē karaam nyēē / kōōkēyēchi chiichi kōchUNKUTOOT ākoo wōlēē / kōkiisoobto, ¹⁰ kumāchāktōōs kōōnkēt :biikaab *Isrāyēēl tukul kule kōsob :chiichi ām kāāmuukēywēēkaab *Kāārārōokiintēēt Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt. Inee :nyoo kyōōkwērtoochinē murtooywoontēēt, nteenee koong'eeete :Yēyiin meet. ¹¹ Yēēsu :nyiitēnyi ku rwaanteet nyoo kyōōtāyē oteekte, :nyēē tiyēywoontēētaab kōōto. ¹² Māmii :kēēlto ake nyēbo kaararaacheet :nyēē kiikōōkoochi :Yēyiin biiko nteenee Yēēsu nkit.”

¹³ Kiilat :kōōkwoonoo bo Yuutayeek ām kāng'unātēēt nyēē kiboonto :Bētērō āk Yoowaana ānkoo kut ki biich chēē kimāsumānootiin. Nteenee kisēw kule ki rubiikaab Yēēsu :icheek. ¹⁴ Nto kuuyu kitākuboontootē keyy :chiichoo /kikiisoobē mbo Bētērō, kiboty :wōlēē kikwiilta icheek. ¹⁵ Kunyoo, kumwoochi :bichoo mbo Bētērō kule, “Obe saang”. Nto mii yoo, kōōrwooch. ¹⁶ Kiteebee keyy :bichooto kule, “+Makeeyeyee nee bichu ēē?”

4:7 Luuka 20:2   **4:8** Luuka 1:67; Yēyuut. 4:31; 13:9   **4:10** Yēyuut. 3:6   **4:11** Tyēēn. 118:22; Luuka 20:17; 1Bēt. 2:4-7   **4:12** Mat. 1:21; Yoowa. 14:6; 1Kōōr. 3:11; 1Tēm. 2:5   **4:13** Luuka 21:15
4:15 Yēyuut. 5:34-35

Ntēē kāākōōnkēt :chii ake tukul ām Yēērusālēēm kule kaakuyey :bichu ng'ālyoontooni -/mākyoomu. Kunyi, māmii :wōlēē kēētuuktooy. ¹⁷ Nteenee yēē simātākutistēē :ng'ālyoontooni biiko, +makeeker koong' bichu kumātākwoomchinē biiko lōkōōywēk kuyēyiisyēē kaaynaani.”

¹⁸ Yooto, / kēēkuur mbo Bētērō kooyeey kō / ānkēēmwoochi kusaan tākōōnēētiisyoot kurubta keey āk Yēēsū. ¹⁹ Nteenee kimwoochi :Bētērō ākoo Yoowaana bichooto kule, “Karaam /kiyweyaak nto /kiywey Yēyiin? ²⁰ -Mākiimuuchē :acheek keesiste kiyēē kiikeekasee koonyek āk yiitiik.”

²¹⁻²² Kimāmii :kiyēē kiimuuchē :bichoo kuyeyee mbo Bētērō kuuyu kiikoostoooy :biiko tukul Yēyiin kubo chiichoo kiboonto kēnyiisyēk chēē kikēēytēē artam, nyoo /kikiisoobē ām kēēloo bo kwōng' uut. Nto subak, kiimuuchē :bichooto koong' eet wōōrōōryēēt. Kunyoo, kibōlchi subak ankubakaakta kubēēchi keey.

Kisaay :biikaab Kiriistō kunyōōr nyikanateet

²³ Yu /kabokiityaakta Bētērō ākoo Yoowaana, kooyeey wōloo kimii :biikwaa ānkubokumwoochi ng'aleek chēē kimwooy :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik.

²⁴ Yu kakas :bichoo ng'aleechaa kusaay kukuurchinē barak kule, “Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo 'kiyēyē barak āk ng'wēny, bēēkaab araray āk tukuuk tukul chēē mii kōōrēēt. ²⁵ King'ālōolchinē :Tāmirmiryēēng' uung' kuuko *Tāwuti, kule, 'Ām nee sukunyēkēriitu :bōrōryōōsyēk alake,

ānkōōbootyinē :Isrāyēēl āsiiswēk ng'al chēē
māyitē wuy?

26 Chōbē keey :bāytooyikwaa kuyey booryēēt
ānkukāākōōruruuch keey :nkicheek kāāntōōyik
sukubooryēē Yēyiin āk chiinyii nyoo
ng'aabaat.†

27 Kubooyiit man, kituuyo yu bo kiriinkooni
*:Ērōōtē āk Bōōntyō *Bilaato ākoo biiko choo
mābo kōōrēētaab Isrāyēēl āk choo bo Isrāyēēl.
Kiyēchi ruurumuut motwooriintēēng'uung' Yēēsu,
nyoo 'kiing'aab kuyēk Kāārārōokiintēēt. 28 Kiyey
kiyēē kikiisimitiil kēny ām kāāmuukēywēēkuuk
kule makuyeyakay. 29 Kunyi ii, Mokoryoontēēt,
ikas wōlēē kāākōōmuuytēēch ānkiikōōnēēch
acheek motwoorikuuk nyikanateet kyaamte
ng'ālyoontēēng'uung' nyēē māmii :muyāt. 30 Ikōōnu
kāāmuukēywēēkuuk kōōsoobiis ankiiyey tukuuk
chēē /kiilātē āk chēē -/mākyoomu ām kaayneetaab
motwooriintēēng'uung' Yēēsu nyoo itabaanaat
kubo yiisyēēng'uung'.”

31 Yu keewaany :bichoo kusaay, kōōtintiimākoy
:kōyooto kāmiitē :icheek kusooyēē / ānkiinyiityi
icheek tukul Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Yooto,
kwaamtaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām nyikanateet
nyēē māmii :muyātēēt.

*Kiibuurchiintōōs :biikaab Kiriistō kuu kiy
akeenke*

32 Kikinoomnyo :biiko choo kikiikuchamta
ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyēk kiito akeenke. Māmii
:chii nyēē kiitukuulchinē keey tukuuk nteenee

† 4:26 Tyēēnwookik 2:1-2
2:23

4:27 Luuka 23:6-12

4:28 Yēyuut.

kibchēchiintōōs āk chuut. ³³ Kiiboor *:lēbkēēyik ām kāāmuukēywēēk kule king'eetee :Mokoryoontēēt Yēesu meet. Kiibēruur :Yēyiin lēbkēēyichoo tukul ām yiisyēēng'waa. ³⁴ Kimāmii :chii ām icheek nyēē kibotyinē :kiy, kuuyu kyooltooy :alake mbareenik nto kooriik ³⁵ / ānkubokiikoochi beesaanichaa kōōyyoong'unēē āwunnyēkaab lēbkēēyik sukung'eet /kēēyēētyēēchinēē choo boonto nyalilta.

³⁶ Kimii :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēbo kōōtaab Laawi ānkibo kōōrēētaab Kubrō, nyēē kitoochi :lēbkēēyik kaayneet ake kule 'Barnaaba'. (Ibooru :kaaynaani kule murēn nyēē ikiimē chuut.) ³⁷ Ki inee :akeenke ām choo kyaalta mbareenikwaa ānkōōkooyto beesaanik kōōyyoong'unēē āwunnyēkaab lēbkēēyik.

5

Anannyaa āk cheebyoosyeenyii Safira

¹ King'eet :chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Anannyaa āk cheebyoosyeenyii Safira kwaalta mbareeng'waa. ² Yu kaakwaalta, kukāsyiin āk cheebyoosyeenyii kung'aal beesaanik kereeryaa ankukonor. Nto yityo, kuyib :Anannyaa beesaanik chuut bokōōyyoong'unēē āwunnyēkaab *lēbkēēyik.

³ Yu kāyib, kumwoochi :Bētērō Anannyaa kule, "Ntēē siicham kutōōrchiing' :Kibrōkōsyoontēēt ng'ōōki kut neenyi 'keeberbeer Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule beesaanik tukul :chuutēchu? Ām nee sii-am chuut alak? ⁴ So, ki nyeeng'uung' oob

:mbareet kumanee-alte? Nto subak kāmātāku cheekuuk :beesaanichu kwēē-āltēē mbareet? Kunyi, mā chii :nyēē 'keeberbeer, nteenee Yēyiin!"

⁵ Kukāsē :Anannyya ng'aleechaa, kōōryookyinē keey ng'wēny ānkumēē! Kimuuyo miisin :biiko tukul chēē kikas kiyēē kiyeyakay. ⁶ Yooto, kukwoonii :āybēēriik bakeenke ānkubokurātēē ankeet ānkubokumuyē.

⁷ Yu kakeeyta :āsiiswēk sōmōku, kuyitu :chee-byoosyeetaab Anannyya amēēbērē kiinkētē kiyēē kikiikuyeyakay. ⁸ Kuteebēē :Bētērō kule, "Chee-byoos, beesaanik tukul :chuutēchu choo kōbo mbareet?" Kulē :cheebyoosyeet, "Ēē, chooto."

⁹ Kumwoochi :Bētērō kule, "Ntēē sōōkāsyiinē osy-eem Tāmirmiryēetaab Yēyiin? 'Keekas, mii kuyitu :biiko chēē kātākumuyē boontēeng'uung' ānkumii bokumuyiing' nkinyiing'." ¹⁰ Kōōryookyinē keey bakeenke :cheebyoosyeet kērēēnkōōkaab Bētērō ānkumēē. Kuyitu :bichoo kātākumuyē Anannyya ankukalab cheebyoosyaanaa ānkubokumuchi ko-chonkeet nyoo kimii :boontēenyii.

¹¹ Kinam kuut kaniseet tukul āk mbo biiko chēē kiyityi :ng'aleechaa lētuunoo.

Kiisoob :lēbkēēyik biiko chēē chaang'

¹² Kiituuyēēchinē keey *:lēbkēēyik tukul yoo bo Kēēloo bo Sōlōmōōn sukōōnēētē biiko lōkōōywēk kurubta keey Yēesu. Kiyēyē mbo subak ng'al chēē chaang' chēē /kiilātē. ¹³ Kinyōkōriitu :rubiik chuut alake kulumchi lēbkēēyichoo kubo kāāntōōyikaab Yuutayeek. Ānkoo kuwuu nyooto, kitākōōkoostooy :biiko lēbkēēyichoo. ¹⁴ Kitas taay :murēnik āk

chēēbyōōsōōk kuchamta Mokoryoontēēt miisin kusiir yoo kibo taay. ¹⁵ Kiyey :ng'aleechaa /kiilātē / kiimut biiko chēē kimnyoontōōs ām tiirboosyek āk kisyēerōōk si yoo kātiiny :kitōōntōyēētaab Bētērō, kusobtōōs. ¹⁶ Kiiruruukoonunēē keey :biiko kiriinkōōsyēk alak chēē kilēēkitēē Yēērusālēēm, kōōmutu biikwaa chēē kimnyoontōōs āk chēē kiyyiimē :tāmirmirook chēē miyootēch. /Kikiisoob bichoo tukul.

/Kikēēwus lēbkēēyik

¹⁷ Kimēēchi :moo *kibkōrōs nyēē wōō āk biikyii chēē ki *Satukaayeeek ām kiyēē kiyeyakay. ¹⁸ Yooto kunam :icheek *lēbkēēyichoo ankukerta kō.

¹⁹ Nto mii kwēemooy, kuchō *:malayikeet ānkuchokuyoot. Kimwoochi :malayikaanaa bichooto kule, ²⁰ “Obe ākoy biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānkubōōmwoochi biiko ng'aleek tukul kurubta keey sobooni lēēl.”

²¹ Yu kayyeech, kuba :lēbkēēyichoo ākoy biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin kuu wōloo /kikēēmwooytoochinē ānkutoow kōōnēētiis.

Kikuur :kibkōrōs nyēē wōō āk biikyii *kōōkwēētaab Yuutayeeek kumukuul. Yooto, kōōyookto / bokēēkwērunēē lēbkēēyichoo wōloo / kikēēkērtooy. ²² Nto bēre kuyit :riibiikaab

*Kōōtaab Yēyiin wōlooto /kikēēkērtooy lēbkēēyichoo, mānāānyōōr chii. Kōōyēyē bakeenke

²³ ānkubokumwooyē kule, “Ntēē kābokēēnyōōru tēmēloot :kōōto ānkumii :riibiik kuriibē kurkat. Nto bēre keeyaak kurkootik, mii ānō :chii kō!” ²⁴ Yu

5:14 Yēyuut. 2:41   **5:16** Yēyuut. 19:11-12   **5:17** Luuka 20:27

5:19 Yēyuut. 12:7-10

kakas :kāāyooong'iintēētaab riibiikaab Kōōtaab
Yēyiin āk nkicheek mbo kibkōrōs chēē wōōyēch
ng'aleechaa, kunam kuut miisin kule mii kuwēētii
ānō :kōōrēēt.

²⁵ Nto mii yoo, kuchō :chiito ake ānkuchokumwooy
kule, “Kookas, miitē kōōnēētiisyēē :bichoo
kwōōkērtooy kō biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin.”

²⁶ Kukāsē :kāāyooong'iintonoo bo riibiik kuu
nyooto, kuwēētooy biikyii ānkubokukwoontoy
lēbkēēyik nyēē mānāākērchi koong', kuuyu
kinyōkōriitu kule imuuchē kuwiirēē :biiko
rwoontōōk.

²⁷ Yu / kābokēēkwēryoon lēbkēēyichoo, /
kiimutyi kōōkwēētaab Yuutayeeek ānkukōrōmchi
*:kibkōrōs nyēē wōō, ²⁸ kumwoochinē kule,
“Kikiikāloonwook kule -mātōōnēētiisyootēē
kaaynaani bo chiichi! Nteenee kookoolaambuuch
:kāānēētiisyēēng'woong' Yēērusālēēm kumukuul,
ōmwooyē kule acheek :chēē kikēēbākāchē
chiichi.” ²⁹ Kukētyi :Bētērō āk lēbkēēyik alak
kule, “Māchāktōōs kiyywēyē Yēyiin kusiir yēē
kātākiiywēyē biiko. ³⁰ Kiing'eetee :Yēyiintēētaab
mbo kuuko Yēēsu meet nyoo kyōōbākāchē
ōkwērtoochinē keet barak. ³¹ Kōōkukwēryoot :Yēyiin
kuwo kibkōōnkōy ānkumii āwunyii nyēbo taay
kubāytooyiisyē anku *Kāārārookiintēēt, sukung'eet
kuwēēkiis :biikaab Isrāyēēl / ānkēēnyōōchi
kaat ām choolwookātēēng'waa. ³² Kyoomtooy
:acheek ng'aleechu ānkwoomtooy mbo :nkinee
Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo kiikōōkoochi :Yēyiin

biiko choo kāsīnē inee.”

³³ Yu kakas :kōōkwoonoo kuu nyooto, kung'woonchi miisin. Yooto, kumach kule kubakach lēbkēēyichoo. ³⁴ Nteenee kimii *:Fārisooyiintēēt ake ām kōōkwoonoo nyēē / kikēēkuurēē Kāmālyēēl. Ki kāānēētiintēētaab kiruutëk nyēē kikoonyitē :biiko tukul. Kimwooy kule, “Ōkwēryootē, baa, bichu kuba saang' kisich.”

³⁵ Nto mii yoo, kōōrwookyi kōōkwoonoo kumwoochinē kule, “Kāābkōōnyoo, mächāktōōs ōrōotootē kiyēē ōmāchē ōyēchi bichu. ³⁶ Ām kēnyīsyēk chēē ng'eri choo kookukeeyta, kōchō :ake nyēē / kikēēkuurēē Teewuuta nyēē kiyey keey kule inee ku chiito ake nyēē wōō. Kuroob inee :biiko chēē kimāchē kuyitē bokolwookik ang'wan. Nteenee /keebakach /ankiisereet biikyii tukul ankung'etee yoo :ng'aleekyii. ³⁷ Yooto subak, kookeer :Yuuta nyēbo Kalilaaya ām bēsyōōsyēkaab kāāyiitiisyēēt nyēē wōō nyoo kibo biiko. Kiroob :nkīnee biiko chēē chaang', nteenee /kiiwaang'ta inee /ankiisereet biikyii. ³⁸ Kunyoo, ām ng'ālyoontooni, āmwoowook kule obakaakte rubiichu bo Yēēsu kubēēchi keey kuuyu yēē ākoo chōōnēē :kiyēē mwooyē :bichu wōlēē mii :biiko, kumāyēyē kiy. ³⁹ Nto yēē ākoo chōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin, -mōōmuuchē kut okerekte bichu, nteenee, imuuchē bōōyiinēē ōmiitē ōbooryēē Yēyiin.”

Kiyis :ng'aleechaa kāāsōōtēywēēkaab bichooto. ⁴⁰ Yooto, /kēēkuur lēbkēēyichoo kuba kō /ankeebas. Nto mii yoo, /kēēmwoochi bokusaanee keey

kung'äloolootēē kaayneetaab Yēēsu. Yooto, /keebakaakta kubēēchi keey.

⁴¹ King'eētyēē :lēbkēēyichoo yooto kibo kōōkwoonooto nyēē ng'ērēkootiin, kuuyu ki ng'ālyoo :nyoo nyēbo koonyit miisin kuchamta icheek :Yēyiin kule kunyāliil ām kaayneetaab Yēēsu. ⁴² Kitas taay :lēbkēēyichoo kutēē yēē tēē :bēsyoōsyēk kōōnēētiisyē ānkwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch ām biīwuutaab *Kōōtaab Yēyiin āk mbo kung'eetee kōōto ake ākoy ake, kumwooyootē kule *Kāārārookiintēēt :Yēēsu nyoo kimākōōyook :Yēyiin.

6

/Kikeekwey toorētik tisab

¹ Ām bēsyoōsyēchooto yu kimii kuwōōyiitu :laatitaab biikaab Kiriistō, kooteeyee keey :Yuutayeek chēē king'äloolē kuutiitaab Kirikiik kule / kikeēbulbulē chēēbyōōsōōk choo ki Iburaneek / ānkēēsāsē chēēbyōōsōōkwaa chēē ki musuk ām wōlēē / kikeēbchēwuntooy āmiik.

² Yooto, kōōruruuch *lēbkēēyichoo ki taman āk āyēēng' bichooto tukul ānkumwooy kule, “Mēēbērē ng'ālyoo nyēbo man, yoo kakeebakaakte kyaamte ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkēēsweē ng'aleekaab āmit kityō. ³ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, okwey biiko tisab chēē tookunootiin kule / kiikiinyiityi Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkung'oomēch. Mākuwuulyēē :bichooto ng'aleechuutēchu.

5:40 Mat. 10:17; Yëyuut. 4:18; 5:28   **5:41** Luuka 6:22-23; 1Bët. 4:13   **5:42** Luuka 22:67; Yëyuut. 2:31; 3:18; 8:5; 9:22; 17:3; 18:5, 28; 26:23   **6:1** Yëyuut. 2:45; 4:35   **6:3** 1Tëm. 3:8-13

4 Nteenee +mākēēwuulyēē :acheek saayeet āk ng'ālyoontēētaab Yëyiin.”

5 King'ērēkyi :biiko tukul ng'aleechaa. Yooto, /keekwey Steefaan (kiikoosēē keey :inee Yëyiin miisin anku /kikiinyiityi Tāmirmiryēēt), Filibō, Burokoooro, Nikanoor, Timoon, Barmeena ākoo Nikolaawo (nyēē kibo *kiriinkēētaab Antyoorkya nyēē kikiikuweech keey kusaay Yëyiintēētaab Yututayeek). 6 Yooto, /kēēkwērchi bichoo lēbkeeyik kusoochi ānkutiinyēē āwunnyēk.

7 / Kikyaamtaat ng'ālyoontēētaab Yëyiin kuyēstoochi kōōrēēt. Kitas taay :laatitaab biikaab Kiriistō kuwōōyit ām Yēērusālēm ankuchamta :mbo *kibkōrōs wōlēē wōō Yēesu.

/Kikeenam Steefaan

8 Kiiβēruuroot :Steeffaan ānkiboonto kāāmuukēywēēk miisin. Kiyey :chiichoo ng'al chēbo kwōng'uut ānkōōboor tukuuk chēē /kiilātē ām wōlēē mii :biiko. 9 Kimii :Yuutayeek alake chēē kikuurē keey kule 'Biikaab *kōōtaab saayeet chēē /kiikiityaakta' ānkibo kōōrēētaab Kurēēn āk Alekisaantrya āk mbo yēēmōōsyēkaab Kiliikya āk Eesya. Kikwiil :bichoo Steefaan. 10 Nteenee kimēēmuuchē kuyityi ng'oornānēētaab Steefaan āk mbo Tāmirmiryēēt nyēē kiikoochinē kāāmuukēywēēk ām wōlēē king'ālooltooy. 11 Yooto, kumwoochi :bichoo biiko chuut alak kumwaayaat kule kiikukas Steefaan kung'āloolēē *Muusa āk Yëyiin nyēē miyaat. 12 Kiiwuruur :bichooto biiko chuut kunam wōlēē mii :booyik āk

kāānēētikaab kiruutēk. Yooto, /keenam Steefaan /ānkēēkwēryoot ākoy kōōk, ¹³ /ānkubokēēmōlōlchi ng'al chēē manaayey. Kimwooy :bichooto kule, “-Mākustēē :chiichi kung'āloolēē *Kōōtaab Yēyiin nyēē miyaat āk mbo nkicheek kiruutēk. ¹⁴ Kookeekas kumwooyē kule makooburyeet :chiichi /kēēbērē Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt kōyi bo Yēyiin ankuweech ātēbuutēk choo kirōōbwēēch *:Muusa.” ¹⁵ Kiirōōtoot :kōōkwoonoo tukul Steefaan. Yooto, kukas kule kerkeey :eernyii āk nyēbo *malayikeet.

7

Kiyēē kimwooy :Steefaan kuyēētēē keyy

¹ Nto mii yoo, kuteebēē *:kibkōrōs nyēē wōō Steefaan kule, “Man :ng'aleechu / kēēmwooyē kurubta keyy āk inyīing'?” ² Yooto, kukēt :Steefaan kule, “Mbo araaba āk mbo baaba. Ōyēbchi yiit baa kiyēē āmiitē wāāmwoowook. Kichōōnchi :Yēyiin nyoo tōrōōr baaba Abraam, yoo kitākumiitē Meesobotaamnya kutākutoombo wokuminyē Araan. ³ Kimwoochi :Yēyiin Abraam kule, 'Ibakaakte biikwook āk kōōrēēng'uung' 'ānkiiwē ākoy kōōrēēt nyēē +māābooruung'.† ⁴ Kunyoo, kung'eetee :Abraam kōōrēētaab Kaltaayeeek ānkuwuuchi *kiriinkēētaab Araan. Yu kāwokume :kwaan, kung'eetee :Abraam kiriinkoonoo bo Araan ānkōōwuuw :Yēyiin kuchō kōōrooniitēnyi ōminyē :akweek. ⁵ Mēēbērē kirōōbchi :Yēyiin Abraam kiy mbo akeenke ām kōōrooniitēnyi kule

6:13 Māārko 14:55-59; Yēyuut. 21:28   **6:14** Yoowa. 2:19; Yēyuut. 15:1-2; 21:21   † **7:3** Toowunēēt 12:1   **7:3** Ibu. 11:8-10   **7:4** Toowu. 11:31; 12:4

kuyēk nyeenyii ānkoo mbo kētiin nyēbo mbar. Nteenee kikuurtoochi :Yēyiin Abraam āk biikyii chēē makookeer inee kule mākuyēk nyeeng'waa :kōōroonooto ānkoo kimānāānyōōr :Abraam leekwa yooto. ⁶ Kimwoochi :Yēyiin Abraam kule, 'Makuba :biikaab mooyēēng'uung' bokuminyoot kōōrēētaab biiko alak ānkuyēkunoot motwoor. Mākunyāliil kēnyiisyēk bokolwookik ang'wan. ⁷ Nteenee +māāng'woonchi biiko chēē kayey icheek kuyēk motwoor. Nto yityo, mākuwuuwunēē kōōroonooto ānkubokukutung'woo ām yuutēyu.'†

⁸ Nto mii yoo, kōōkoochi :Yēyiin Abraam kiirootyeetaab *kāāmurootāniisyēēt. Yooto kunyōōr Abraam wērinyii Isaka. /Kiimuraatan wēeroo kutinyē bēsyōōsyēk sisiit kuchakee /kākēēsich. Nto mii yoo, chokunyōōr :Isaka Yāākōbō. Kichokusich :nkinee Yāākōbō mbo kuuko taman āk āyēēng'. ⁹ Kiituuyiityi mbo :kuuko chuut Yōōsēēf moo. Yooto, kwooltoochi kōōrēētaab Miisir wokuyēk motwooriin. Nteenee kiyēētyēēchi :Yēyiin Yōōsēēf kumii wōlooto ¹⁰ ām wuuyin ake tukul nyēē kinyōōr. Kiikoochi mbo subak ng'oomnānēēt ankuyey bāytooyiintēētaab Miisir kung'erēkyi Yōōsēēf kut kuyey inee kubayta kōōroonooto ānkōōyyoonkyi kiy ake tukul ām kanyii.

¹¹ Nto mii yoo nanyuun, kuchō :kēmēwuut Miisir kumukuul nyēē wōō miisin ākoy mbo kwoochi kōōrēētaab Kanaan. Kilal :kēmēwuunoo biiko nyēē -/mākyoomu. Kimāmii wōlēē kiimuuchē kunyoorta

7:5 Toowu. 12:7 † **7:7** Toowunēēt 15:13-14 **7:7** Chuy. 3:12

7:8 Toowu. 17:9-14; 21:2-3; 25:26; 29:31–30:24; 35:16-18 **7:9**

Toowu. 37:11, 28; 39:2, 21 **7:10** Toowu. 41:37-44

mbo kuuko kiyēē kaam. ¹² Yu kawokukas :Yāākōbō kule kimiitē :āmiik Miisir kōōyookto kāābkōōnyoo chuut kuba wōlooto nyēbo taay. ¹³ Ām baanta nyēbo āyēēng', kōōboorchi keey :Yōōsēēf murēchuutēchu. Yooto, kōōnkēt *Faraawo biikaab mbo Yōōsēēf. ¹⁴ Yu kāākuyēyākiis :ng'aleechu, kōōyookto :Yōōsēēf / bokēēkuurchi kwaan āk biikaab kōōng'waa tukul. Kiyitē :kayaa tukul biiko tāmānwookik tisab āk muut. ¹⁵ Yooto, kuwēēto :Yāākōbō kāābkōōnyoo tukul Miisir. Kiminy :icheek wōlooto ākoy kubēk :biiko tukul choo kibo taay. ¹⁶ Ānkoo kuwuu nyooto, /kikeeketita bōōrwēkwaa ām lētuunoo /ānkubokiitōōr wōlēē bo kochonkeet nyēē kikiikusimkwaalee :Abraam wērikaab Amoor ām Syēkēm ām laatitaab beesaanik.

¹⁷ Yu kimii kuriiku :bēsyōōsyēk, kootyiich :Yēyiin kuu yoo kikiikukuurtoochi Abraam, kuyēk :bi-ikyoo sērē ām Miisir. ¹⁸ Yooto, kubāytooyiis :chiito ake nyēē kimēenkētē kiy ake tukul kurubta keey ākoo Yōōsēēf. ¹⁹ Kwoowēsyi :bāytooyiintonoo bi-ikyoo ankoonyaliil. Kimāchē kule kumētooy :biiko lēēkōōk chēē /kātākiibuutu sukubēk.

²⁰ / Kikēēsichē *Muusa ām bēsyōōsyēchooto ānkiibēruuroot ām wōlēē mii :Yēyiin. /Kikeebayee kang'waa kō ām ārook sōmōk. ²¹ Yu /kabokiichuuw kuchō saang' / kēēmāchē / kēēmēto, kunam :chēēbtaab Faraawo Muusa ankuyey kuyēk lakwanyii. ²² /Kikiineet Muusa ng'oōmnān ake

---

7:12 Toowu. 41:54; 42:1-2, 5   **7:13** Toowu. 45:1, 3, 16   **7:15** Toowu. 45:9-10, 18; 46:6-7, 27   **7:16** Toowu. 23:3-16; 33:19; 49:29-30; 50:13; Choos. 24:32; Ibu. 11:22   **7:18** Chuy. 1:7-8   **7:19** Chuy. 1:15-19, 22   **7:21** Chuy. 2:2-10; Ibu. 11:23

tukul ām Miisir kuyem. Kikōrōōm :Muusa ām wōlēē king'ālooltooy āk wōlēē kiyēytooy yiisyēēnyii.

²³ Yu kiboonto :Muusa kēnyiisyēk artam koosoot kuruutoochi biikyii bo Isrāyēēl. ²⁴ Yooto, kukas chiinyii ake nyēē kimii kōōnyāliilē :chiitaab Miisir. Kuwo :Muusa bakeenke ankubakach chiichoo kibo Miisir kusār chiinyii. ²⁵ Kiisōōtē :Muusa kule tōōs kiimuuchē kōōnkēt :biikwaa kule kimii :Yēyiin kuyēyiisyēē inee kootyaakta icheek, nteene kimēēnkētē :biikyii. ²⁶ Yu kāyyēēkunēē, kukas :Muusa biikaab Isrāyēēl alak āyēēng' chēē kimii kuboortōōs. Kusyem kumwoochi kule, 'Murēchu, nto yu koo-am keey nkosyur ānkōōbooyē mooyēēt akeenke!' ²⁷ Nteenee kuwunukto Muusa :chiito nyēē kikiikulālchi nyiin ānkumwoochi kule, 'Ng'oo :nyēē katooling' ibayteech? Inyying' :kētiintēēt? ²⁸ Imāchē ibara kuu wōloo 'kwēēbākāktooy Miisiri-intēēt?'† ²⁹ Yu kakas :Muusa ng'aleechaa, kumwēy. Kimwēchi kōōrēētaab Miityaan. Kiibuur wōlooto kut kunyōōr wērikyii āyēēng'.

³⁰ Yu kāwokukeeyta :kēnyiisyēk artamu, kuchōōnchi *:Malayikeetaab Yēyiin Muusa ām suurkwēēnēēt yēē kōōrikitiitēē :maata ām sōntiit ake. Kilēēkitēē :yooto Tulwēētaab Sinaay. ³¹ Nto bērē kukas :Muusa kiyooto, kwaam mēt. Kōōnookyi kule kukas nyēē karaam. Yooto, kukas kuutiitaab Yēyiin nyēē kimii kukuuru ³² kule, 'Anii :Yēyiintēētaab mbo kuukoong', Yēyiintēētaab Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō.'† Kibootan :Muusa ām muyātēēt kut manaamach takukas yooto subak. ³³ Yooto, kumwoochi :Yēyiin Muusa kule,

† **7:28** Chuy. 2:14   **7:29** Chuy. 2:11-15; Ibu. 11:24-27   **7:29** Chuy. 2:15, 21-22; 18:4   † **7:32** Chuy. 3:6

‘Irēeku kwēyōōnik, kuuyu imiitē iyyoonyēē yēē tiliil. ³⁴ Kaakas kubooyiit man wōlēē / kēēmii / kiitiing'tooy biikyuu ām Miisir āk wōlēē mii kōōtēēytooy. Kāārēku :anii chaatyaakte kunyi, āmiitē wāāyooktiing' ākoy Miisir.’

³⁵ Ki Muusa nyiitēnyi :nyooto / kikēētāyē / kēēmwoochinē kule, ‘Ng'oo nyēē kākōōning' kāāmuukēywēēkaab bāytooyiisyēēt āk chēbo kētiisyēēt?’ Inee mbo subak :nyooto kiiyooktooy :Yēyiin wokubayta ānkusār biikaab Isrāyēēl. Kikwēryootē Muusa :Malayikeetaab Yēyiin nyoo kichōōnchinē ām yoo kibo sōntiino. ³⁶ Kikwēryoon :Muusa bichoo kung'ēētyēē Miisir kukaakuyey ng'al chēbo kwōng'uut ām wōlooto āk yoo kibo Araarayta nyēē Arraa āk mbo ām kēnyiisyēk artam choo kimii :biikyoo suurkwēēn. ³⁷ Ki Muusa :nyiitēnyi nyoo kimwoochinē biikaab Isrāyēēl kule, ‘Mākukōōnook :Yēyiin *wōōrkooyoontēēt nyēē wuu anii kuchōōnēē wōlēē miitē :biikwook.’†

³⁸ Kiboonto key :Muusa āk biikyoo ām wōlooto bo kōōr nyēē suurkwēēn. Kiboonto key mbo kuuko ākoo mbo Malayikeetaab Yēyiin nyoo king'ālōolchinē inee ām yoo kibo Tulwēētaab Sinaay. Kinyōōr yooto :Muusa ng'al chēbo soboon chēē kirōōbwēēch. ³⁹ Nteenee kichuunnyēē mbo :kuuko ng'aleekaab Muusa ankookaykaay kooyeey Miisir. Kitay :icheek Muusa ⁴⁰ ānkumwoochi *Aārōn kule, ‘So,

---

7:34 Chuy. 3:1-10   **7:35** Chuy. 3:2; 2:14   **7:36** Chuy. 7:3; 14:21-29; 15:25; 16:1–17:13; Kāāyiit. 20:2-11; 14:33   † **7:37** Kiruutēk 18:15   **7:37** Kiruu. 18:15, 18; Yēyuut. 3:22-26; 13:32
7:38 Chuy. 19:1–20:17; Yēyuut. 7:53   **7:39** Kāāyiit. 14:3-4; Neem. 9:17

kāwokwaam :nee Muusa nyi kiirēētoonunēēnēēch
 Miisir? Kunyoo, chēēyēwēēch āynātēēt nyēē
 sukōōrēētootēēch.† 41 Yooto yēē sukuyey :bichooto
 kiito nyēē kerkeey mooyta. Kiyibu tukuuk
 chēē /kibokēēsooytooy ānkuyēyē sookwoonuutëk
 ānkung'ērēkyinē kiyēē kiyēyēē āwunnyēkwaa.
 42 Yooto, kōōtuukyi :Yēyiin batay kukutunkyinē
 icheek asiista, araaweeet ākoo kookeelik. Tooku
 :yuutēyu ām yoo /kikeesir ām kitaabuutaab
 *wōōrkooyik kule,

'Kāālē ii, kōōtaab Isrāyēēl,

ara kyōōkwērwoo tyoony bo kōrōs āk tuwēnuutëk
 ām kēnyiisyëk artam choo kyōōmiitē suurk-
 wēēn?

43 Acha! Kyoong'eet, okalab kēryēētaab *Moolek
 āk kookeelyeetaab āynātēēt Reefaan
 tukuuchoo kyōōyēyē kule sōōkutunkyinē.

Kunyoo, +maakwetaak bookeeytee kiriinkēētaab
 Bābulōōn
 kut booyit kōōr nyēē mā nyēēng'woong'.†

44 Kiboonto mbo :kuuko *Kēryēētaab Yēyiin
 ām wōlooto bo suurkwēēn. Kikiyey :Muusa
 kēryoonoo kuu wōlēē kimwooytoochi :Yēyiin
 āk wōlēē kikiikōōboorchinto. 45 Yu kābokunyōōr
 mbo :kuuko kēryoonoo, kukwaanta kōōntōōchinē
 :Chooswa. Kikwaanta kēryoonooto yu kibokunāmē
 kōōrēētaab biiko choo kikwētē :Yēyiin kukāsē mbo
 :kuuko. Kiibuur :kēryoonoo kuu nyooto ākoy
 bēsyōōsyëk choo kichokubāytooyiisyē *:Tāwuti
 46 nyoo king'ērēkyi :Yēyiin. Kimwooy :Tāwuti

† 7:40 Chuy. 32:1 7:41 Chuy. 32:1-8 † 7:43 Āmōōs 5:25-27

7:44 Chuy. 25:9 7:45 Choos. 3:14-17; 18:1; 2Tët. 1:3; 5:5

kule mākuyēytoochi :inee Yēyiintēētaab Yāākōbō wōlēē mākuminy. ⁴⁷ Nteenee ki Sōlōmōōn nyēē kichokutēēkyi Yēyiin Kōōto. ⁴⁸ Ānkoo kuwuu nyooto, mēēbērē minyē :Yēyiin koorin chēē tēēchē :biiko. Kuu yoo mwooyē *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin kule,

⁴⁹ 'Mwooyē :Yēyiin kule:

Ābāytooyiisyoowunēē barak

ānkuyitu :kērēēnkōōkyuu ng'wēny.

Kunyoo, kō nyēē wuu nee :nyēē ōmāchē ōtēēkwoo?

Nto ānō :wōlēē ōmwooyē kule āmuunyēē?

⁵⁰ Mā anii :nyēē kyāāyēyē tukuuchu tukul?†

⁵¹ Kunyoo ii, wuuyēch sōō mētēwookwook nyēē tyaa nyēē -mōōkāsē ng'al! Okerkeeye mbo kuukoong' :akweek chu ōkwilē Tāmirmiryēētaab Yēyiin kwaak. ⁵² Mii *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin nyēē mānāāwus mbo :kuukoong'? Kibakach mbo choo king'ōōrē kule mākuchō :Chii nyēē Churtaat. Ānkoo mbo raat kuu nyiitēnyi koochaamte ankoobakach :akweek Nyooto Churtaat. ⁵³ Kyōōnyōōru kiruutēkaab Yēyiin kubununēē malayikaanikyii, āmēēbērē ōrubē!"

/Kikeebakach Steefaan

⁵⁴ Yu kabokukas :bichoo ng'aleechaa kimwoochinē :Steefaan, kunyēērchi ankunyyi mooriik nyēē kāng'woonchi. ⁵⁵ / Kiinyiityi Steefaan Tāmirmiryēētaab Yēyiin ankukas barak.

7:46 2Sām. 7:1-2; Tyēēn. 132:1-5   **7:47** 2Sām. 7:5-7; 1Bāy. 6:1-38

7:48 Yēyuut. 17:24   † **7:50** Isaaya 66:1-2   **7:51** Chuy. 32:9; 33:5; Cherem. 4:4; Ēsēk. 2:2-5; Room. 2:28-29   **7:52** Mat. 5:12; Yēyuut. 3:14   **7:53** Yēyuut. 7:38; Kala. 3:19; Ibu. 2:2

Kukas lēbkēyyēetaab Yēyiin ankukas Yēēsu nyēē kimii kēēyyoonyēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. ⁵⁶ Kumwooy :Steefaan kule, “Okas baa, kaakuyaatakay :wōliin bo barak. Miitē *:Wēritaab Chii kēēyyoonyēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin.” ⁵⁷ Yooto, kuker :bichoo yiitiikwaa kukatay ng'aleekaab Steefaana ānkubōlchi barak miisin. Kutuchinē :bichooto tukul Steefaana ⁵⁸ / ānkiichuutootē ākoy kiriing' saang'. Kiirēek :bichoo kāāliikoonikwaa ānkōōtōōrchi āybēeryoontēet ake nyēē / kikeēkuurēē Sāwulō kuriib. Nto yityo, kutoow kuwiiree Steefaana rwoontōōk.

⁵⁹ Kitas taay :bichoo kuwiir Steefaana nto yityo, kusaay :Steefaan kule, “Mokoryoontēet Yēēsu, itaach tāmirmiryēēnyuu.” ⁶⁰ Kikutuny ānkukuurchi barak kule, “Mokoryoontēet, -'meenaamte bichu ng'ōōki!” Kubēkunēē :ng'aleechaa kuutiinyii kung'ētē.

8

¹ Kichamta :Sāwulō meetaab Steefaana.

/Kikēēwus biikaab Kiriistō kusērēēt

Ām bēsyoonoto, / kēēwus kaniseetaab Yēērusālēm nyēē -/ mākyoomu. Kisērētyi :biiko chēē chaang' yēēmēetaab Yuuteeya āk nyēbo Samaaryaa. Nteenee king'ētunēē *:lēbkēyik Yēērusālēm. ² Kimii :biiko alake chēē kikoonyitē Yēyiin. Kiriiree :bichoo Steefaana miisin nto yityo bokumuy. ³ Yooto, kutoow :Sāwulō kwaaraantaat biikaab Kiriistō nyēē -/ mākyoomu. Kiwēētootēē

7:56 Mat. 3:16; Luuka 12:8-9   **7:58** Yēyuut. 22:20   **7:59** Tyēēn. 31:5; Luuka 23:46   **7:60** Luuka 23:34; 6:28   **8:1** Yēyuut. 8:4-5; 11:19

kō ake tukul kunāmootē murēnik āk chēēbyōōsōōk wokukērtooy kō.

Kumii :Filibō kōōrēētaab Samaaryaa

⁴ Kyaamtaatee :bichoo kisērēētōōs ng'ālyoontēētaab Yēyiin wōlto ake tukul wōloo kiba. ⁵ Kiwo :nkinee Filibō ākoy *Samaaryaa ankuwokwaamtee wōlooto lōkōōywēk chēē rubtooy keey āk *Kāārārookiintēēt. ⁶ Yu kawokukas :biiko ng'aleek chēē kyoom :Filibō āk tukuuk chēē /kiilatē chēē kiyey, kuyēbchi yiit ām kēelto nyēē karaam. ⁷ /Kikiibēbēeto tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko wōlēē wōō. Kiwookyinē barak yu ng'ēētyēē bichoo. /Kikiisoob mbo chēē kisōnkōchootiin āk chēē kiing'wooltōōs. ⁸ Kunyoo, king'ērēkiis :biiko ām kiriinkoonoto kumukuul.

Kiweek :chēēbsookēyoontēēt /ankeebatisan

⁹ Kimii :chēēbsookēyoontēēt ake kiriinkoonoto nyēē / kikēēkuurēē Simōōni nyēē kiyēyē mosoonkoyeenikyii. Kiyey :chiichoo kuu nyooto kut kikiikoolat :biiko miisin ām *Samaaryaa. King'āsē keey kule inee ku chii nyēē wōō miisin. ¹⁰ Kunyoo, kiiywēyē :biiko tukul chiichi kunam wōlēē mii :chēē wōōyēch ām komostaab bāytooyiisyēēt āk mbo chēē minkēēch. Kiyēbchi yiit kāroomin ānkumwooy kule, “Boonto :chiichi kāāmuukēywēēk kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin.” ¹¹ / Kikēērubootē chiichoto, kuuyu kikiikuyey

---

8:3 Yēyuut. 9:1-2, 13, 21; 22:4-5; 26:9-11; 1Kōōr. 15:9; Kala. 1:13; Filib. 3:6; 1Tēm. 1:13   **8:5** Yēyuut. 6:5; 5:42   **8:7** Māārko 16:17; Luuka 9:1

ng'al chēbo kwōng'uut kunyil chēē chaang' ām mosoonkoyeenikyii.

¹² Nto yu koom :Filibō lōkōōywēk chēē kāroomēch chēē rubtooy keey āk bāytooyiisyēetaab Yēyiin āk chēbo Yēesu *Kiriistō, kōōyēnchi :bichoo lōkōōywēchoo / ankeebatisan. / Kikeebatisan bichoo tukul kunam wōlēē miitē :booyik āk chēēbyōōsōōk. ¹³ Kiiyēnchi :nkinee Simōōni Yēesu / ankeebatisan. Yooto, kurubaat :Simōōni Filibō ām wōlto ake tukul. Kiimuuy miisin :tukuuk chēē kikas kuyēyāktōōs.

Kinyōōr :biikaab Samaaryaa Tāmirmiryēēt

¹⁴ Yu kabokukas *:lēbkēēyik ām Yēērusālēēm kule kaakuchamta :biikaab *Samaaryaa ng'ālyoontēetaab Yēyiin, kōōyookto Bētērō ākoo Yoowaana kuba wōlooto. ¹⁵ Yu kabokuyit :icheek, kusoochi kule kunyōōr bichoo Tāmirmiryēetaab Yēyiin. Kisaay kuu nyooto, ¹⁶ kuuyu kitākutoombo kut kurārākyi bichooto :Tāmirmiryēetaab Yēyiin. / Kikiikeebatisan baateey ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēesu. ¹⁷ Kitiinyēē :Bētērō āk Yoowaana bichoo āwunnyēk. Yooto, kuchōōnchi bichooto :Tāmirmiryēēt.

¹⁸ Nto yu kawokukas :Simōōni kule kinyōōru :biiko Tāmirmiryēēt yoo kātiinyēē :lēbkēēyichoo āwunnyēk, kumwoochi kule, ¹⁹ "+Māākwēwook beesaanik, yoo kōōkōōnoo kāāmuukēywēēchu sukung'eet yoo kāātiinyēē :nkanii chii ake tukul āwunnyēkyuu, kunyōōr Tāmirmiryēetaab Yēyiin." ²⁰ Kukētyi :Bētērō :chiichooto kule, "Iwē

kut wee-aran āk beesaanichaakuuk! Isōōtē kule / kiimuuchē / kyaalee rōōbtooywoontēētaab Yēyiin beesaan? ²¹ -Meeyemaat iyey yiisyooni, kuuyu -meechuulaat ām wōlēē mii :Yēyiin. ²² Kunyi, iweekse ām miyootyooni ankiisaay Yēyiin. Imuuchē kunyōōwuung' :Yēyiin kaat ām kāāsōōtēywēēkuuk choo miyootēch. ²³ Ākāsē tuuyintaab moo nyēē iboontē anku kiikoolaambuuchiing' :choolwookātēēt.” ²⁴ Kumwooy :Simōōni kule, “Lēyyē, ānkōōsoowoo sukung'eet māyēyākiis :ng'aleechaa kōōmwooyē ām wōlēē āmiitē.”

²⁵ Yu kāākōōrwookyī :Bētērō āk Yoowaana biiko ām *kiriinkēētaab Samaaryaa, kwoomchinē ng'ālyoontēētaab Yēyiin, kooyeey Yēērusālēēm. Kyaamtaatee lōkōōywēchu kāroomēch soong'wēk chēē chaang' ām yēēmēētaab Samaaryaa.

Filibō āk chiito ake nyēbo Etyoobyā

²⁶ Nto mii yoo, kumwoochi *:malayikeet Filibō kule, “Iwē komostaab cheeronko kut inyōōru kēelto nyēē baraay ām suurkwēēnēēt, nyēē rēktēē Yēērusālēēm ākoy *kiriinkēētaab Kaasa.” ²⁷ Kunam :Filibō baanta nto kēchinē kēēloo baraay, kukas chiito ake nyēbo kōōrēētaab Etyoobyā kumii kōrōkōchēenyii kuchōōnēē kusooyē Yēyiin ām Yēērusālēēm. Ki chii nyēē wōō ām kōōrēēng'waa / ānkikiikoosēē keey. Kiiyyoonkyinē lēnkuutaab beesaanik chēbo cheebyoosyeet ake nyēē / kikēēkuurēē Kantaake nyēē ki bāytooyiintēētaab kōōroonooto. ²⁸ Kimii :chiichoo kusumānchinē

barak kitaabuutaab *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin
*Isaaya.

²⁹ Yooto, kumwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin
Filibō kule, “Iwē baa, yuun mii :kōrōkōchooniin
bo chiichiin.” ³⁰ Kulabat :Filibō ākoy yooto
ankukas chiichoo kusumānē lōkōōywēk chēbo ki-
taabuutaab Isaaya. Kuteebee :Filibō kule, “Ikāsē
man kiyēē āmu :lōkōōywēchoo?” ³¹ Kukēt :chi-
ichoo kule, “Ānkētēē nee yēē māmii :chii nyēē
kēēbāng'boong'woo? Ānkiichōō naas oō, murooni
chēēbuurēē yu.”

³² Kimiitē :chiichooto kusumānē yēē mwooyē
kule,

“/Kikēēkwēryoot kuu kēēchiir ākoy yēē /bokēētīlē,
kuu kuuchoo nyēē -mēēyitē yoo /kēētīchinē
sabureekyii,
mēēbērē king'aany kuutiinyii.

³³ /Kikeemoonta /ānkēētāchi manta.

Mātinyē biich chēbo siintaaryeenyii,

kuuyu /kikiinēm soboonnyii ām kōōrooni.”†

³⁴ Yooto, kumwoochi :chiichooto kibo Etyoobya
Filibō kule, “Murooni, mwoowoo baa, :inyiing',
mii kung'ālōolēē keey *wōōrkooyoontooni nto
ng'ālōolēē chiito ake?” ³⁵ Koonamee :Filibō yooto
bakeenke ānkwoomchi chiichooto lōkōōywēk chēē
kāroomēch chēē rubtooy keey āk Yēēsu.

³⁶ Kumii :tukwaay kubēētii ām kēēltaab too,
kuyit yēē kimii :bēēko. Yooto, kumwoochi
:chiichooto Filibō kule, “Kas, nto yu bēēko :chu.

† **8:33** Isaaya 53:7-8   **8:35** Luuka 24:27

Nee ake :nyēē tākumāchāktōōs /sikeebatisanaa?)*
³⁸ Yooto bakeenke, kōōyyoong'to :chiichooto
 kōrōkōchoonoo. Kurëk :tukwaay ānkurëkto āyno
 ankubatisan :Filibō. ³⁹ Yu kābokuloong'unēē
 āyno, kusar :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Filibō
 areet akeenke ānkuwēēto. Manaawokukas
 :chiichoo Filibō subak, nteenee kitas taay āk
 baannyii ām ng'erekweek. ⁴⁰ / Kibokēēkāsyi
 Filibō *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Asooto.
 Kiwēēsyētootēē kiriinkōōsyëk tukul ām yēemoonoo
 kwoomtootē lōkōōywëk chēē kāroomëch ākoy
 wokuyit *kiriinkēētaab Kayisareeya.

9

Kiweek :Sāwulō

¹ Kitākumii :Sāwulō kwoorēētānē kumāchē
 koonyokoorta ankubakach rubiikaab
 Yēesu. Kuwo ākoy kaab kibkōrōs nyēē wōō
² ānkuwokusoom kōōkoochi bārōōnōōk chēē /
 kikēēsirchi kāāyyoong'ikaab kooriikaab saayeet ām
 Tamaasko. Kimāchē bārōōnōōchoo sukuchāmchi
 kunam chii ake tukul nyēē kiikurub kēēltaab
 Yēesu, anku murën nto koorko sukukwëryoot
 Yēërusālēēm.

³ Yu kariikta Tamaasko, koowech :lēbkēēyyēēt
 ake nyēē kichōōnēē barak ankoolaambuuch
 Sāwulō. ⁴ Kōōryookyi keey ng'wëny nto yityo
 kukuur :kuutiit ake kule, “Sāwulō, wē, Sāwulō,

* **8:36** Kitāsyi :siruutëk alake kërëywoontēētaab 37: Yooto, kum-
 woochi :Filibō chiichoo kule, “Yoo !keechamte ām mooyēēng'uung'
 tukul, kōōmuuchāktōōs.” Kumwooy :chiichooto kule, “Āchāmtooy
 kule Lakwataab Yēyiin :Yēesu.” **8:36** Mat. 28:19 **8:39** 1Bāy.
 18:12 **8:40** Yëyuut. 21:8 **9:1** Yëyuut. 8:3 **9:3** 1Kōor. 15:8-9;
 Kala. 1:16

'kēē-āmchoo nee?" ⁵ Kulē :Sāwulō, "Inyiing' ku ng'oo oō, mokoryoontēēt?" / Kēēmwoochi kule, "Anii ku Yēesu nyooto imiitē ibārē. ⁶ Kunyi, ng'eet ānkiiwē ākoy wōliin bo kiriinkēēt ankuweeyey kiyēē +/mābokiibooruung'."

⁷ Kiboontootē keey :Sāwulō biiko alak ām baanaa. Kinam kuut baateey bichoo :kiyēē kiyeyakay. Kikāsē :bichoo baateey / kēēkuuru ng'aleechaa, āmēēbērē kiinkētē kule kikwoonēē wōlēē mii :ng'oo ānkimwooyē nee. ⁸ Yooto, kung'eet :Sāwulō. Nto bērē kung'aany koonyek, kumākāstooy. /Keenamaat āwut /ānkiirēētoot ākoy Tamaasko. ⁹ Kiibuur wōlooto bēsyoōsyēk sōmōk nyēē mākāstooy āmēēbērē kyoomē nto kuyye kiy ake tukul.

¹⁰ Kimii :rubiintēēt ake nyēbo Yēesu wōlooto bo Tamaasko nyēē / kikēēkuurēē Anannyyaa. Kukuurchi :Mokoryoontēēt ām ng'oong'uutyēēt kule, "Anannyyaa!" Kōōyēn kule, "Wōōy, Mokoryoontēēt!" ¹¹ Kumwoochi :Mokoryoontēēt kule, "Iwē ākoy kaytaab chiito ake nyēē / kēēkuurēē Yuuta ām yēbo kēēloo / kēēkuurē kule 'Nyēē Rootaat'. Yoo keeyit kayaata, iteeb chiito ake nyēē / kēēkuurēē Sāwulō nyoo bo Taarso. Miitē :chiichi kusooyē ām wōlooto. ¹² Kāāboorchi ām ng'oong'uutyēēt kule mii kuchōōnii :chiito ake nyēē / kēēkuurēē Anannyyaa nyēē mii wokutiinyēē inee āwunnyēk sukukasta subak." ¹³ Kukēt :Anannyyaa kule, "Mokoryoontēēt! Nto yu kyaakas ng'aleek chēē chaang' chēē rubtooy keey āk chiichi. Kyaakas mbo tāng'āng'uutēk chēē kiikuyibchi :chiichi

biikuuk ām Yēērusālēēm. ¹⁴ Kwēēkoochi :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch kāāmuukēywēēk kuchō wōli chokunam chii ake tukul nyēē kiikōōyēnuung' ām wōliitēnyi bo Tamaasko.” ¹⁵ Nteenee kimwoochi :Mokoryoontēēt Anannyaa kule, “Iwē ankuweeyey kuu wōloo āmwooytoowuung'. Kāākuyēk :chiichi kēēnyuu nyēē / kaakeekwey sukuyityinēē :lōkōōywēk biiko chēbo kōōrōōsyēk alak āk mbo nkicheek bāytooyikwaa āk biikaab Isrāyēēl. ¹⁶ +Māāboorchi :anii kule makutang'any miisin, kuuyu makwaamtaat lōkōōywēk kurubta keey ākoo anii.”

¹⁷ Nto mii yoo, kuwo :Anannyaa ānkuwokōōwut kōyooto. Kitiinyēē Sāwulō āwunnyēk kumwoochinē kule, “Araaba Sāwulō, kāākōōyookwoo :Mokoryoontēēt Yēesu nyoo kichōōnchiing' imiitē ichōōnii wōliitēnyi. Kēēyookwoo sukung'eet ikaste kuu kwaak /ānkiinyiituung' Tāmirmiryēētaab Yēyiin.” ¹⁸ Ām areet akeenke, kōōsuuwunēē :tukuuk alake koonyekaab Sāwulō chēē wuu kebeemberik ankukasta. /Kikeebatisan, ¹⁹ nto mii yoo, /keebay. Yooto, kukēt keey :nkuruukyii.

Kyaamtaatee :Sāwulō lōkōōywēk Tamaasko

Kiibuur :Sāwulō Tamaasko āk rubiik chuut ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri. ²⁰ Nyēē mā tyaa, kutoow kwaamtaat lōkōōywēk ām kooriikaab saayēet kumwoochinootē biiko kule, “Lakwataab Yēyiin :Yēesu.” ²¹ Kiilat :biiko tukul chēē kikas ng'aleechaa / ankeeteebee keey kule, “So! Mā

9:15 Yēyuut. 22:21; 23:11; 26:1; 27:24; Room. 1:5   **9:16** Luuka 21:12; Yēyuut. 20:23; 2Kōōr. 11:23-28   **9:17** Māārkō 6:5; 16:18; Yēyuut. 8:15-17; 19:6   **9:20** Luuka 22:70; Yēyuut. 17:2

chiichi :nyoo kimāchē koowaang'ta biiko choo kikiikōōyēnchi Yēēsu ām Yēērusālēēm? Mēēbērē kāmii kuchōōnii wōli chokunāmē bichooto sukukwēryoot kurātootiin ākoy wōlēē mii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch?"

²² Kyaamta :Sāwulō ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām kiirnātēēt miisin nyēē māmii :kiyēē kiimuuchē :icheek kuwāl. Kimwoochinē Yuutayeeek chēē kiminyē Tamaasko ām kēēlto nyēē yemaat kule *Kāārārōokiintēēt :Yēēsu nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.

²³ Yu kabokukeeyta :bēsyōōsyēk chēē chaang', kōōruruuch keey :Yuutayeeek ankubokusat wōlēē makubakakta Sāwulō. ²⁴ Nteenee kiinkēt :Sāwulō kiyēē kimii :bichooto kuchōbē. Kikēēyānootē :bi-choo Sāwulō bēēt āk kwēēmooy kukāsē ōrootunwēēk tukul chēbo kiriinkoonoto, kumāchē kule nto kas wōlēē kachuwunee sukunam ankubakach. ²⁵ Nto mii bēsyēēt ake kwēēmooy, kunam :biikyii kumii mōōnti ānkōōyokooytēē tiriisyeet nyēē kimii tōōtēētaab kiriinkoonoo.

Kiruutoochi :Sāwulō Yēērusālēēm

²⁶ Yu kāwokuyit :Sāwulō Yēērusālēēm, kusyeem kule kōōyoomo keey ākoo rubiikaab Yēēsu. Nteenee kiing'ōōyēnēē keey :rubiik inee kuuyu ki-manachamta kule kikiikuyēk :Sāwulō rubiintēēt. ²⁷ Kinam :Barnaaba Sāwulō ānkukwēryoot ākoy wōlēē kimiitē * :lēbkēēyik. Kirāchi :Barnaaba

---

9:21 Yēyuut. 8:1; 9:13-14   **9:22** Yēyuut. 22:5-16; 26:12-28; Kala. 1:15-16   **9:22** Yēyuut. 5:42   **9:25** 2Kōōr. 11:32-33

lēbkēyichoo wōlēē kikasta :Sāwulō Mokoryoon-tēēt kumii kēēltaab too kuwēētii Tamaasko. Kimwooy mbo subak kule king'āloolchi :Mokoryoon-tēēt Sāwulō. Kiiboorchii wōlēē kyoomtoochintooy :Sāwulō biiko lōkōōywēk ām Tamaasko kuyēyiisyēē kaayneetaab Yēesu nyēē kimā nyokoor.

²⁸ Kunyoo, kōōbuurto keey :Sāwulō lēbkēyichoo kubēēsyētootē :tukul nyēē kimēēng'ōōyēnē keey. Kiwēēsyētootēē Yēerusālēm kwoomtootē lōkōōywēk ām nkuruuk tukul kuyēyiisyēē kaayneetaab Mokoryoontēēt.

²⁹ Yooto, kukwiil keey :Sāwulō āk Yuutayeek chēē king'āloolē kuutiitaab Kirikiik. Kimii :bichoo kuchōbē kule kubakach Sāwulō. ³⁰ Yu kēēnkēt :rubiiik chuut kuu nyooto, kuwaayta Sāwulō kurēkto Kayisareeya ānkumwoochi kuwo kang'waa Taarso.

³¹ Kunyoo, kikoolyoon kisich :kanisoosyek tukul chēbo Yuuteeya, Kalilaaya āk Samaaryaa. Kumii :icheek kōōywēyē Yēyiin, kuyēētyēēchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kukiiltōōs ānkutāsyinē keey kuchoong'ēkiitu.

Kiisoob :Bētērō Ayineeya ankoong'eetee Tabiita meet

³² Kiwēēsyētootēē :Bētērō wōlooto tukul. Kiimuuch chokunyōōryo āk biikaab Kiriistō chēē kiminyē *kiriinkēētaab Luuta. ³³ Kimii wōlooto :chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Ayineeya nyēē kichunkutoot ānkikiikuru kitiintiri kēnyiiisyēk sisiit.

³⁴ Yooto, kukuur :Bētērō chiichoo kule, “Ayineeya, kāākōōsoobiing' :Yēesu *Kiriistō. Kunyoo, ing'eet

9:27 Kala. 1:18 **9:27** Yēyuut. 4:36-37; 11:22-26, 30; 12:25; 13:1-4, 7, 43-51; 14:12, 20; 15:2-12, 22, 35-39; 1Kōōr. 9:6 **9:29** Yēyuut. 6:9

9:30 Yēyuut. 9:11; 11:25; Kala. 1:21

ankiiriiny tukuukuuk.” Kung'eet :Ayineeya areet akeenke. ³⁵ Yu kakas :biikaab Luuta āk chēbo Syāārōōn Ayineeya, kōōyēnchi :tukul Mokoryoontēet.

³⁶ Kimii :rubiintēet ake nyēē ki cheebyoosya nyēē kibo *kiriinkēētaab Yooba. / Kikēēkuurēē cheebyoosyaanaa Tabiita* (Nto ām kuutiitaab Kirikiik ku Toorkaas.) Kilēēl :moo cheebyoosyaani ānkiyēētyēēchinē mbo biich chēē bānoon.

³⁷ Nto mii yoo, kumnyaan :cheebyoosyaanaa ankume. / Kikiiwuun bōōrnyii / ānkubokiitōōr koroofa.

³⁸ Kilēēkityiin :kiriinkoonoo bo Luuta āk nyoo kibo Yooba. Kunyoo, yu kabokukas :rubiik chuut kule mii :Bētērō Luuta, /kiyyookto biiko alak āyēēng' bokumwoochi Bētērō kule, “Boontēet, /kēēmākyiing' wōliin areet akeenke.”

³⁹ Kuwēeto keey :Bētērō bichooto. Yu kabokuyit, / kēēkweryoot koroofa. Kiiruruukyi keey

Bētērō, :chēēbyōōsōōk chēē chaang' chēē ki musuuk chēē kimii kuriirēē Tabiita. Kiiboorchchi :chēēbyōōsōōchoo Bētērō sirook chēē chaang' chēē kinābē :Tabiita yoo kitākusobē. ⁴⁰ Kumwoochi

:Bētērō chēēbyōōsōōchoo kuba saang'. Nto mii yoo, kukutuny ankusaay. Yu keewaany saayeet, kuwo yoo kimii :muusyoontēet ānkulēēnchi, “Tabiita, ng'eet baa oō, chēē!” Yooto, kung'aany :Tabiita koonyek. Nto bēē kukasta, kukas Bētērō. Kōōbuur ng'wēny. ⁴¹ Kunam :Bētērō āwut ānkuyēētyēēchi kōōyyo. Nto mii yoo, kukuur biikaab Kiriistō

āk chēēbyōōsōōchoo ki musuuk ānkōōboorchchi

---

* **9:36** Ibooru :kaaynaani kule Cheeboon. **9:40** Māārōō 5:40-41

cheebyoosyaanaa kukāākusob.

⁴² /Kikeekasee ng'ālyoontooni kiriinkoonooto bo Yooba kumukuul. Kunyoo, kiiyēnchi :biiko chēē chaang' Mokoryoontēēt. ⁴³ Kiibuurto keey :Bētērō ām Yooba chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Simōōni nyēē ki kuutiin nyēbo mwēēnik.

10

Kinyōōr :Kōrnēēlyō ng'oong'uutyēēt

¹ Kimii :chiito ake *kiriinkēētaab Kayisareeya nyēē /kikēēkuurēē Kōrnēēlyō. Ki kāāntōōyiintēētaab lukēētaab booryēēt :chiichi nyēbo lukēēt nyēē /kikēēkuurē kule Itaalya. ² Kikiikōōnēmchi keey :Kōrnēēlyō āk biikaab kanyii tukul Yēyiin kuchurta. Kiikooytooy tukuuk ām mooyēēt nyēē lēēl, kōōkoochinē Yuutayeek choo kiyēmē /kēēyēētyēēchi. Kisooyē Yēyiin kibtaman.

³ Nto mii bēsyēēt ake, yēē ki asiistaab sokool nyēbo bēēt, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt Kōrnēēlyō. Kikas *malayikeet ake nyēē kikuurchi inee kule, “Kōrnēēlyō!” ⁴ Kiirōōtoot :Kōrnēēlyō malayikaanaa nyēē kāmuy, nto mii yoo, kōōyēn kule, “Wōōy.” Kumwoochi :malayikaanaa kule, “Kookuchamta :Yēyiin wōlēē isooytooy āk wōlēē imiitē iyēētyēēchintooy bānoonik ām tukuuk choo ikoochinē. ⁵ Kunyi, iyooktē biiko kuba ākoy Yooba bokukwēryoon chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni nto kaayneet ake ku Bētērō. ⁶ Mii kaab chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni nyēē yēytooy mwēēnik ānkuminyē yēbo tabantaab ararayta.”

⁷ Yu kāākuwēēchi keey :malayikaanaa, kukuur :Kōrnēēlyō motwoorikyii alak āyēēng' āk chiinyii ake nyēbo komostaab lukēēt nyēē kikiikōōnēmchi keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin. ⁸ Kimwoochi bi-chooto kiy ake tukul nyēē kiyeyakay ānkōōyookto kuba Yooba.

Kinyōōr :Bētērō ng'oong'uutyēēt

⁹ Yu kāyyēēkunēē, kumakuyit asiistaab lo nyēbo bēēt, kikiikuriik kuyit :bichooto Yooba. Kimii yooto :Bētērō kuloong'tēē nkaasiit kuwēētii kōōto barak wokusooyē. ¹⁰ Kyaam :kēmēwuut kut kumach kwaam kiy. Nto / tākēēmii / kēēyēyē āmiik, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt ānkubootyo :kāāsōōtēywēēk. ¹¹ Kikas wōliin bo barak kuyootāktōōs / ānkiirēēk ankeet ake nyēē tebes / kukakeenamaan kotootook tukul ang'wan. ¹² Kimii ankaanaa :tyoong'iik tukul choo bēēsytēē kērēēnkōōk ang'wan āk tukul choo ichuutootēē keey ng'wēny āk mbo nkicheek tāriitēk. ¹³ / Kēēkuurchi kule, “Bētērō, ibakach tyoong'iichoo ankii-am.” ¹⁴ Kukētyi :Bētērō kule, “Mokoryoontēēt, kubooyiit man, acha. Ntēē manaa-am bēsyēēt ake kiy nto tukuuk chēē mā *lubkoobēch.” ¹⁵ /Kēēmwoochi kule, “-Mēēkuur kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēyiin kutililiit kule mā lubkoob.” ¹⁶ Kiyeyakay kuu nyooto areet sōmōk, nto mii yoo, / keesar ankaanaa areet akeenke kooyeey barak.

¹⁷ Kumii :Bētērō tākōōlātē kiyēē kiibooru :ng'oong'uutyoonoo, kunyōōr :bichoo /kikiiyooku

kaytaab chiichoo / kikēēkuurēē Simōōni. Kiiyyoong'iis yēbo oreetaab tuuyta ¹⁸ ānkukuurso nto yityo kuteeb chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Bētērō. ¹⁹ Kutākumiitē :Bētērō kōōsōōtyēēchinē kiyēē kichōōnchi, kumwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, “Simōōni, mii :biiko alake sōmōku kuchēēng'iing'. ²⁰ Kunyoo, ing'eetee yuutēyu bo kōōto barak ānkirektē ng'wēny. -Mēētōmōch, nteenee iwēētē keey bichoo kuuyu anii :nyēē kāāyooku icheek.”

²¹ Yooto, kurēkto :Bētērō ānkuwokumwoochi bichooto kule, “Anii :nyooto ōmiitē ōchēēng'ē. Kunyi, ōmāchē nee?” ²² Kukētyi :bichooto kule, “Kwēēyookwēēch :Kōrnēēlyō nyoo kāāntōōyiintēētaab lukēētaab booryēēt. Churtaat :chiichoo ānkōōywēyē Yēyiin. Kooniyitē :Yuutayeek tukul chiichi. Kōchōōnchi *:malayikeet ake ānkumwoochi kule iwē :inyiing' kanyii sukung'eet kukas kiyēē +meemwaay.” ²³ Yooto, kutaach :Bētērō bichoo kuyēk tāyēēkyii.

Kiirwooch :Bētērō ām kaab Kōrnēēlyō

Yu kāyyēēkunēē, kuwēeto keey :Bētērō bichooto. Kitas :biikaab Kiriistō alake ām Yooba ankubeeta keey.

²⁴ Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kuyit :inee āk bichoo Kayisareeya. Kimii :Kōrnēēlyō kukānyiiisyē kaa ānkikiikukuur tilyōōnuutēk āk chōōrōōnuutēk choo kyoomchiintōōs :tukul.

²⁵ Yu kayit :Bētērō, kutorooch :Kōrnēēlyō kuku-tunyēē yēbo kērēēnkōōkyii kukākoonyit. ²⁶ Nteenee

kumwoochi :Bētērō kule, “Ng'eet, nto yu akerke-eye :anii āk chii ake tukul.” ²⁷ Kyaamaat :Bētērō āk Kōrnēelyō lōkōoy kumii kubēētii tukwaay kō. Yu kayit kō, kunyōōr biiko chēē chaang'. ²⁸ Yooto, kumwoochi :Bētērō bichooto kule, “Ābērē ōnkētē :akweek kule -/mākēēchāmu ām kiruutēkyoo kule kuyēmo :Yuutāyiintō āk biiko chēē mā Yuutayeeek. Nteenee kāākōōboorwoo :Yēyiin kule māyēmāktōōs ākuur chii ake tukul kule mā tiliil. ²⁹ Kunyoo, yoo / kibokēēkuuroo, āchōō nyēē mānāātōmōch. Kunyi ii, nee :nyēē kēēkuurchoo?”

³⁰ Kukētyi :Kōrnēelyō Bētērō kule, “Ām bēsyōōsyēk ang'wan choo kookukeeyta, āmiitē āsooyē ām kanyuu ām āsiiswēk chēē wuu chuutēchu, ku asiistaab sokool nyēbo bēēt, chokōōyyoonyēē :chiito ake taayeenyuu nyēē boonto sirooy chēē ilēkēchēēchtōōs. ³¹ Kikuuro :chiichoo kule, ‘Kōrnēelyō, kaakukas :Yēyiin wōlēē isooytooy ankaakukas wōlēē iyēētyēēchintooy choo bānoon. ³² Kunyoo, iyooktē biiko alak kuba Yooba bokukuur chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni, nto Bētērō ām kaayneet ake. Kōruutoochi :inee chiito ake nyēē /kēēkuurē kule Simōōni nyēē yēytooy mwēēnik. Minyē :chiichoo tabantaab araarayta.’ ³³ Kwāāyooku / kēēkuuring' areet akeenke. Kunyi, karaam yu kēēchōō. Kēēmiitē :tukul yu ām taayeetaab Yēyiin kēēmāchē kēēyēbchi yit kiy ake tukul nyēē kōōkumwoowuung' :Yēyiin kule i-ām wēēch.”

³⁴ Yooto, kutoow :Bētērō kumwooy kule,

“Kāānkēt ra kule ākoo -mēēnkwēlē :Yēyiin chii ake tukul. Māchāmē alak kusiir alak. ³⁵ Nteenee chāmē :Yēyiin biikaab yēēmēēt ake tukul choo iywēyē inee ānkuyēyē kiy nyēbo man. ³⁶ Kiiyookyi :Yēyiin biikaab Isrāyēēl lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk kaalyeet kubununēē Yēēsu *Kiriistō nyoo bāwu kiy ake tukul.

³⁷ Ābērē ōnkētē kiyēē kiikuyeyakay ām kōōrēētaab Yuutayeeek kutoowunēē Kalilaaya, yu kātoow :Yoowaana kwaamta ng'aleekaab batisaneet. ³⁸ Ānkāābērē kyookas kule king'oobchi :Yēyiin Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt Tāmirmiryēēnyii āk kāāmuukēywēēk. Kyōōnkēt oob kule kiwēēsyeētootēē yēēmōōsyēk kuyēyootē tukuuk chēē kāroomēch? Kiityooktooy mbo chēē kikiikōōtiiny :Kibrōkōsyoontēēt. Kiyēyē chooto tukul, kuuyu kiboonto kāāmuukēy kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin.

³⁹ Kikeekasee :acheek koonyekyoo kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēēsu ām kōōrēētaab Yuutayeeek āk mbo ām Yēērusālēēm. / Kikēēwuuytoochi Yēēsu kēētīt / ankeebakach. ⁴⁰ Nteenee kiing'eetee :Yēyiin meet ām bēsyeētaab sōmōk kuchakee /kakeebakachee ankuyey kukas :biiko. ⁴¹ Mēēbērē kikas :biiko tukul, nteenee kikeekas :acheek choo kikiisimkukweyeech :Yēyiin choo kikyoomiisyootē āk inee yooto kikiikung'eetee meet. ⁴² Kiikāloonwēēch kule kyoomchinootē biiko

---

10:34 Room. 2:11; Kala. 2:6; Ēfēēs. 6:9; Kolos. 3:25; Yāāk. 2:1; 1Bēt. 1:17 **10:36** Luuka 2:14; Room. 3:25-26; 5:1; 2Kōōr. 5:18-20; Ēfēēs. 2:14-17; Kolos. 1:20 **10:37** Luuka 4:44 **10:38** Luuka 4:18; 13:16; Yoowa. 3:2 **10:39** Yēyuut. 1:8 **10:41** Luuka 24:41-43

ānkiiboorchinootē kule inee :nyooto kiikukwey :Yēyiin nyēē mākōōtilchi choo sobtōōs āk choo kiikubēk ng'aleek. ⁴³ Yēesu nyiitēnyi :nyooto ng'āloolēē *:wōōrkooyikaab Yēyiin tukul, yoo mwooyē kule chii ake tukul nyoo kēēyēnchi +/ mākēēnyōōchi kaat ām choolwookātēēnyii.”

⁴⁴ Kutākumii :Bētērō kōōrwoochē, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin chii ake tukul nyēē kiyēbchi yiiit ng'aleechaa. ⁴⁵⁻⁴⁶ Kutoow :bichoo kung'alaal kuutuweek chēē kimēēnkētē kōōkoostoo Yēyiin. Yu kakas :Yuutayeeek choo kikwoontooy keey Bētērō chēē kikiikōōyēnchi Yēyiin kule / kikēēng'oobchi Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo biiko chēē mā Yuutayeeek, koolat.

Yooto, kumwoochi :Bētērō kule, ⁴⁷ “Nee :nyēē tākukērēktooy bichu / keebatisanee bēēko? Ntēē kāākunyōōr :nkicheek Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuu yoo kikēēnyōōru :acheek!” ⁴⁸ Yooto, kumwooy :Bētērō kule / keebatisan bichoo ām kaayneetaab Yēesu *Kiriistō. Kisaaysaay :bichoo Bētērō kule tākōōbuurto keey icheek ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri.

11

*Kiyēē kimwoochi :Bētērō kaniseetaab
Yēērusālēēm kuyēētē keey*

¹ Nto mii yoo, kukas *:lēbkēēyik āk biikaab Kiriistō ām yēēmēētaab Yuuteeya kumukuul kule kookutorooch mbo :biiko choo mā Yuutayeeek

10:42 Yoowa. 5:22; Yēyuut. 17:31; Room. 14:9; 2Kōōr. 5:10; 2Tēm. 4:1; 1Bēt. 4:5   **10:43** Isa. 53:11; Cherem. 31:31-34; Luuka 1:77; 24:44; Yēyuut. 13:38; 26:18   **10:45-46** Yēyuut. 2:4; 8:15-17; 19:6

10:45-46 Yēyuut. 2:4, 11, 33; 19:6; 1Kōōr. 14:2-6   **10:47** Yēyuut. 2:38-39

ng'ālyoontēētaab Yēyiin. ² Kunyoo, yu keetooch :Bētērō Yēerusālēm, kuwookuutyēē :Yuutayeek chēē kikiikōōyēnchi Yēyiin. ³ Kimwoochi kule, “So, Bētērō, ntēē siwēē-āmiisyē āk biich chēē mā Yuutayeek?”

⁴ Kurārchi :Bētērō bichooto kiy ake tukul ām kēēlto nyēē rootaat ⁵ kule, “Kimii yēē kyāāsooyē ām Yooba nto tāābērē, kuchōōnchoo :ng'oong'uutyēēt. Kyaakas ankeet nyēē tebees nyēē / kikiirēēk kuchōōnēē barak / kukakeenamaan kotootook tukul ang'wan, ākoy yēē kyāāmiitē. ⁶ Nto bēē ārōōtootē, akas tyoong'in choo / kēēbāyē, tyoong'iikaab wuuyēēt, choo ichuutēē keey ng'wēny āk tāriitēk. ⁷ Yooto, / kēēkuurwoo kule, ‘Bētērō, ibakach tyoong'iichoo ankii-am.’ ⁸ Yooto, āwālu kule, ‘Kubooyiit man ii, Mokoryoontēēt, acha! Manaa-am bēsyēēt ake kiy nyēē mā *lubkoob.’ ⁹ / Kēēkētwoo kule, ‘-Mēēkuur kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēyiin kutililiit kule mā lubkoob.’ ¹⁰ Kiyeyakay kuu nyiitēnyi areet sōmōk, nto mii yoo, /keesar ankaanaa kooyeey barak.

¹¹ Yooto bakeenke, kukwa :biiko alake sōmōku chēē / kikiiyookunēē Kayisareeya ānkubokōōyyoong'iis saang' ām kayaata kyāāmiitē. ¹² Kumwoowoo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule -māātōmōch āwētēē keey bichooto. Kikeebeete keey mbo ng'eetaabiya lo chu kēēboontēē keey ām yu ākoy kaytaab chiichoo. ¹³ Kimwoowēēch :chiichooto wōlēē kichōōnchinto :malayikeet ām kanyii ānkumwoochi kule, ‘Iyooktēē biiko kuba ākoy Yooba bokukuur chiito ake nyēē / kēēkuurēē Simōōni, ¹⁴ nto kule Bētērō ām kaayneet

ake. Mākuyibuung' :chiichoo lōkōōywēk chēē makooraraachiing' ankooraraach mbo nkicheek biiko tukul ām kang'uung'.

¹⁵ Nto baanta nyooto kāātoowu ang'alaal, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin bichooto kuu wōloo kiisuuchintēēch nkacheek ām taay. ¹⁶ Yooto, asoot kiyēē kikiikumwoowēēch :Mokoryoontēēt kule, 'Kiibātisāniisyēē :Yoowaana bēēko, nteenee +/ makeebatisaneenaak akweek Tāmirmiryēētaab Yēyiin.' ¹⁷ Kunyoo ii, yēē ākoo kiimuuchē :Yēyiin kung'oobchi bichooto Tāmirmiryēēt kuu wōloo king'oobtēēch acheek yoo kikiiyēnchinē Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ii, ku anii ng'oo saasoot akwiil Yēyiin?"

¹⁸ Yu kabokukas :bichoo ām Yēērusālēēm ng'aleechaa, manaatakukwiil ng'alyoo ake tukul. Kunyoo, kisilto Yēēsu kumwooyē kule, "Ākoo kāākōōkoochi :Yēyiin nkicheek biiko choo mā Yuutayeeek bārooyinto nyēē imuuchē kuweeksee choolwookātēēng'waa sukunyōōr soboonto."

Kaniseetaab Antyookya

¹⁹ Kiba :biiko choo kiisereet :wusiisyēēt kubo ng'aleekaab Steefaan ākoy Fōyinikē, Kubrō ākoo Antyookya. Kyoomchinootē lōkōōywēk Yuutayeeek nkit. ²⁰ Kikwa Antyookya :Yuutayeeek chēē kibo Kubrō āk Kurēēn ānking'ālōolē kuutiitaab Kirikiik. Kitoow :bichu kwoomchi Kirikiik lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta key Mokoryoontēēt Yēēsu. ²¹ Kiboonto :bichoo kāāmuukēywēek kukwaanee

---

11:14 Yëyuut. 16:31   **11:15** Yëyuut. 2:4; 10:44   **11:16** Yëyuut. 1:5   **11:18** Yëyuut. 13:48; 14:15, 27; 15:4, 12, 22-29; 17:12; 18:5-11; 19:8-10; 20:21; 21:19; 26:20   **11:19** Yëyuut. 8:1-4

wōlēē mii :Yēyiin. Yooto, kuweek :biiko chēē chaang' kōōyēnchi Yēēsu.

²² Kiyityi :ng'aleechaa kaniseetaab Yēērusālēēm. Yooto, / kiiyookto Barnaaba kuwo Antyookya. ²³ Yu kāwokuyit wōlooto, ankukas kiyēē kikiikuyey :Yēyiin ām kāāmuukēywēēkyii, kung'ērēkyi. Yooto kōōkiim bichooto tukul kōōbuurto Mokoryoontēēt ām mooyēēt akeenke. ²⁴ Kilēēl :moo chiichi. Ki-boonto :chiichoo Tāmirmiryēēt kuyem ānkōōkoosēē keey Yēyiin miisin. Kiyis keey yooto :biiko chēē chaang' kukwa komostaab Mokoryoontēēt.

²⁵ Nto mii yoo, kuwo Barnaaba ākoy Taarso wokucheeng'aat Sāwulō. ²⁶ Yu kāwokunyōōr kuwēeto keey ākoy Antyookya. Kunyoo, ām kēnyit akeenke, kiinēētē :Barnaaba āk Sāwulō biikaab Kiriistō chēē chaang'. Antyookya :wōlēē / kikēēkuurē rubiik nyēbo taay kule 'Biikaab Kiriistō'.

²⁷ Kimii ām bēsyōōsyēchooto yēē king'ēētyēē *:wōōrkooyikaab Yēyiin alake Yēērusālēēm kurēkto Antyookya. ²⁸ Ake ām wōōrkooyichoo ku nyēē / kikēēkuurēē Akaabo. King'oor ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule mākuchō :kēmēwuut nyēē ng'waa miisin kōōrēētaab Rooma kumukuul. (Kichōōnii :kēmēwuuni yu kibāytooyiisyēē :Kilaawutiyo.) ²⁹ Kunyoo, kisyem :rubiintēēt ake tukul wōlēē kiimuuktooy kōōruruuch beesaanik kuyēētyēēchi mbo ng'eetaabkaamet ām Yuuteeya. ³⁰ / Kikiiyookto Barnaaba āk Sāwulō kuyib

tukuuchoo bokutēbunēē āwunnyēkaab booyik
chēbo kaniseetaab Yēērusālēm.

12

*Kiwaaytee keey :Bētērō wōloo /kikēērātyinē ām
kēēlto nyēē /-mākyoomu*

¹ Nto mii yoo, kunam :bāytooyiintēēt *Ērōōtē
nyoo /kikēēkuurē kule Akiriiba, biikaab Kiriistō
alak ankoonyaliil. ² Kibakachee :Ērōōtē Yāākōbō
nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yoowaana
chōōkiit.

³ Yu kawokukas :Ērōōtē kule kiing'ereech
:ng'ālyoontoonoo Yuutayeek, kutas taay ankunam
nkinee Bētērō. Kiyēyāksē :ng'ālyoontoonoo
/ kyoomē Saakweetaab mukaatiin chēē
mākuutunootiin. ⁴ Yu / kabokeenam Bētērō, /
keekerta kāābēērit. /Kikiikoochi bokuriib :lukēēt
nyēbo biiko taman āk lo chēē kibēētootēē ang'wan
ang'wan kubārchinē keey bēsyō. Kimāchē :Ērōōtē
kule yoo kāākubēk :āsiiswēkaab *Saakweetaab
Keeytaayeet, / kēēkweryoot Bētērō / bokiikum
kukāsē :biiko tukul.

⁵ Kiibuur :Bētērō kāābēērit, nteenee kisoochinē
:kaniseet miisin. ⁶ Nto ām kwēēmowuut nyi
kimāchē :Ērōōtē kule / sikēēkweryoot Bētērō
yoo kayyeech / bokiikum, kimii :Bētērō
kāru kwēēnuutaab riibiik āyēēng' ankirataat
nyōrōōrōōnik āyēēng'. Kimiitē :riibiik alake
āyēēnku kuriibsē kurkat saang'. ⁷ Yooto, kutook
:malayikeet ake areet akeenke kulebkeyiit

11:30 Yëyuut. 12:25; Room. 15:26; Kala. 2:10   **12:2** Määrkō
10:35-40   **12:4** Yëyuut. 4:3; 5:18   **12:5** Yëyuut. 1:14; 2:42; 6:4;
Yāāk. 5:16

:kōyooto kimiitē :Bētērō. Kooluchluuch :malayikaanaa Bētērō kumwoochinē kule, “Ng'eet areet akeenke.” Kōōtyookiis :nyōrōōrōōnik ām āwunnyēkaab Bētērō. ⁸ Kōōtyooktōōs, kumwoochinē :malayikeet Bētērō kule, “Siriny kaansuung'uung' ankiimoot nto yityo ilaach kwēyōōnik.” Kuyey :Bētērō kuu nyooto. Nto mii yoo kumwoochi kule, “Ilaach kābuutiing'uung' ankiirubwaa.” ⁹ Kirub :Bētērō malayikaanaa kut kuchuyta saang' ām wōloo / kikēērātyinē. Yooto tukul, kibērē :Bētērō ki kiirwoot :kiyēē kimii :malayikeet kuyēyē. ¹⁰ Kikeeytee :tukwaay riibiik chēbo taayta āk chēbo āyēēng'. Nto kuyitē oreet nyēbo karneet nyēē /kēēchuchinēē kiriinkēēt, kuyootāktōōs :nyoo nkityō. Kuchuyta :icheek ankutas taay āk baanng'waa. Nto kumānāyitē wuy, kubot :malayikeet.

¹¹ Kusēw :Bētērō ankumwaayee mooyēēnyii kule, “Kāānkēt man kule ākoo kā Yēyiin :nyēē kēēyooku malayikaani kule chokootyaakteenaa āwunnyēkaab Ērōōtē āk kiyēē kimāchē :Yuutayeek kuyeyeenaa.” ¹² Yooto, kuwo :Bētērō kōōtaab cheebyoosyeet ake nyēē /kikēēkuurēē Maaryaa, kaametiitaab Yoowaana nyēē /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Māārkō. Kikiikōōruruukyi keey :biiko chēē chaang' kōyooto chēē kimii kusooyē. ¹³ Kukuurso :Bētērō ām oreetaab tuuyta. Kiwokukas :chēēbto ake nyēē ki motwooriin nyēē /kikēēkuurēē Roota kule ki ng'oo :nyoo kikuursē. ¹⁴ Yu kēēnkēt kule bo :kuutiit Bētērō,

kung'erech nyēē -/mākyoomu. Kumānāāyootyinē oreet, kuweech keey kulabat ānkuwokumwoochi chuut kule, “Kookas, ntēē kāākuchō :Bētērō!”¹⁵ Kēelēēnchi, “Karaam :mēting'uuung' man ēē?” Kulē :chēēboo, “Biikyoo, ankookas ng'aleekyuu!” Kiyey kuu nyooto kut /kēēmwooy kule, “Ākoy ku malayikeetaab Bētērō :nyooto.”¹⁶ Yooto tukul, kimii :Bētērō kutāsē taay kukuursē ām yooto bo oreet. Yu /kakeeyaāt oreet, /kēelē, “Māku Bētērō :nyi!” Kinam kuut biiko miisin.¹⁷ Yooto, kumwechee :Bētērō biiko āwut kule kusiisyo ānkurārchi wōlēē kiityaakta inee :Yēyiin. Kimwooy mbo subak kule, “Bōōmwoochi Yāākōbō ākoo mbo ng'eetaabiya alak ng'ālyoontooni.” Yu kāmwooy kuu nyooto, kuwo yēēt ake.

¹⁸ Yu kayyeech :kōōrēēt, kwoorookēniis :riibiik yu kakas kule māmii :Bētērō kuuyu kimēēnkētē kiyēē koyeyakay.¹⁹ Yu kamach *:Ērōōtē Bētērō āmēēbērē kimii wōloo /kikēēkērtooy, kukuur riibi-ichoo /bokiikum. Nto kuuyu kimēēmuuchē :riibi-ichoo kurār wōlēē kibeeta :ng'aleek, /keebakach. Nto mii yoo, kung'eetee :Ērōōtē Yuuteeya ānkuwo ākoy Kayisareeya ānkōōbuur wōlooto.

Meetaab Ērōōtē

²⁰ Kikiikuchuunhuun *:Ērōōtē āk biikaab Tiirō āk chēbo Sitōōn. Kuuyu kiikoosēē keey :kōōrōōsyēchooto kōōrēētaab Ērōōtē kubo āmiik, / keekwey alamaalyeet nyēē kiruutoochi Ērōōtē. Kisimbokung'āloolchi chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Blaasto nyēē kiiyyoonkyinē

kaytaab bāytooyiintonoo. Kibokusoomē :bichoo bāytooyiintēēt Ērōōtē kule kuchō :kaalyeet.

²¹ Nto yu kayit :bësyēēt nyēē / kikiikeekwey kubooyiit tuuyēēt, koolaach :Ērōōtē sirookyii chēbo bāytooyiisyēēt. Kiibuurēē ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt ānkung'āloolchi biiko chēē kikiiruruukyi keey yooto. ²² Yooto kulē :biiko, “Ntēē ng'āloolē kut wuu nyēē kāākuyēk Yēyiin oō, lēyyē!” ²³ Kuuyu king'ērēkyi :Ērōōtē kiyēē kimwooy :biiko amēēbērē kiyywey Yēyiin, kuchō *:malayikeetaab Yēyiin areet akeenke ānkukwēr Ērōōtē kumilta! Kyaam :kuutyek kut chokume lētuunoo.

Kiyyeey :Barnaaba āk Sāwulō Antyookya

²⁴ Yooto tukul kuyesta :ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyityi biiko chēē chaang'.

²⁵ Yu kaakoowaany :Barnaaba āk Sāwulō yi-isyoonoo kibēēchinē Yēerusālēm, kooyeey Antyookya. Kibeeta Yoowaana nyoo /kikēēkuurē am kaayneet ake kule Māārko.

13

/Kikiyyookto Barnaaba āk Sāwulō

¹ Kimii am kaniseetaab Antyookya :biiko chēē *wōōrkooyik āk kāānēetik. Bichooto ku: Barnaaba, Simiyōōn nyēē / kikēēkuurē am kaayneet ake kule Kibtuuy, Lukiiyō nyēbo kōōrēētaab Kurēēn, Māānāyēēn nyoo kinērē ākoo *Ērōōtē Antibaas, nto ake ku Sāwulō.

12:22 Ēsēk. 28:2   **12:24** Yëyuut. 2:41   **12:25** Yëyuut. 9:27;
11:29-30; 12:12   **13:1** Ēfēēs. 4:11; 1Kōōr. 12:10, 28-29; 14:1-6,
29-32

² Nto mii bēsyēēt ake, kumii :bichooto tukul kusiltooy Yēyiin ānkukirē kwoomiis, kumwooy :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kubununēē wōōrkooyoontēēt ake kule, “Ōtāboonwoo Barnaaba āk Sāwulō kubo yiisyēēt nyēē !kāākwēchi icheck.”
³ Kunyoo, kumii :bichoo kukirē kwoomiis ānkusooyē, kutiinyēē Barnaaba āk Sāwulō āwunnyēk ānkōōyookto.

Kumii :Barnaaba āk Sāwulō Kubrō

⁴ Yu kāākōōyookto :Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo Barnaaba, kuba ākoy Selewukyaa. Kibeetee mwēēnkēēt ām wōlooto ākoy kuyit Kubrō. ⁵ Yu kayit *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Salaami ām Kubrō, kwaamtaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām kooriikaab saayeeet bo Yuutayeek. Kiboontootē keye Yoowaana nyoo kiyēētyēēchinootē icheck.

⁶ Kibeesyetaatee :icheck komosaata bo Kubrō tukul ākoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Bāāfō. Kinyoorta wōlooto chēēbsookēyoontēēt ake nyēē ki Yuutāyiin nyēē /kikēēkuurēē Araab Yēēsu. Kiyibē keye :chiichoo kule *wōōrkooyoo.

⁷ Kiyēētyēēchinē :chiichi bāytooyiintēētaab yēēmoonoto nyēē /kikēēkuurēē Sērkiiyō Bāwulō. Ki ng'oom :bāytooyiintonoo miisin. Kimwaayta / bokēēkuurchi Barnaaba āk Sāwulō kuuyu kimāchē kule kuyēbchi yīit ng'ālyoontēētaab Yēyiin. ⁸ Kaayneetaab chēēbsookēyoontoonoo nyēbo Kirikiik ku Elimaas. Kikwiil :Elimaas Barnaaba āk Sāwulō ankusyeeem kumaas kāāsōōtēywēēkaab

---

13:2 Yēyuut. 2:17; 8:29; 10:19; 16:6-7; 20:23; 21:4, 11   **13:3** Mat. 6:16-17; Yēyuut. 6:6   **13:5** Yēyuut. 13:14; 14:1; 17:1-2, 10, 17; 18:4, 19; 18:26; 19:8; 12:12

bāytooyiintonoo simēēyēnchi ng'aleekwaa. ⁹ / Kikiinyiityi Sāwulō (nyoo / kibokēēkuur lētuunoo kule Bāwulō) Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ānkōōrōōtoot Elimaas. ¹⁰ Yooto, kumwoochi kule, “Ibooyē :inyiing' Kibrōkōsyoontēēt! Iyēku buunyoo ām wōlēē mii :kiy ake tukul nyēbo manta! Ibērbēēriisyē 'ankiicham imoosē biiko. Ām nee yu 'kiicham i-ābuchē ng'ālyoontēētaab Yēyiin? ¹¹ Makooraachiing' :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin ikor.” Ām areet akeenke, kuger chiichoo :chēēbkēēruut āk mēēnānēēt. Kutorobēnoot kule nto nyōōr chii nyēē kanam āwut sukōōrēētoot. ¹² Yooto, kōōyēnchi :bāytooyiintonoo Yēyiin, yu kawokukas kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :chēēbsookēyoontēēt. Kiilat miisin ām kāāmuukēywēēk kurubta keey āk Mokoryoontēēt.

Kumii :icheek Antyookya ām yēēmēētaab Bisiitya

¹³ Nto mii yoo, kuwēētēē :Bāwulō mwēēnkēēt kung'eetee Bāāfō kuboontotē keey chōōrōōnuutēkyii ankuba ākoy Beerka ām yēēmēētaab Bamfulyaa. Kibakaaktee icheek :Yoowaana yooto ankooyeey Yēērusālēēm. ¹⁴ Yu kāng'ēētyēē :icheek Beerka, kuba ākoy Antyookya ām yēēmēētaab Bisiitya. Nto mii yēē ki bēsyyēētaab *Sabaato, kōōwut :icheek *kōōtaab saayee nyēbo Yuutayeek ānkōōbuur ng'wēny. ¹⁵ Yooto, /keesuman ng'aleek kukwaanee :kitaabuunekaab Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi :biiko chēē kiyyoonkyinē kōyooto bo saayee chiito ake wokuteebē Bāwulō

āk Barnaaba, yoo mii :ng'ālyoo nyēē māchē :icheek
kōōkiimēē biiko.

¹⁶ Yooto, kung'eet :Bāwulō ānkōōtōrōōr āwut.
Nto yityo, kumwoochi kule, “Biikyoo bo *Isrāyēēl
āk akweek Kirikiik choo ōyēnchinē Yēyiin, oyeb
yiit.

¹⁷ Kikwey :Yēyiintēetaab Isrāyēēl mbo
kuuko ankuyey kuyēk sērē yoo kitākumii Miisir
ankoong'eetee wōlotoo ām kāāmuukēywēkyii.

¹⁸ Kimuytoochi ng'aleekaab bichoo kumii
suurkwēēnēēt ām kēnyiisyēk chēē kimāchē
kuyitē artam.

¹⁹ Kiikarbuus :Yēyiin bōrōryōōsyēk
tisab chēē kiminyē Kanaan ānkurōōbchi biikyii
kōōroonotoo.

²⁰ Kiyib :ng'aleechaa tukul kēnyiisyēk
chēē yitē bokolwookik ang'wan āk konom. Yu
kāwokukeeyta :yoo, kukōōn :Yēyiin kubāytooyiis
:kiirwookik.

Kibāytooyiis :ake kōōkēerē
:ake ākoy bēsyēēt nyēē kichokubāytooyiisyē
*:wōōrkooyoontēēt Sām wēēl.

²¹ Kimākyi keey
:biiko bāytooyiintēēt nyēē nyeeng'waa. Yooto,
/ kiikoochi bichooto Sāwulō araab Kiis nyoo
kichōōnēē kōōtaab Beenchamiin. Kibāytooyiis
:Sāwulō kēnyiisyēk artam.

²² Yu / kābokiinēm
Sāwulō ām bāytooyiisyēēt, kookeeree :Yēyiin
*Tāwuti. King'alaalee :Yēyiin Tāwuti nyēē
karaam kumwooyē kule, 'Kaakwey Tāwuti araab
Yēēsē, kuuyu chii nyēē chāmē :mooyēenyuu.

Makuyey kiy ake tukul kuu wōlēē āmāktooy'
²³ Kiyey :Yēyiin kurutunēē *Kāārārookiintēēt

13:15 Yēyuut. 15:21 **13:17** Chuy. 1:7; 6:6-7; Kiruu. 5:15; 7:6-8

13:18 Chuy. 16:35; Kāāyiit. 14:26-35; Kiruu. 1:24-40; Tyēēn. 95:10;
Ibu. 3:3-19 **13:19** Kiruu. 7:1; Choos. 14:1; Tyēēn. 78:55 **13:20**

Kiir. 2:16; 1Sām. 3:20 **13:21** 1Sām. 8:5, 19; 10:21-24; 11:15

13:22 1Sām. 16:1, 12; 13:14

kōōtaab Tāwuti sukooraraach Isrāyēēl kuu yoo kikiikukuurtoowēech. Nyooto ku Yēēsu.
²⁴ Kisimkwoomchi :Yoowaana biikaab Isrāyēēl kutēē yēē tēē, kumānāāchō :Yēēsu, kule kuweek :tukul ām miyootyēēt / ankeebatisan. ²⁵ Nto kumiitē :Yoowaana kōōwoong'tooy yiisyēēnyii, kumwoochi biiko kule, 'Ōsōōtē :akweek kule anii ku ng'oo? Mā :anii Kāārārōokiintonoo, nteenee, mii kuchōōnii :nyēē -māāyēmē mbo ārēēkyi kwēyōōnik.'

²⁶ Mbo ng'eetaabiya, kēēyibwook :acheek lōkōōywēchu bo kaararaacheet akweek keseniisyekaab Abraam āk choo mā Yuutayeek choo oyywēyē Yēyiin. ²⁷ Manaachamta :biikaab Yēērusālēēm āk bāytooyikwaa kule *Kāārārōokiintēēt :Yēēsu, yooto kōōtiilchi meet. Nteenee kiityiich :yuutēyu ng'aleekaab *wōōrkooyikaab Yēyiin choo /kikēēsūmānē *Sabaato ake tukul. ²⁸ Ānkoo kimāmii :lēēlis nyēē kiimuuchē kuyey /kiitiilchi Yēēsu meet, kiikiimchi :bichoo *Bilaato kule kubakach Yēēsu. ²⁹ Yu keewaany :icheek kuyeyee Yēēsu kiy ake tukul kuu wōloo kimwooytooy :siruutēk, / bokiirēēkunēē kēētoo / kikēēwuuytoochinē / ānkubokiitōōr kochong'.
³⁰ Nteenee koong'eetee :Yēyiin Yēēsu meet.
³¹ Kikas :biiko ām bēsyōōsyēk chēē chaang' :choo kibēēsyētootē tukul kung'eetee Kalilaaya ākoy Yēērusālēēm. Bichooto :chēē mii kumwoochinē

13:23 Isa. 11:1; Cherem. 23:5; Mat. 1:1; Luuka 2:11 **13:24** Luuka 3:3 **13:25** Luuka 3:15-16, 19-20 **13:27** Yēyuut. 3:17-18
13:28 Luuka 23:4, 14-15, 21-23, 47 **13:29** Luuka 23:50-56; 24:44
13:30 Yēyuut. 4:2

biiko kurubta keey āk inee.

32-33 Kiyēē kēēmiitē kyoomwook ku lōkōōywēk chēē kāroomēch kule kaakootyiich :Yēyiin ām wōlēē kēēmiitē :acheek keseniisyek, kiyēē kikiikukuurtoochi mbo kuuko kule mākōōyook wōōrkooyoontēēt nyēē wuu Muusa. Nto nyooto ku Yēēsu. / Kēēng'āloolēē mbo yuutēyu ām kitaabuutaab Tyēēnwookik kurkeetaab āyēēng' yoo mwooyē kule,

'Inyiing' lakwanyuu.

Kāāyēku :anii kōōn ra.'†

34 Nto kurubta keey āk ng'eeteetaab meet bo Yēēsu nyēē mākooy kunun :bōōrnyii, mwooyē :Yēyiin kule, '+Maayey kuyityiin :ng'aleechaa /kiikoosēē keey choo kyāākuurtoochinē *Tāwuti.'†

35 Mwooyē mbo :siruutēk ām yēēt ake subak kule, '-Mēē-āsyinē chiing'uung' nyoo churtaat kunun.'†

36 Kunyoo, yu keewaany :Tāwuti kuyey kiyēē kimākyinē :Yēyiin ām bēsyōōsyēkyii, kume. Yooto / kēēmuchi wōloo / kikēēmuchi mbo kuukaanyii. Kinunchi :bōōrnyii wōloto.

37 Nteenee manaanun :bōōrtaab nyoo kiing'eetee :Yēyiin meet. 38-39 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, āmāchē āboorwook kule / kēēnyōōwook kaat ām choolwookātēēng'woong' kubununēē Yēēsu. Yoo kēēyēnchi :chii ake tukul Yēēsu, kuchurtooy ām taayeetaab Yēyiin, ng'ālyoo nyēē mēēmuuchāktōōs /keeyey kubununēē kiruutēkaab Muusa.

13:31 Yēyuut. 1:8 † 13:32-33 Tyēēnwookik 2:7 13:32-33 Kiruu. 18:15-18; Yēyuut. 3:22-26; 7:37 † 13:34 Isa. 53:3 † 13:35 Tyēēn. 16:10 13:36 Yēyuut. 2:29 13:38-39 Luuka 24:47; Yēyuut. 2:38; 10:43; Room. 3:28; 5:1; 7:5-6; 10:1-13

40 Ōriib keyy ām kiyēē kiikung'oor
*:wōōrkooyikaab Yēyiin sukung'eet māyēyākiis
:ng'aleechaa ām wōlēē ōmiitē. /Kikēēmwooy kule,

41 'Okaste baa, :akweek choo ōmōōntooyiisyē.

Kookas ng'aleechu ankoolat, ānku
+mōōbootyē,
kuuyu -mōōchāmtōoy kiyēē āyēyē kutōōmiitē
kōōrēēt
ānkoo /kākēērārwook.'†”

42 Yu kimii :Bāwulō ākoo Barnaaba kung'eētyēē
*kōōtaab saayeet, / kēēmwoochi kule, “Tookwaa
*Sabaato nyi chōōnii, bōō-āmweēch ng'aleechu.”

43 Kiiyēnchi :Yuutayeek chēē chaang' āk Kirikiik
Yēesu ankurub mbo Bāwulō. Kiirwookyinoot
:Bāwulō āk Barnaaba bichoo kōōkiimchinē
kōōkēnēē keyy chamateetaab Yēyiin.

44 Nto yitu :Sabaato nyoo kiikēērē, kōōruruuch
keyy :biikaab *kiriinkēēt tukul bokuyēbchi
yiit ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 45 Yu kakas
:kāāntōōyikaab Yuutayeek kuu nyooto, kōōtuuyiityi
moo. Kikwiil kiyēē kimii :Bāwulō kumwooyē.

46 Yooto, kumwoochi :Bāwulō ākoo Barnaaba
bichooto ām nyikanateet kule, “Ki nyēēng'woong'
akweek ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Nteenee
kuuyu kootay :akweek ra ānkōōyibē keyy
kule mānyoolchook *:soboontaab kibchuulyo,
kēēwēēkyi kāāsōōtēywēēkyoo wōlēē mii :bichu
mā Yuutayeek. 47 Kimwooy :Yēyiin kule,
'Kaayeyiing' iyibchi biiko choo mā Yuutayeek
lēbkēēyyēēt

† 13:41 Aabak. 1:5 13:43 Yēyuut. 11:23; 14:22; Room. 3:24;
Kala. 1:6; 5:1 13:44 Yēyuut. 17:2 13:46 Yēyuut. 3:26; 18:6;
Room. 1:16; 2:9

sukung'eet /kiimuuch /kiiraraach biiko ām komoswookik tukul chēbo kōōrēēt.'†”
 48 Nto bēre kukas :biiko choo kimā Yuutayeek ng'aleechaa kibo Bāwulō, kung'ērēkiis miisin. Kikoonyit ng'ālyoontēetaab Yēyiin ankookaasee keey Yēesu :tukul choo /kikiikeetool kunyōōr soboontaab kibchuulyo.

49 Kiyestee :ng'ālyoontēetaab Yēyiin yēēmoonooto kumukuul. 50 Nteenee kiiwuruur :Yuutayeek chēēbyōōsōōkaab Kirikiik chēē kitookunootiin chēē kikiikurub ng'aleekaab Yuutayeek āk booyik chēē kitookunootiin ām kiriinkoonoo. Kiyey :bichoo wōōrōōryēēt kut /keekwetee Bāwulō ākoo Barnaaba yēēmoonooto. 51 Kiitaarta :icheek tēertit ām kērēēnkōōkwaa sukōōsōōtēē keey :bichoo ānkutākyi keey *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Ikonnyaa. 52 Nteenee king'ērēkiis :choo kiiyēnchi Kiriistō /ānkiinyiityi Tāmirmiryēetaab Yēyiin.

14

Kumii :Bāwulō ākoo Barnaaba Ikonnyaa

1 Yu kimii :Bāwulō āk Barnaaba Ikonnyaa, kuba *kōōtaab saayeet nyēbo Yuutayeek kuu kwaak. Kyaamta ng'ālyoontēetaab Yēyiin nyēē kōrōōm miisin kut kōōyēnchi :Yuutayeek āk Kirikiik chēē chaang' Yēesu. 2 Nteenee kōōwuruur :Yuutayeek choo kitay kuchamta Yēesu Kirikiik kukwiil mbo ng'eetaabiya. 3 Kiiwoonkyi :Bāwulō āk Barnaaba bēsyōōs chēē chaang' wōlooto kung'aloolē nyēē kimānyōkōōrēch mbo kisich, kurubta keey chamateetaab Yēesu. Kiiboor

† 13:47 Isa. 49:6   13:48 Yēyuut. 11:18   13:51 Luuka 9:5; Yēyuut. 18:6

:Mokoryoontēēt kule kibo man :lōkōōywēchoo yoo kiikoochinē icheek kāāmuukēywēēk kuyeyee ng'al chēbo kwōng'uut. ⁴ Kichuunchuunootiin :biikaab kiriinkoonoo. Kichoomtōōs :alake āk kāāntōōyikaab Yuutayeeek kuchoomtōōs :alake ākoo lēbkēēyik. ⁵ Nteenee kinoomnyo :Yuutayeeek āk Kirikiik kuboonto keey kāāntōōyikwaa ānkuchōb koonyaliil lēbkēēyik ankuwiiree rwoontōōk kubakach. ⁶ Kisimkōōnkēt mbo :Bāwulō ng'aleechaa. Kumwēy kutākyi keey yēmēēt ake nyēē / kikēēkuurēē Lukawoonnya wōlēē kimii :kiriinkēēt nyēē / kikēēkuurēē Luustra āk Tēērbē āk mbo soong'wēk alak chēē kilēēkitēē yooto. ⁷ Kitas taay :icheek kwaamtaat lōkōōywēk chēē kāroomēch ām wōlooto.

Kumiitē :Bāwulō āk Barnaaba Luustra āk Tēērbē

⁸ Kumiitē :chiito ake kiriinkoonoo bo Luustra nyēē kikiikuchunkuut :kērēēnkōōk kung'eetee leekwaanti āmānāāwēēsyēt bēsyēēt ake. Kimii :chiichoo kukēēbuur ng'wēny ⁹ kuyēbchinē yit wōlēē kimii kung'ālooltooy :Bāwulō. Yooto, kōōrōōtoot :Bāwulō chiichooto ānkōōnkēt kule kiikoosēē keey :chiichoo Yēyiin nyēē yēmāktōōs / kiisoob. ¹⁰ Kukuurchi :Bāwulō chiichoo kule, “Ing'eet ānkiiyoony.” Kung'eet :chiichoo areet akeenke ānkuwēēsyētoot.

¹¹ Yu kakas :biiko ng'aleechaa, kumwooy ām kuutiing'waa kule, “Nto yu kāākūrārākyēēch ra āynātōōs chēē wuu biich.” ¹² Kikuurēē :bichooto Barnaaba *Sēēwus, kukuurēē Bāwulō *Ēērmē, kuyū ki inee nyēē ki ng'āloliintēēt nyēē wōō.

13 Kimii :kōoto ake nyēē / kīkēesooyēē Sēēwus nyēē kilēēkitēē yēē kibo oreet nyēē iwutē kiri-ing'. Yooto kukwēryoon :kībkōrōs nyēē kiiyyoonkyinē kōyooto wuunōōk āk toobtōōk ākoy oreetaab kiriinkoonoo. Kimāchē :inee āk biiko chuut kule kuyēchi mbo Bāwulō kōrōsēēk. ¹⁴ Nteenee yu kakas :Barnaaba āk Bāwulō ng'aleechaa, kukereer sirookwaa kōōboor kule katay ng'aleechaa. Kulabat wōlēē kikiiruruukyī keey :biiko ānkubōlchi kule, ¹⁵ “Murēchu! Ām nee yu sooyey ng'al chēē tēē chu? Ntēē keekerkeeye acheek āk akweek. Kēēmiitē kēēyibwook lōkōōywēk chēē kāroomēch. Oweeksee mosoonkoyeenichu māsāru kiy ānkōōyēnchi Yēyiintēētaab manta, nyoo kiyēyē barak āk ng'wēny, araarayta āk tukuuk tukul choo mii wōlto.

¹⁶ Ām bēsyōōsyēk choo kibo taay kyoosyi :Yēyiin kōōrootunwēēk kurub ātēbuutēkwaa. ¹⁷ Nteenee tukuuk chēē kāroomēch choo kīkōōnook :Yēyiin kōōbooru :yooto wōlēē wuu :inee. Kīkōōnook roobta ānkuyēyē kubiityo :āmiik ām bēsyōōsyēk chēē kiikuchōbchi. Kōōnook āmiik chēē chaang' ānkuyēyook ong'erech.” ¹⁸ Kimā kuskus kukerekta :mbo Bāwulō bichoo kumayey kōrōsēēchoo ānkoo sinee kiimuukta.

¹⁹ Nto mii yoo, kukwaanee :Yuutayeek alake Antyoorkya ākoo Ikonnyaa ānkubokutēwēch biiko kutayee keey mbo Bāwulō ānkōōyēnchi ng'aleekwaa icheek. Kuwiiree :bichooto Bāwulō rwoontōōk ānkōōng'irtiitoot kuwo kiriinkoonooto

---

14:15 Tān. 2:46; Yēyuut. 10:25-26   **14:15** Tyēēn. 96:5; 1Kōōr. 8:4-6   **14:16** Yēyuut. 17:30   **14:17** Tyēēn. 147:8; Cherem. 5:24

saang' kubērē tōōs kaakume. ²⁰ Nteenee kukwa :biikaab Kiriistō ānkōōruruukyi keey Bāwulō. Kung'eet :Bāwulō ankooyeey ākoy kiriinkoonoo. Nto yu kāyyēēkunēē, kung'eetee Luustra ākoo Barnaaba ānkutākyi keey Tēērbē.

Kiyyeey :Bāwulō āk Barnaaba Antyookya nyēbo Siiryā

²¹ Yu kabokuyit :icheek Tēērbē, kwaamta lōkōōywēk chēē kāroomēch ām wōlooto ānkōōyēnchi :biiko chēē chaang'. Nto mii lētuunoo, kooyeey kaa. Kibuntēē Luustra, Ikonnyaa ākoo Antyookya nyēbo Bisiitya. ²² Kiititirootē biikaab Kiriistō kutēē yooto tukul kutas taay kukiilchi ng'ālyoontēētaab manta. Kimwoochinootē biiko kule, “Ākoy kēēbuntēē nyāliluuték chēē chaang' ām baani bo Kaab Yēyiin.” ²³ Kiyēētyēēchi :Bāwulō ākoo Barnaaba kanisoosyek ām wōlto ake tukul kukwey booyik. Kikir :icheek kwoomiis ānkusoochi booyichoo. Nto mii yoo, kōōyokoochi bichooto Mokoryoontēēt nyoo kikiikookaasee keey.

²⁴ Yu kāwokumur :Bāwulō ākoo Barnaaba yēēmēētaab Bisiitya, kuyit nyēbo Bamfulyaa ²⁵ ankwaamta ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām kiriinkēētaab Beerka. Nto yityo, kurēkto ākoy kiriinkēēt nyēbo Atalyaa.

²⁶ Nto mii yoo, kubeetee mwēēnkēēt kung'eetee Atalyaa kooyeey Antyookya wōloo /kikiikiyiilchi icheek ām chamateetaab Yēyiin kubo yiisyēēt nyooto kikiikoowaany. ²⁷ Yu kabokuyit Antyookya, kukuur biikaab Kiriistō. Kirāchi bichooto kiy

ake tukul nyēē kikiikuyey :Yēyiin kubuntēē icheek
 āk wōlēē / kikeeyaatita kēēlto kookaasee keey
 :biiko choo mā Yuutayeek Yēyiin. ²⁸ Kiibuurto
 keey :Bāwulō āk Barnaaba bichoo bo Kiriistō ām
 bēsyōōsyēk chēē chaang'.

15

Tuuyēēt nyēē kimii Yēērusālēm

¹ Nto yēē kitākumiitē :Bāwulō ākoo Barnaaba
 Antyookya, kukwaanee :biiko alake Yuuteeya
 ankuba wōlooto. Kibokooneet :bichoo mbo
 ng'eetaabiya. Kimwooyē kule, “-/Mākiirāroochook,
 yoo /kamakiimuraatanaak kuu wōloo mwooytooy
 :siruutēkaab *Muusa.” ² Kiyey :ng'ālyoontoonoo
 Bāwulō ākoo Barnaaba kukwiil keey āk bichooto
 kut kuchuunchuun. Nto mii yoo, /kēēmwooy
 kule kuwo :Bāwulō ākoo Barnaaba kuboonto
 keey āk mbo ng'eetaabiya alak Yēērusālēm. /
 Kikēēmākyinē bokunyōōryo ākoo *lēbkēēyik chuut
 āk booyik kurubta keey āk ng'ālyoontooni. ³ Yooto,
 kōō-āmiisoot icheek :kaniseet. Nto yu kimii
 kumurē Fōyinikē āk Samaaryaa kumwoochi
 :icheek mbo ng'eetaabiya ām wōlooto kule
 kiikōōyēnchi :biiko choo mā Yuutayeek Yēēsu.
 Kiing'ereech :lōkōōywēchoo mbo ng'eetaabiya
 miisin.

⁴ Yu kabokuyit mbo :Bāwulō Yēērusālēm,
 kutorooch icheek :lēbkēēyik, booyik āk
 biikaab Kiriistō chuut alak. Kiiboorchi
 bichooto kiyēē kiikuyey :Yēyiin kubuntēē
 icheek. ⁵ Nteenee king'ēētyo *:Farisaayeek
 alake chēē kikiikuchamta Yēēsu ānkumwooy

kule, “Māchāktōōs */ kiimuraatan biiko choo mā Yuutayeeek ānkumākyinē mbo kooywey kiruutēkaab *Muusa.”

⁶ Yooto, kukuur keey *:lēbkēēyik ākoo booyik bokoolyeb ng'ālyoontoonoo. ⁷ Yu kabokung'alaalee ām kōōyinto, kung'eet :Bētērō ānkumwooy kule, “Mbo ng'eetaabiya, ābērē ōnkēt kule kisimkutoola :Yēyiin kēny ām wōlēē ōmiitē :akweek, ā-āmchi biiko choo mā Yuutayeeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kukas ānkōōyēnchi. ⁸ Kiiboorunēē :Yēyiin nyoo inkētē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēekaab biiko kule kichāmē biiko choo mā Yuutayeeek yoo kiikoochinē icheck Tāmirmiryēt kuu yoo kikōōnēēch acheek. ⁹ Kuuyu kiikoosēē keey :bi-choo Yēyiin, /kiitiliil. Kunyi, -mākēyēku teer ām wōlēē mii :bichoo. ¹⁰ Kunyoo ii, ām nee yu ōmāchē okwiil Yēyiin ōkoochinē mbo ng'eetaabiya kukalab muchōōkiit nyēē -mākiimuuchē :acheek keekalab, āmēēbērē kiimuuch :mbo kuuko? ¹¹ Mēērook oyey kuu nyooto. /Kikiiraraacheech acheek, yu kāwokunyōōwēēch :Mokoryoontēt Yēēsu kaat, ānkuwuu nyooto ām wōlēē miitē :nkicheek.”

¹² Kisiisyo :biiko tukul kule much! Kiyēbchi yiit nkinee Barnaaba ākoo Bāwulō kumii kōōbooru tukuuk chēē /kiilātē chēē kikiikuyey :Yēyiin ām wōlēē mii :Kirikiik kubuntēē icheck.

¹³ Yu keewaany, kumwooy :Yāākōbō kule, “Mbo ng'eetaabiya, oyeb yiit baa. ¹⁴ Kāākūrār wēēch :Simōōni wōlēē kichāmtooy :Yēyiin choo mā Yuutayeeek ām taay, kuyēk cheechii. ¹⁵ Mii :ng'aleekaab

---

15:8 Yēyuut. 10:44-45   **15:9** Yēyuut. 10:34-35   **15:10** Mat. 11:28-30; Luuka 11:46; Yēyuut. 15:19; Kala. 5:1   **15:11** Yēyuut. 13:38; Kala. 2:16; 3:10-12; Ēfēēs. 2:5-8

*wōōrkooyik chēē ityiichē yuutēyu ām yoo /kikeesir kule,

16 'Yoo kāākubēk :ng'aleechu, +māāyēēwu
ānkuchāāyyoong'tē subak kōōtaab *Tāwuti nyoo
kikiikuluul.

+Maateech subak wōloo kikiikuburyet
kut ākētyi kōōbuur kuu yoo kiwuu,

17 sukung'eet kucheeng'aat :biiko choo kiikung'ēt
Mokoryoontēēt

āk choo mā Yuutayeeek choo kyaakwey kule
kuyēk cheechuu.

Yēyiin :nyēē kiilboor ng'aleechu ānku inee :nyēē
makuyey.'†

18 Tookunoot kuu nyooto kung'eetee kēny
kule mākulumchi :choo mā Yuutayeeek biikaab
Yēyiin. 19 Kunyoo, kaatiil :anii kule -mookany

keeyey kunyikisyi choo mā Yuutayeeek yoo
mii kuyisu keey kukwoonii wōlēē mii :Yēyiin.

20 Yoo kātāwuu nyoo, okany kēēsirchi barweet
kēēmwoochinē kule kutayee keey kwoomē
āmit choo /kākēēsooytoochi āynātōōs ankusaan
martaayeet. Kutayee keey mbo subak kwoomē
bany chēbo tyoong'in chēē /kakeekul ankutayee
keey kwoomē kiisēēnik.* 21 Nteenee yoo mächē

:chii kuyēk Yuutāyiin, kōōnkētē kiyēē /kēēmākyinē
kule kuyey, kuuyu /kiikeesumanaan kiruutēkaab
*Muusa ām kiriing' ake tukul ām bēsyōōsyēk choo
kibo taay /ānkutākēēsumānē mbo lōkōōywēchoo ām

† 15:17 Āmōōs 9:11-12 15:19 Kala. 5:3 * 15:20 /Kikēēmākyinē
biiko choo mā Yuutayeeek ānkuming'tooy keey Yuutayeeek kule
kukir tukuuk ang'wan choo /kēēng'ālōolēē ām Laawiik 17:8-14 ākoo
18:6-18. 15:20 Laawi. 18:6-18; 17:10-15; Yēyuut. 15:29; 21:25;
1Kōōr. 8:1-13; 10:23-33

kooriikaab saayeet ām bēsyēēt ake tukul nyēbo
*Sabaato.”

*Kisirchi :booyik barwa biikaab Kiriistō choo
kimā Yuutayeek*

²² Nto mii yoo, kootiil *lēbkēēyik āk booyik ku-
boonto keey āk biikaab Kiriistō chuut alak kuk-
wey biiko alak ām biikwaa /sikiiyookto kubeeta
keey Bāwulō āk Barnaaba Antyookya. /Kikeekwey
Yuuta nyoo /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule
Barsaaba ākoo Siila. Kitookunootiin :bichoo ām
wōlēē mii mbo ng'eetaabiya. ²³ Kibeeta :bichu-
utēchu barweet nyēē mwooyē kule:

Kiisubooyook :acheek lēbkēēyik ākoo booyik.

Kēēmāchē kuyityi :lōkōōywēchu biiko choo mā
Yuutayeek choo mii Antyookya, Siirya ākoo Kili-
ikya choo kiikuchamta Yēēsu.

²⁴ Kookeekas kule kookukwa wōloo ōmiitē
:biiko alake chēē mānāākēēchāmchi :acheek
ankubokooyiimaak mētēwoy ām ng'al chēē
kyoomwook :acheek. ²⁵ Kunyoo, kookiisoot
:acheek tukul kule keekwey biiko ānkiiyooku
kukwa wōloo ōmiitē. Makukwaanta keey
Barnaaba ākoo Bāwulō, choo chamanikyoo,
²⁶ choo kookuchamta soboonwēkwaa kubo
kaayneetaab Mokoryoontēenyoo, Yēēsu
Kiriistō. ²⁷ Kunyi, kākiiyooku Yuuta ākoo
Siila kutāsyi nyikiisinto :ng'aleechu sirootiin.
²⁸ Kookootiil :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ankiitiil
:nkacheek kule -/makiing'ireenaak kiruut chēē
chaang'. Nteenee ²⁹ osanee keey āmit choo

15:21 Yēyuut. 13:15; 2Kōōr. 3:14-18   **15:22** Yēyuut. 15:40; 16:19;
17:4, 10, 14-15; 18:5; 1Tēēs. 1:1   **15:24** Kala. 1:7; 5:10

/ kākēēsooytoochi āynātōōs ankootayee keey bany bo tyoong'in chēē / kēēkulē, kiisēēn āk martaayee. Karaam yoo kooyey kuu nyoto. Chameetaab keey.

³⁰ Kunam :bichoo baanta kurēkto ākoy Antyookya. Kikuur kaniseet tukul ānkōōkoochi barwaanaa. ³¹ Yu /kakeesuman lōkōōywēchoo, / kēēng'ērēkyi kuuyu kiikiimē biich. ³² Kiititiirēē :Yuuta ākoo Siila choo ki *wōōrkooyikaab Yēyiin biiko ng'al chēē chaang'. ³³ Yu kāākubēēni :bichoo /kikiyooktooy wōlooto bēsyōōsyēk chēē ng'ēri, kung'ēētyo kumāchē kooyeey wōloo / kikiyookunēē. Kii-āmiis :mbo ng'eetaabiya kule kubeeta tāloosyēēt.† ³⁵ Kunyoo, kiibuur :Bāwulō ākoo Barnaaba Antyookya, kōōnēētē ānkwoomtooy ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuboonto keey āk biiko alak chēē chaang'.

Kikwey :Bāwulō Siila, kuwēēto :Barnaaba Māārkō

³⁶ Yu kaakukeeyta :bēsyōōs, kumwoochi :Bāwulō Barnaaba kule, “Murooni, ikany baa, kēēruutoochinootē mbo ng'eetaabiya ām kiriinkōōsyēk tukul choo kiikyaamtaatee ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Māchāktōōs kiinkēt wōlēē wuu :soboonwēkwaa.” ³⁷ Kimāchē :Barnaaba kule /keebeeta Yoowaana nyoo /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Māārkō. ³⁸ Nteenee kiisoot :Bāwulō kule kimayemaat kubeeta Yoowaana, kuuyu kibetyenyee Bamfulyaa koochuchuuyee keey yiisyoono. ³⁹ Kichuunchuun :Bāwulō

15:29 Yēyuut. 15:20   **15:32** Yēyuut. 11:23, 27   † **15:33**
 Tinyē :siruytēk alake kērēywoontēētaab 34: Nteenee kiitiil :Siila kule
 kung'ētunēē wōlooto.   **15:37** Yēyuut. 12:12   **15:38** Yēyuut. 13:13

āk Barnaaba nyēē kōrōōm kut kubchey keey. Kiwēeto :Barnaaba Māārko ām mwēēnkēēt kutākya keey Kubrō. ⁴⁰ Nteenee kikwey :Bāwulō Siila kule kuwēeto keey. Kisaay :mbo ng'eetaabiya kōōbēruur icheek :Yēyiin, nto mii yoo, kuba. ⁴¹ Kiwēesyētootēē :Bāwulō yēēmēētaab Siirya ākoo nyēbo Kiliikya kōōkiimootē kanisoosyek.

16

Kiiyum :Bāwulō Tēmētēēwō

¹ Nto mii yoo, kuyit :Bāwulō ākoo Siila Tēērbē ankukeeyta ākoy Luustra wōlēē kiminyē :chiitaab Kiriistō nyēē / kikēēkuurēē Tēmētēēwō. Ki lakwataab cheebyoosya nyēē ki Cheebyuutayaa nyēē kikiikōōyēnchi Yēesu. Nto kwaan ku Kirikiin. ² King'āloolēē :mbo ng'eetaabiya Tēmētēēwō ām Luustra ākoo Ikonnyaa nyēē karaam. ³ Yooto, kumach :Bāwulō kule kuwēeto keey Tēmētēēwō. Kunyoo, / kikiimuraatan kubo Yuutayeek chēē kiminyē wōlooto, kuuyu kiinkētē :biiko tukul kule ki Kirikiin :kwaan. ⁴ Kibuntootēē kiriinkōōsyēk kwoomtootē ng'aleek kutēē yooto tukul. Kikiikootiil *:lēbkēyik āk booyik ām Yēērusālēm kule kooywey :biiko ng'aleechaata. ⁵ Kunyoo, kikiimkiimiiitu :kanisoosyek ām kiriinkōōsyēchooto ankookaasee keey Yēesu miisin. Kitāsyinē keey :laating'waa bēsyō ake tukul.

⁶ Kiwēeto keey :Bāwulō bichoo āyēēng' kuwēesyētootēē yēēmēētaab Fruukya āk

---

15:40 Yēyuut. 15:22; 14:26   **16:1** Yēyuut. 14:6; 17:14-15; 18:5; 19:22; 20:4; 1Kōōr. 4:17   **16:2** Filib. 2:20, 22   **16:4** Yēyuut. 15:20-29   **16:5** Yēyuut. 2:41

nyēbo Kalatyaa, kuuyu kimānāāchāmchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kwaamta ng'ālyoontēēt ām yēmēētaab Eesya. ⁷ Yu kabokuyit kiyōōtēētaab Misiiya, kusyeem kule kuba yēmēētaab Biituunnya, nteenee mānāāchāmchi :Tāmirmiryēētaab Yēēsu. ⁸ Yooto, kukeeytee Misiiya ānkutākyi keey *kiriinkēētaab Turoowa.

Kinyōōr :Bāwulō ng'oong'uutyēēt ām Turoowa

⁹ Yu kayit kwēēmooy, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt Bāwulō. Kikas chiito ake nyēbo Maketoonnya kukēēyyo ānkumii kusoomē inee kule, “Bāwulō, ānkiichōō Maketoonnya chēēyēētyēēchēēch.” ¹⁰ Yu kēēnkēt :Bāwulō ng'oong'uutyoonoo, keeyeyte keey areet akeenke keebe Maketoonnya, kiiwoonkyinē kule kāākukuurēēch :Yēyiin bokyoomchi bichoo lōkōōywēk chēē kāroomēch.

Kiweek :cheebyoosyeet ake ām Filiibi nyēē / kikēēkuurēē Liitya

¹¹ Yooto, kēēng'ēētyēē Turoowa ankeebeetee mwēēnkēēt ākoy Samooturake. Nto mii bēsyēēt nyēē kirubē keeyit Neeyabooli. ¹² Nto yityo kēēng'ēētyēē yooto ankeebeetee kērēēnkōōk ākoy Filiibi. Ki wōō *:kiriinkooni ām yēmēētaab Maketoonnya ankikiikunam :kōōrēētaab Rooma ānkubāw. Kikēēbēēnii wōlooto.

¹³ Nto mii yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, keechuyte kiriing' saang' ankeebe ākoy yēē kibo āynēēt wōlēē kikeenyoorte yēē kisooyēē :Yuutayeeek. Kiibuur ng'wēny ānkēetoowu kēēng'ālōolchi chēēbyōōsōōk

chēē kikiiruruukyi keey yooto. ¹⁴ Kimii :chee-byoosyeet ake yooto nyēē / kikēēkuurēē Liitya nyēē kyooltootē sirooy chēē ki ārroonēch chēbo āliisyēēt nyēbo barak miisin. Kichōōnēē :chee-byoosyaanaa kiriinkēēt ake nyēē / kikēēkuurēē Tyaatiira ānkikutunkyinē Yēyiin. Kiyey :Yēyiin chee-byoosyaanaa kōōyēnchi ng'aleekaab Bāwulō. ¹⁵ Yu /kabokeebatisan āk biikyii, kumwoowēēch kule, “Yoo ōchāmē kule āyēnchinē :anii Mokoryoontēēt, okwaa bōōbēēni kōōnyuu.” Yooto, keecham keebe.

Kiiburyoong'to :Bāwulō tāmirmiryēēt kung'eetee chēēbto ake

¹⁶ Nto mii bēsyēēt ake, yēē kikeēmiitē kēēbēētii yēē / kikēēsooyēē, kutuuyēēnēēch :chēēbto ake nyēē ki motwooriin ānkiboonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat nyēē kiyēyē chēēbooto kuyey sookēyēēk. Kiyibchinē :chēēbi biikyii choo kiyēchinē yiisyēēt beesaanik chēē chaang' chēē kinyōōrtooy sookēyēēchoo. ¹⁷ Kiinoomootēēch

:chēēboo kukuurchinootē barak kule, “Yēchinē :bichu yiisyēēt Yēyiin nyoo mii kibkōōnkōy ānkumii bokōōboorwook wōlēē +/makiiraraaktaak.”

¹⁸ Kimwaayaat kuu nyooto ām bēsyōōsyēk chēē chaang' kut kooyiim Bāwulō :ng'aleekyii. Yooto, kuweech keey :Bāwulō ānkōōburyoong'to tāmirmiryoonoo kule, “Āmwoowuung' ām kaayneetaab Yēesu *Kiriistō kule ichuwunee chēēbi.” Kuchuwunee :tāmirmiryoonoo chēēboo areet akeenke.

/Kikiiraraach riibiintēēt āk biikaab kanyii

¹⁹ Yu kakas :biiko choo kiyēchinē :chēēboo yi-isyēēt kule kāākubot :kēēng'waa nyēē kōnyōōrunēē beesaanik, kunam Bāwulō āk Siila ānkukwēryoot ākoy kōōk wōlēē /kibokiikum. ²⁰ /Kikēēmwoochi kōōkwēēt kule, “Yuutayeeek :bichu! Mii kuy-ibu wōōrōōryēēt kiriinkēēnyoo. ²¹ Inēētē biikyoo kurub ātēbuutēk chēē mānyoolchēēch acheek bi-ikaab Rooma.” ²² Yu kākēēmwooy kuu nyooto, kōōrōōbēr :biiko chēē kikiiruruukyi keey yooto. Kumwooy :kiirwookichoo kule, “Ōbuutēē sirook ānkōōbir!” ²³ Yu /kāākēēbir, /bokeekerta kō. /Kikiikāloonchi riibiintēētaab kōyooto kuriibso nyēē karaam. ²⁴ Kiwēēto :riibiintonoo Bāwulō āk Siila ankuwokukerta kisēēnkēēt nyēē kibo āriit /anki-ikiichee kērēēnkōōkwaa musukook /ankeekwiili-ile musukoochoo nyōrōōrōōnik.

²⁵ Nto yu makuyit kwēēmooy kwēēn, kumii :Bāwulō ākoo Siila kusooyē ānkutyēēnchinē Yēyiin kōōkoostoo, kimii :kibratiisyeek chuut alake kuyēbchinē yiit.

²⁶ Nto nyēē mā tyaa, kuchō :kibring'ring'nyēēt ankooluchluuch kōōto ng'wēny kut kuyootākiis :kurkootik tukul kule bōt! Kōōtyookiis :nyōrōōrōōnik choo /kikikeeratee chii ake tukul.

²⁷ Yooto, kukās :chiito nyoo kiriibsē. Nto bērē kukas kuyootootiin :kurkootik, kung'us chōōkiinyii kumāchē kule kubusuy keey kubērē tōōs kāākumwēy :kibratiisyeek. ²⁸ Nteenee kubōlchi :Bāwulō kule, “So! Imāchē i-āmchi keey nee? Ntēē acheek :chu kēēmiitē :tukul yu.” ²⁹ Kumwooy

:riibiintonoo kule, “Ökwëng'woo, baa, maata!” Kuryaakta âm bōōtoonik ānkuwokōōbutyi kērēenkōōkaab Bāwulō ākoo Siila. ³⁰ Yotoo, koomut :chiichotoo mbo Bāwulō kukwa saang' ānkumwoochi kule, “Murēchu, +maayey :anii kule nee / sikiiraraachaa?” ³¹ / Kēēkētyi kule, “Māchāktōōs iyēnchi Mokoryoontēēt Yēesu. Yoo ! keeyey kuu nyotoo, +/ makiiraraachiing' āk kang'uung' kumukuul.” ³² Yotoo, / kyoomchi chiichotoo ng'ālyoontēētaab Yēyiin āk biikaab kanyii. ³³ Kiwēēto :chiichotoo icheek kwēēmowuunotoo ākoy kanyii ānkōōnyoochi ng'woowōōk. Yotoo / keebatisan chiichoo āk biikaab kanyii tukul. ³⁴ Kikwēryoot Bāwulō āk Siila kō ankubay. King'ērēkiis :biikyii kutēē yēē tēē, kuuyu kikiikōōyēnchi :icheek Yēyiin.

³⁵ Yu kayyeech, kōōyookto :kiirwookichoo biiko kuba kaab riibiintonoo. Nto yitē, kumwoochinē kule, “/Kākēēmwooy kule ityaakte bichoo.” ³⁶ Yotoo, kumwoochi :riibiintonoo Bāwulō kule, “Kāākumwooy :kiirwookichoo kule / kiityaaktaak. Kunyoo, obeete kaalyeet.” ³⁷ Nteenee kumwoochi :Bāwulō bichoo / kikiiyooku kule, “Kōbirēēnēēch :kiirwookichoo wōlēē chaang' :biich āmānyōōr kiy nyēē kikeeleel ānkēēyēku sinee :nkacheek biikaab Rooma. Kokerteech mbo subak kāābēērit. Kunyoo ii, âm nee yu māchē :icheek kootyaakteech kibchamumu? -Māwuū nyoo mbo kisich! Bōōmwoochi kukwa :icheek nkit bokōō-āmiisootēēch keechuyte.”

38 Kibokumwaayta :bichoo ng'aleechaa. Nto yu kēēnkēt :kiirwookichoo kule kibo :Bāwulō ākoo Siila kōōrēetaab Rooma, kunam kuut. 39 Kukwa ānkusoom mbo Bāwulō nyooyeetaab kaat. Nto mii yoo, kuyoot ānkōō-āmiisoot kung'ēētyēē kōyooto ankusaaysaay kule kung'ēētyēē :icheek kiriinkoonoto.

40 Yu / kābokēēyoot Bāwulō ākoo Siila, kuba ākoy kōōtaab Liitya. Kinyoorta mbo ng'eetaabiya wōlooto. Kiititiir icheek, nto mii yoo, kubēēchi keyy.

17

Kumiitē :Bāwulō āk Siila Tēēsālōōnikē

1 Nto mii yoo kumur :mbo Bāwulō *kiriinkēetaab Āmfibōōli āk nyēbo Aboloonnya nto yityo, kuyit *kiriinkēetaab Tēēsālōōnikē. Kimii wōlooto *kōōtaab saayeet nyēbo Yuutayeeek.

2 Kwoomchi :icheek Yuutayeeek chēē kimii wōlooto ng'ālyoontēetaab Yēyiin kuu wōloo kwōōyēytooy kwaak. Kiirwookyinēē biiko *kōōtaab saayeet ām bēsyōōsyēkaab *Sabaato sōmōk, kurubta keyy āk siruutēkaab Yēyiin.

3 Kirārchi :Bāwulō biiko ng'aleek kōōboorchinē kule kiyēmāktōōs kunyalil *:Kāārārookiintēēt ankung'eetee meet. Kimwooy kule, “Yēesu nyiitēnyi āmiitē ā-āmwook :nyēē Kāārārookiintēēt nyoo kikēēkānyoonu.” 4 Kichāmchiin :Yuutayeeek kereeryaanto ng'aleekaab Bāwulō ānkuris icheek.

Kiyyēnchi nkicheek :Kirikiik wōlēē wōō Yēyiin ākoo chēēbyōōsōōy chēē chaang' chēē kitookunootiin.

⁵ Nteenee kimēēchi :moo Yuutayeek alak. Kibokōōruruukootēē biich chēē kāwōōt wōlēē chaang' :biiko ānkutoow wōōrōōryēēt ām kiriinkoonoto. Kiba :bichoo areet akeenke ākoy kaab chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Chāāsōōn bokucheeng'ee Bāwulō ākoo Siila wōlooto, sukukwēryoot ākoy kōōk. ⁶ Nto yu kimānāānyōōr, kunam Chāāsōōn āk mbo ng'eetaabiya alak ankoobarbaartaat ākoy taayeetaab kāāntōōyikaab kiriinkoonoto. Kibōloobōl :bichoo kule, “Kookutankwar :bichu kōōrēēt kumukuul neennyi kookukwa ākoy wōli. ⁷ Yu kabokukwa wōli, kutaach :Chāāsōōn ām kanyii. Chwēēsē :bichu mākuutēk tukul chēbo *Kayisaar kumwooyē kule mii :bāytooyiintēēt nkinee ake nyēē kālē / kēēkuurē kule Yēēsu.” ⁸ Yu kabokukas :biiko ākoo kāāntōōyikaab kiriinkoonoo kuu nyoo, kuchēy :taariiryēet. ⁹ Nto mii yoo, /kēēmwoochi Chāāsōōn āk alak kule kukwey beesaanik chēē keetyaaktee keyy /ankeebakaakta kuba.

Kumiitē :mbo Bāwulō Bereeya

¹⁰ Yu katuuyiit :kōōrēēt, kumwoochi :mbo ng'eetaabiya Bāwulō ākoo Siila kule kuba ākoy Bereeya. Kumii :icheek wōlooto, kōōwut *kōōtaab saayeet nyēbo Yuutayeek.

¹¹ Ki kāroomēch :ātēbuutēkaab Yuutayeekaab Bereeya kusiir chēbo choo bo Tēēsālōōnikē. Kiityookootiin :moonikwaa kumāchē kule

kuyëbchi yit ng'alyoontēēt. Kiirōōtootē siruutëk
 ām bēsyō ake tukul kukas kule ki man :kiyēē
 kimwooyē :Bāwulō. ¹² Kiiyēnchi :Yuutayeek
 ku chaang'. Kiiyēnchi :nkicheek Kirikiik
 chēē kitookunootiin chēē chaang', booyik āk
 chēēbyōōsōōk.

¹³ Nto yu kēēnkēt :Yuutayeek choo kimiitē
 Tēēsālōōnikē kule kimii :Bāwulō kwoomtēē
 ng'alyoontēēt Bereeya, kuba wōlooto bokōōwuruur
 biiko. ¹⁴ Yooto, kukwēryoot :mbo ng'eetaabiya
 alake Bāwulō kuwo komosta nyēē kibo tabantaab
 araarayta. Nteenee kung'ētunēē :Siila ākoo
 Tēmētēēwō Bereeya. ¹⁵ Kii-āmiisoot Bāwulō ākoy
 *kiriinkēētaab Aaten. Nto mii yoo, kooyeey āk
 ng'alyoo nyēē kiyibchi Siila āk Tēmētēēwō kule
 kimāchāktōōs :icheek kusarta keey areet akeenke
 bokutuuyo āk Bāwulō.

Kumiitē Aaten

¹⁶ Nto kutākumiitē :Bāwulō kukānyiisyē ām Aaten,
 kung'woonchi yu kawokukas kule kiboontootē
 :biikaab kiriinkoonoto aynātōōs chēē chaang'
 chēē / kēēkutunkyinē. ¹⁷ Yooto, kōōrwookyī :inee
 Yuutayeek ām *kōōtaab saayeet yēē ki Sabaato
 kunam wōlēē miitē :Kirikiik chēē kiiywēyē Yēyiin.
 Kiirwoochē mbo subak bēsyō ake tukul ām wōloo
 chaang' :biiko āk Kirikiik chēē kanyoorta wōlooto.
¹⁸ Kikwiil :biiko alake Bāwulō chēē kimwooyē kule
 ibēliisyē :ng'erekweek ām kōōrēēt tukul, ankukwiil
 mbo :alake chēē kiikoosēē keey kiirnātēēng'waa
 / ānkimākēēwēēchē. Kiteebē keey :alake kule,

“Chokwooltumoonchinē ng'oo :nyi ēē?” Kimwooy :nkicheek alake ām yooto kule, “Nto yu wuu nyēē mächē kule kōōrērēēchēēch kule kēēkutunkyi āynāt nyēē mā nyēēnyoo.” Kimwooy :bichooto kuu nyooto, kuuyu kimii :Bāwulō kwoomchinē biiko kurubta keey āk Yēēsu āk ng'eeteetaab meet. ¹⁹ Nto mii yoo, /kēēkwēryoot Bāwulō ākoy yēē kibo leke-meet ake nyēē /kikēēkuurēē Areeyobaako yēē kibo kāābkiirwook. Nto yityo /keeteabee kule, “Mwoowēēch, baa, inēētē nee :ng'aleechu imwooyē? ²⁰ Imiitē iyibwēēch ng'al chēē leelach kule keekas. Kunyoo, kēēmächē kiinkēt kule ibooru nee.” ²¹ Kikicham :biikaab Aaten ākoo biiko alak kōōwoonkyinē āsiiswēkwaa kuyēbchinē yit ng'al chēē leelach.

²² Yooto, kōōyyo :Bāwulō ām kōōkwoonoo bo Areeyobaako ānkumwooy kule, “Lēyyē, biikaab Aaten! Ānkētē sinee kule ām kēēlto ake tukul kyoocham osooyē. ²³ Kāānkāābērē āwēēsyētootēē wōlto ake tukul, ānyōōru tukuukwook chēē ōkutunkyinē. !Kaakas mbo yēēt ake yēē /kikeesir kule: YĒYIIN NYĒĒ -/MĀKIINKĒTĒ. Kunyi, nee :kiyoo kyōōkutunkyinē āmēēbērē kyōōnkētē? Kiyooto nanyuun nyi āmiitē wāā-āmwook.

²⁴ Yēyiin nyoo kiyēyē kōōrēēt āk kiy ake tukul nyoo mii āriit, ku Mokoryoontēetaab barak āk ng'wēny nyēē mēēbērē minyootē koorin chēē tēēkyinootē :biich. ²⁵ Māmächē kiy ake tukul nyēē imuuchē :biiko kōōkoochi, kuuyu inee :nyēē ikoochinē chiī ake tukul soboonto ākoo kiy ake tukul. ²⁶ Kiyey :Yēyiin chiito akeenke kurook. Nto

17:18 Yēyuut. 4:2; 1Kōōr. 1:22

17:24 1Bāy. 8:27; Yēyuut. 7:48

17:25 Tyēēn. 50:9-13

mii yoo, chokurōōbunēē keyy :biiko mooyēētaab
 chiichoo sukung'eet kuminy kōōrēēt. Kisat
 mbo subak :Yēyiin bēsyōōsyēk chēē mācuminyēē
 :bōrōryōōsyēk kōōrēēt āk wōlēē mābokuminyoot.
²⁷ Kiyey kuu nyooto sukung'eet kutorobēnoot
 :biiko nto anyuun kunyōōr inee, ānkoo sinee
 mēēbērē kiilōōyiityi keyy chii ake tukul ām acheek.
²⁸ Nto kimāmiitē :inee, nto -mākēētinyē soboonto.
 Kuu yoo kisirē :siriikwook alake kule, 'Kēēyēku
 :nkacheek cheechii.' ²⁹ Kunyoo, kuuyu kēēbooyē
 Yēyiin, keekerkeeye āk inee. Māmāchāktōōs
 kiisōōtē kule kerkeyy :Yēyiin āk tukuuk chēē
 kiyēyiisyēē :biiko ng'oomnānēēt ankung'ulunee
 *ta-aabuut, *feeteet nto rwaanteet. ³⁰ Ām
 taay, kikiimiiny :Yēyiin mēt ām bēērbēēryo
 nyēē wuu nyoo, nteenee mwoochinē ra chii
 ake tukul kule māchāktōōs :chii kureeny keyy.
³¹ Kiikuchōb :Yēyiin bēsyēēt nyēē ikuumunēē biich
 ām kēēlto nyēē rootaat kubununēē chii nyēē
 kiikutool. Kiikōōboorchinēē :Yēyiin biiko tukul
 ng'ālyoontoonoo, yoo kiing'ēētēē chiichooto meet.”
³² Yu kabokukas :bichoo ng'aleek chēbo
 ng'eeteetaab meet, kuroorchi :alake Bāwulō,
 nto alak kumwooy :choo kule, “Tēēchōō subak
 tāchēē-āmwēēch ng'aleechaa ēē, wē.” ³³ Yooto,
 kubakaakta :Bāwulō bichoo. ³⁴ Nteenee kikiilchi
 :alake Bāwulō ānkōōyēnchi ng'ālyoontēēt. Ām
 bichooto kiyyēnchinē, kimii :akeenke nyēē /
 kikēēkuurēē Tyoonisyō nyēē ki akeenke nyēē
 kibo kōōkwēētaab Areyobaako ākoo mbo nkinee

17:26 Kiruu. 32:8; Āyub 12:23   **17:27** Cherem. 23:23-24   **17:29**
 Isa. 44:9-20; Yēyuut. 19:26   **17:30** Yēyuut. 14:16; Room. 2:4; 3:25
17:31 Yēyuut. 10:42

cheebyoosya nyēē / kikēēkuurēē Tamaari āk
nkicheek biiko alak.

18

Kumiitē :Bāwulō Kōōriintō

¹ Yu kāwokubēk :ng'aleechaa, kung'eetee :Bāwulō
Aaten ānkuwo ākoy Kōōriintō. ² Kinyoorta wōlooto
Yuutāyiintēēt ake nyēē / kikēēkuurēē Akiila.
Kibo :chiichi kōōrēēt ake nyēē / kikēēkuurēē
Bōōntō. Kitākuchōōnēē :chiichooto kōōrēētaab
Itaalya kuboontoonu keey cheebyoosyeenyii
nyēē / kikēēkuurēē Brisiila. King'ēētyēē :bichoo
Itaalya, kuuyu kimwooy :Kilaawutiyo nyēē
ki bāytooyiintēētaab wōlooto kule kung'ēētyēē
:Yuutayeek tukul Rooma. ³ Nto kuuyu kiyēytooy
:Bāwulō kēryōōsyēk kuyēwunēē mwēēnik, yiisyēēt
nyēē kiyēyē :nkicheek chuut, kuwo wokutēbto
keey sukuyēyiisyē :tukul. ⁴ Kiwēētii :Bāwulō
wokōōrwoochē āk biiko ām *kōōtaab saayeet bēsyō
ake tukul nyēbo *Sabaato. Kisyēēmē :Bāwulō kule
nto yis Yuutayeek āk Kirikiik.

⁵ Yooto, kuchōōnēē :Siila ākoo Tēmētēwō
Maketoonya, kunyōōru Bāwulō kōōkiilchinē
keey amtaayeetaab ng'ālyoontēēt kumwoochinē
Yuutayeek kule Yēesu ku *Kāārārookiintēēt nyoo
/kikēēkānyoonu. ⁶ Nteenee kikwiil :Yuutayeek
Bāwulō ānkuchubsēēt. Nto mii yoo, kōōrēēk
:Bāwulō kābuutiinyii ānkubirto kulēlēkyi keey :tēērtit
bichooto kukatay ng'aleekwaa, ānkumwoochi
kule, “Kwaamaak :korotiikwook nkityō. Ābēērē

18:2 Yëyuut. 18:18, 26; Room. 16:3; 1Kōōr. 16:19; 2Tēm. 4:19

18:3 Yëyuut. 20:33-34; 1Kōōr. 4:12; 9:12-18; 1Tēēs. 2:9; 2Tēēs. 3:7-9

18:5 Yëyuut. 5:42

keyy :anii. Kunyi, kung'eetee raat ānkuwo taay, +māāwēētii wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek.”

⁷ Yooto, kung'eetee :Bāwulō kōyoo bo saayeet ānkuwo kayta ake nyēē kilēēkitēē yooto nyēbo chi-ito ake nyēē /kikēēkuurēē Tiitō Yuustō nyēē kiku-tunkyinē Yēyiin. ⁸ Kimii :chiito ake nyēē kiiyyoonkyinē kōyooto bo saayeet nyēē /kikēēkuurēē Kiriisbō. Yooto kuchamta :chiichoo āk biikaab kanyii Yēesu. Kiiyēnchi mbo nkicheek :biiko alake chēē kibo Kōōriintō Mokoryoontēēt / ankeebatisan.

⁹ Nto mii kwēēmowuut ake, kukuurchi :Yēyiin Bāwulō ām ng'oong'uutyēt kule, “Bāwulō, -mēēmuy. Itas taay i-amte lōkōōywēk, ¹⁰ kuuyu kēēboontē keyy :tukwaay nyēē mākoy kuyeyeeniing' :chii kiy. Aboontē biikyuu chēē chaang' ām kiriinkooni.” ¹¹ Kunyoo, kiibuur :Bāwulō wōlooto ām kēnyiit akeenke āk ārook lo kōōnēētē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

¹² Yu kitākōōyyoonkyinē :chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Kāliiyō yēēmēētaab Akaaya, kōōyoomo keyy :Yuutayeek ānkubooryēē Bāwulō ānkukwēryoot ākoy kōōk. ¹³ Yu / kakiiyiitita, kumwooy :bichooto kule, “Mii :chiichi kuwēēchē biiko kule kukutunkyi Yēyiin ām kēēlto nyēē mānāmē keyy āk wōlēē mwooytooy :kiruutēkyoo.” ¹⁴ Nto baanta nyooto mächē kutwēk :Bāwulō, kumwoochi :Kāliiyō Yuutayeek kule, “Nto kōōng'unyng'uunkyinē :akweek ng'ālyoo nyēē miyaat nto nyēbo ng'oōki nyēē / kakeeyey, nto kāāyēbchinē yiit. ¹⁵ Kukwaaneenaak wōlēē +moosatite, kuuyu

rubtooy keey :riirikwook āk ng'al, kooyndōk āk kiruutēkwook. Māmii :kiyēē ātiilē :anii kurubta keey āk ng'al chēē wuu choo.” ¹⁶ Kunyoo, kukwet bichooto kuba saang'. ¹⁷ Yooto, kuwēēkyi keey :bichooto Sōōstēēn chiichoo kiiyyoonkyinē *kōōtaab saayeet. /Kēēbir kukāsē :biiko ām kōōk, nteenee manaakas :Kāliiyō yēēt kiy.

Kiiyeey :Bāwulō Antyookya

¹⁸ Kibēēni :Bāwulō Kōōriintō bēsyōōs chēē mā tyaa. Nto mii yoo, kubakaakta mbo ng'eetaabiya kumāchē kule kuwēētēē mwēēnkēēt kutākyi keey Siirya. Kiboonto keey Brisiila ākoo Akiila. Nto kumii yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Keenkereeya kutākukānyē kuwo, /kēērwookyi buutēēk kuuyu kikiikoowaal keey kōōtāboonchi keey Yēyiin. ¹⁹ Yu /kaakeerwaach, kunam baanta. Nto yu kabokuyit wōlēē /kikēēkuurēē Ēfēēsō, kubakaakta :Bāwulō Brisiila ākoo Akiila. Kiwo ku inee keey ānkōōwut *kōōtaab saayeet ānkutoow kōōrwooch āk Yuu-tayeek. ²⁰ Kisaaysaay :bichooto Bāwulō kule tākōōbuurto keey tukul, nteenee kitāyis. ²¹ Nto yu kimii kung'ēētēē yooto kumāchē kuwēēchi keey, kukuurtoochi kule, “Yoo kacham :Yēyiin, +māāyēēwu.” Yooto, kung'eetee Ēfēēsō.

²² Yu kāwokuyit :Bāwulō Kayisareeya, kutas taay āk baannyii wokoosubaay kaniseetaab Yēerusālēm. Yu kābēk :bēsyōōs chēē ng'eri, kurēkto Antyookya. ²³ Kibēēni nkinee wōlooto bēsyōōsyēk chēē mā tyaa. Nto yityo, kuwēēsytōotēē komoswookik chēē chaang' chēbo yēmēētaab

Kalatyaa āk nyēbo Fruukya kōōtitirootē biikaab Kiriistō kutēē yooto tukul.

Kitoow :Ābōōlō yiisyēnyii

²⁴ Kimii :Yuutāyiintēēt ake nyēē / kikēēkuurēē Ābōōlō nyēē kibo *kiriinkēētaab Alekisaantrya. Ki chii nyēē ki kibsumannyyaa ānkiboonto kiirnātēēt nyēē wōō miisin ām komostaab siruutēkaab Yēyiin. Kiwo :chiichoo Ēfēēsō. ²⁵ / Kikiikiineet kunam kēēltaab Mokoryoontēēt ānking'āloolēē Yēēsu ām mooyēēt akeenke, kōōnēētē ām kēēlto nyēē karaam kurubta keey āk Yēēsu, nteenee, kiinkētē baateey kurubta keey āk bātisāniisyēētaab Yoowaana. ²⁶ Kitoow :chiichooto kung'alaal nyēbo nyikanat ām *kōōtaab saayeet. Yu kāwokuyēbchi yiit :Brisiila āk Akiila ng'aleekaab Ābōōlō, kukuur kuwo kōōng'waa ānkubokurārchi ām kēēlto nyēē yemaat kurubta keey āk kēēltaab Yēyiin.

²⁷ Yu kimāchē :Ābōōlō kuwo Akaaya, kōōkimkiim inee :mbo ng'eetaabiya / ānkēēsirchi biikaab Kiriistō chēē kimii yēmēētaab Akaaya kule kutaach inee. Nto kuyitē, kuyēetyēēchi :Yēyiin kōōtitiir biiko choo kikiikōōyēnchi Yēēsu kubununēē chamateetaab Yēyiin. ²⁸ Wuu nyooto, kuuyu ki-ibēl :inee kwiilateetaab Yuutayeek ām nkuruuk tukul kukāsē :biiko. Kōōboorunēē siruutēk kule *Kāārārōokiintēēt :Yēēsu.

19

Kumiitē :Bāwulō Ēfēēsō

18:23 Yēyuut. 11:23   **18:24** Yēyuut. 19:1; 1Kōōr. 1:12; 3:4-6; 4:6; 16:12; Tiitō 3:13   **18:25** Yēyuut. 19:3-4   **18:26** Yēyuut. 17:2; 18:2
18:28 Yēyuut. 5:42

1 Nto yu kitākumiitē :Ābōōlō Kōōriintō, kunam :Bāwulō baanta kumur kēēltaab rōōrōōk ākoy Ēfēēsō. Kiwokunyoorta wōlooto rubiik alak. 2 Yooto, kuteebēe :inee bichooto kule, “Ara kyōōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin, yu kābōōyēnchi, nto nee?” /Kēēkētyi Bāwulō kule, “Acha, ntēē manaakeekas mbo kule ākoo mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.” 3 Kuteebēe subak :Bāwulō icheek kule, “Nto ii, bātisāniisyēēt nyēē wuu nee nyēē kyōōnyōōru akweek?” /Kēēkētyi kule, “Kikēēnyōōru nyoo kibo Yoowaana.” 4 Yooto, kumwoochi :Bāwulō kule, “Kibo :bātisāniisyēētaab Yoowaana kule kuweek :biiko. Kimwoochinē :Yoowaana biiko kule kōōyēnchi chiito nyēē kimākuchō am lētuunyii. Nto chiichooto ku Yēēsu.” 5 Yu kakas :bichoo kuu nyooto, /keebatisan bakeenke am kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu. 6 Yu kātiinyēē :Bāwulō bichooto āwunnyēk, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Yooto, kung'alaal :alake kuutuweek chēē kimēēnkētē ankwaamta :alake kiyēē kiiboorchchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin am kuutiit nyēē kiinkētē. 7 Kimāchē kuyitē :laatitaab bichooto tukul taman ak āyēēng'.

8 Kiiwutē :Bāwulō *kōōtaab saayeet ānkwoomtooy lōkōōywēk am nyikanateet. Kyaamta lōkōōywēchoo ārook sōmōk kōōrwoochē ak biiko kumāchē kule nto yis kurubta keyy ak wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 9 Nteenee kiiyaam :biiko alake mētēwoy. Kimwooy mbo am taayeetaab biiko ng'al chēbo rōkōs kurubta keyy ak 'kēēltaab

19:2 Yēyuut. 8:16; 2:38   **19:4** Luuka 3:3-4, 16-17; Yēyuut. 18:25

19:6 Yēyuut. 2:4, 17-18; 8:14-19; 9:17; 10:44-46   **19:8** Yēyuut. 28:23

Yēēsu.’ Kunyoo, kubakaakta :Bāwulō bichoo ānkuwēeto keey biiko choo kikiikuchamta Yēēsu. Kiirwookyinēē kaniseetaab bēsyō ake tukul kōōtaab kāānēētiisyēēt nyēē kiyyoonkyinē :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Turaano. ¹⁰ Kitas taay :inee kuu nyooto kēnyiisyēk āyēēng’ kut koomuuch kukas :biiko tukul chēē kiminyē yēmēētaab Eesya ng’ālyoontēētaab Yēyiin, kunam wōlēē mii :Yuutayeek ākoo Kirikiik.

¹¹ Kiyey :Yēyiin tukuuk chēē /kiilātē kubuntēē Bāwulō. ¹² /Kyāānkēēyib mbo ankoosyek āk sirook chēē kikiikutiiny :Bāwulō kuba wōlēē mii :biiko chēē kimnyoontōōs kusobtōōs ānkuchuwunēē :tāmirmirook chēē miyootēch.

¹³ Kimii :Yuutayeek alake chēē kibērē nto ibēbēeto tāmirmirook chēē miyootēch kung’ēētyēē biiko. Kisyēēmē kule nto yēyiisyēē kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu ām choo kikiikunam :tāmirmirook chēē miyootēch. Kiimuuchē kumwooy kule, “Āmwoobook ām kaayneetaab Yēēsu nyoo āmtootē :Bāwulō kule ochuwu!” ¹⁴ Biiko alak ām chooto ku wēērin tisab chēbo boontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Sikeefa nyēē ki kibkōrōs nyēē wōō. Yu kāmwoochi :bichooto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuu nyooto, ¹⁵ kukētyi :tāmirmiryoonoo kule, “Ānkēt :anii Yēēsu ānkāānkētē ng’ālyoo kurubta keey āk Bāwulō, nto akweek ku ng’oo?” ¹⁶ Kutēryēkyi :chiichoo kiboonto tāmirmiryoonoo miyaat bichoo ankooluukset nyēē -/ mākyoomu kut kunyulee ng’wēny. Kiryaakta :bichooto kuba

saang' kōōbēēnootē /ankaakesaksakanee sirook kule tōng'!

17 Yu kābokuyityi :ng'aleechaa Yuutayeeek ākoo Kirikiik chēē kiminyē Ēfēēsō, kumuuyo :tukul. /Kikiikaasta kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēesu miisin. 18 Kikwa :biiko chēē chaang' choo kikiikuchamta Yēesu ānkumwooy choolwookātēēng'waa. 19 Kukwa mbo :nkicheek alake chēē kiyēyootē mosoonkoyeenik ankubokubeel kitaabuunekwaa kukāsē :biiko. Nto bērē kōōyiti :bichooto tukuuk chēē kyooroon, kiyitē beesaan chēē mātēē chu. 20 Ām kēēliitēnyi kuchamta :biiko chēē chaang' Yēesu. Kiyesta :ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkunyōōr nkuruuk.

21 Yu kāākuyēyākiis :ng'aleechu tukul, koosoot :Bāwulō kule kuwo Yēerusālēēm kumāchē kule kubuntēē Maketoonnya āk Akaaya. Kimwooy kule, “Yoo kāābuur wōlooto, +māāruutoochi Rooma nkinee.” 22 Yooto, kōōyookto Tēmētēewō ākoo Eraasto chēē kiyēētyēēchinootē kuba Maketoonnya, nteenee king'ētunēē :inee yēēmēētaab Eesya bēsyōōsyēk chēē ng'ēri.

23 Kitoow keey :wōōrōōryēēt ām Eesya nyēē mā mining' kurubta keey āk kēēltaab Yēesu. 24 Kimii :kiitoong'iintēēt ake nyēbo karin nyēē /kikēēkuurēē Tēmētēeryō. Kiitoonyē :chiichi kiy nyēē kiikerkeeyee kōōtaab *Ārtēmiis nyēē āynāt koorko kung'ulunēē *feeteet. Kiboor :biiko miisin chēē kiyēyē yiisyonoo. 25 Yooto, kukuur :Tēmētēeryō bichooto āk alak chēē kiyēyē

yiisyēēt nyēē wuu nyooto ānkumwoochi tukul kule, “Murēchu, ōnkētē kule kēēboorē :acheek miisin ām yiisyooni. ²⁶ Kookasee mbo koonyekwook āk yiitiik kule kookuweech :chiichi / kēēbērē Bāwulō biiko ku chaang' ām wōli bo Ēfēēsō āk yēēmēētaab Eesya kumukuul. Mwooyē :chiichi kule ng'al chēbo bēērbēēryo / kēēkutunkyinootē tukuuk chēē yēyootē :biich ām āwunnyēkwaa. ²⁷ Mii :miyootyēēt nyēē mākutook amēēbērē baateey kule +/makeenyiil yiisyooninyoo, nteenee makuchwees :biiko kōōtaab Ārtēmiis. Inee :nyoo / kēēkutunkyinē ām yēēmēētaab Eesya tukul āk kōōrēēt kumukuul. Yoo karubta yuutēyu, mākubot :wōōyinto nyoo boonto.”

²⁸ Yu kakas :bichooto ng'aleechaa, kunyēēr ānkubōloobōl kule, “Wōō *:Ārtēmiis nyoo bo biikaab Ēfēēsō!” ²⁹ Kuchēy :taariryeet ām *kiriinkēēt kumukuul. Kunam :biiko chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Kāyō ākoo ake nyēē / kikēēkuurēē Aristaarko chēē kibo :tukwaay Maketoonnya ānkiboontootē keey Bāwulō ām baannyii. / Kikeesar bichooto ākoy yēēt ake yēē / kikēēkāsēē arēērōōsyēk. ³⁰ Kimach :Bāwulō kule kuwo wōlooto kimii :bichoo, nteenee kuket :rubiik. ³¹ Kiisōōw Bāwulō :chōōrōōnuutēkyii alake chēē ki biich chēē ki wōōyēch ām yēēmēēt kule māwo wōlooto.

³² Kichuunchuun :biiko tukul ām yooto. Kimwooyē :alake chu, kumwooyē :alake choo. Kimēēnkētē mbo :biiko chēē chaang' kiyēē kibēēchinē wōlooto. ³³ Yooto, kuwunukto :Yuutayeeek Alekisaanta kuwo taay /

19:26 Yëyuut. 17:29   **19:29** Yëyuut. 20:4; 27:2; Kolos. 4:10; Filēm.

ānkēēbōloobōlchi kung'alaal. Kumwechee biiko āwunnyēk kule kusiisyo sukung'eet kumwooy ām taayeetaab biiko ng'ālyoo nyēē tuuchēē ng'aleechaa. ³⁴ Nto yu kābokōōnkēt :biiko kule ākoo ki Yuutāyiin :Alekisaanta, kōōchuulyo ām āsiiswēk āyēēng' kukuurchinē barak kumwooyē kule, “Wōō :Ārtēmiis nyoo bo biikaab Ēfēēsō.”

³⁵ Yooto, koosiis icheek :chiito nyēē wōō nyēbo kiriinkoonoto, nto mii yoo, kumwoochi kule, “Murēchu bo Ēfēēsō! -/ Mākiinkētē ām kōōrēēt kumukuul kule *kiriinkēētaab Ēfēēsō nyēē riibē kōōtaab Ārtēmiis nyoo wōō āk mbo kitōōntōyēēnyii nyoo / kikiirārooku kuchōōnēē barak? ³⁶ Kunyoo, kuuyu -/ mākēētuuchē ng'aleechu bo man, kumāchāktōōs ōsiisyē āmōōtēēltēēlēnē. ³⁷ Kōōkwēru bichu kukwa yu, āmēēbērē kang'alaalee Ārtēmiis nyēē miyaat, nto mēēbērē mbo kābut kōōnyii kuchoor kiy. ³⁸ Yoo ākoo boonto :Tēmētēēryō āk biikyii choo yēchinē inee yiisyēēt ng'ālyoo nyēē ng'woonchinē ām wōlēē mii :chii, kuyootootiin :kōōkwōōsyēk ānkumii :booyikaab yēēmēēt chēē wōōyēch. Imuuchē :icheek kuyib riirikwaa wōlooto. ³⁹ Nto yēē kātākumii :ng'ālyoo nyēē kātōōmāchē tōōmwoowu, kumāchāktōōs /kiilyeb ām kōōk. ⁴⁰ Kuu wōloo wuu kuu nyiitēnyii, kēēmiitē :acheek yēē mii :chii, kuuyu /kiimuuchē /kēēmwooy kule acheek :chēē kākēēyibu wōōrōōryooni ām ng'aleechu kāyēyākiis. Māmii :wōlēē kēētuuktooy keey ām ng'aleechu.”

⁴¹ Yooto, koochecheey bichoo kubēēchi keey.

*Kiruutoochi :Bāwulō kanisoosyekaab
Maketonnya āk Akaaya*

¹ Yu kikiikubēk :taariiryaanaa, kōōyookto :Bāwulō / bokēekuurchi rubiik. Nto yu kikiikōōkimkiim, kubirchi chameetaab keyy ānkuwēēchi keyy :inee Maketonnya.

² Kiwēēsyētōotēē komosaata kōōkiimootēē biiko ng'aleek chēē chaang'. Nto mii yoo, kuyit yēmēētaab Kiriki.* ³ Kibēēni wōlooto ārook sōmōk.

Kumii kuyēytooy keyy kumāchē kuwēētēē mwēēnkēēt ākoy Siirya, kusēw kule kikiikuyey :Yuutayeek ruurumuut kule / keebakach inee. Kunyoo, koosoot kule kooyeey kumur Maketonnya.

⁴ Kiwēēto keyy chiito ake nyēē / kikēekuurchēē Sobaatiro araab Biirō nyēbo *kiriinkēētaab Bereeya, Aristaarko āk Sēkuuntō chēē kibo :tukwaay Tēēsālōōnikē, Kāyō nyēē kibo Tēērbē, Tēmētēewō, Tukiikō ākoo Turōfiimō chēē kibo :tukwaay yēmēētaab Eesya.

⁵ Kisimkoonto :bichooto ankubokukanyeech Turoowa. ⁶ Yu kāākubēk :Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin, kēēng'ēētyēē :acheek Filiibi keebeete mwēēnkēēt. Yu kakeeyta :bēsyoōsyēk muutu, kiiyoomē keyy āk biiko chuut ām Turoowa ānkēēbēēni wōlooto bēsyoōsyēk tisab.

Kiineet :Bāwulō kaniseetaab Turoowa

⁷ Ām bēsyoēētaab taayta nyēbo wiikiit, keekwaa :tukul yēēt akeenke sikyoomchiinē āmiik. Kyoomchi :Bāwulō biiko ng'ālyoontēēt ākoy

---

20:1 Yēyuut. 11:23 * **20:2** Ki kaayneet ake nyēbo yēmēētaab Akaaya. Kitēbunēē :Bāwulō *kiriinkēētaab Kōōriintō ām Akaaya.

20:4 Yēyuut. 16:1; 19:29; 21:29; Ēfēēs. 6:21

kwēēmooy kwēēn kuuyu kimāchē sukuwo yu kāyyēēkunēē. ⁸ Ki chaang' :taariinek chēē kilāytōōs ām koroofa wōli kikēētuytōōsii nyēē king'ētu :maat. ⁹ Kimii :āybēēryoontēēt ake nyēē / kikēēkuurēē Ēwutukō nyēē kimii kukēēbuur yēē kibo tiriisya. Kinam āybēēryoontoonoo :rwoonik chēē nyikiisēch kumii :Bāwulō kutāsē taay kwoomu lōkōōywēk. Yu kikiikōōnuuch kutukul, kōōsuuwunēē koroofet nyēē kibo sōmōk ānkukwēr ng'wēny kule mbum. Nto bēē /bokeenam, kukaakume. ¹⁰ Yooto kurēkto :Bāwulō ankuwokwaamut chiichooto ānkumwoochi biiko kule, “-Mōōmuuyē, nto yu tākusoboot.” ¹¹ Kooyeey :tukul koroofa. Kubetes :Bāwulō mukaatiit kwoomiis :tukul ankutas taay kung'alaal kuyyeech. Nto yu kayyeech, kuwēēchi keey. ¹² Yooto, / kiimut āybēēryoontoonoo kuwo kaa kukāākusob. Kibāybāyiitu :bichooto miisin.

Kibirchi :Bāwulō kāāntōōyikaab kaniseetaab Ēfēēsō chameetaab keey

¹³ King'artam :Bāwulō kēēlto kutākyi keey kiriinkēētaab Aaso nteenee kikeebeetee acheek mwēēnkēēt ākoy wōlooto. ¹⁴ Yu kāwokunyōōrchēēch :Bāwulō Aaso, kēētākyi keey Mituleen nyoo kiikwēēn :bēēko. ¹⁵ Nto mii yu kāyyēēkunēē, kēēng'ēētyēē yooto ām mwēēnkēēt ankeebe ākoy Kiyoos. Nto bēsyēēt nyēē kiikēērē, kyaay ākoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Sāāmō. Nto yu kāyyēēkunēē, keeyit kiriinkēētaab Milēētō. ¹⁶ Kikiikootiil :Bāwulō kule kukeeyta kumur Ēfēēsō simēēboot āsiiswēk ām yēēmēētaab Eesya. Kimii kusārtooy keey

kumāchē kule yoo keemuuk, kuyit Yēerusālēm yēē bēsyēētaab *Bēēntēkōōst.

17 Kumii :Bāwulō Milēētō, kōōyookto / bokēekuurchi booyik chēbo kaniseetaab Ēfēēsō.
 18 Yu kayit :booyichoto, kumwoochi kule, “Ōnkētē wōlēē kyāābuurtooy āk akweek kuchakee kēēboontē keyy bēsyēētaab taayta nyoo kyāāyitunēē yēēmēētaab Eesya. 19 Kyāāyibē keyy ng'wēny ānkāāmuytooy ayēchinē Mokoryoontēēt yiisyēēt ānkāāmāsē lōōkik kutēē yooto tukul ānkumii :Yuutayeek kuyēwoo ruurumuunēk. 20 Ōnkētē mbo subak kule mēēbērē kyāāyēyē lēt ā-āmwook kiy nyēē mākyūēētyēēchook, ntēē kyāānēētē biiko tukul ām yēēt akeenke nto subak aneetaate ām koorin. 21 Kyāāboorchi Yuutayeek āk Kirikiik kule māchāktōōs :icheek kuweek ām choolwookātēēng'waa ānkuyēēlchi komostaab Yēyiin ankookaasee keyy Mokoryoontēēt Yēēsu. 22 Ām yu raat, kāākukērchoo koong' :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule āwē Yēerusālēm āmāānkētē kiyēē mawokuyeyakay ām wōlēē āmiitē yoo kaayit. 23 Ānkētē kityō kule ām kiriing' ake tukul, mwoowoo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule kānyoonwoo :rātiisyēēt āk nyālilūutēk. 24 Nteenee buch :soboonyuu yoo kamaawaany labateetaab yiisyēēt nyoo kōōkukōōno :Mokoryoontēēt Yēēsu. Yiisyooni, ku ābooru lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo chamateetaab Yēyiin.

25 Ānkētē mbo raat kule māmii :chii ām

20:17 Yēyuut. 18:21   **20:18** Yēyuut. 18:19-20; 19:10   **20:21** Yēyuut. 11:18; 16:31; 26:18; 1Tēēs. 1:9-10   **20:23** Yēyuut. 21:4, 11; 9:16   **20:24** Yēyuut. 21:13; Filib. 1:21; 2Tēm. 4:7

akweek choo kookeebeetaate :tukul kyoomtootē lōkōōywēk kurubta keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin, :nyēē mawokukasa subak. ²⁶ Kunyoo, āboorwook raat kule mariireenaa :chii ake tukul yoo kēēboot soboonnyii. ²⁷ Mēēbērē kyāāmuuny mbo bēsyēēt akeenke ā-āmwook tukuuk tukul chēē mächē :Yēyiin kule oyey. ²⁸ Ōriib keey ānkōōriib mbo nkicheek biiko choo kiikukwēchook :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule ōriibē. Akweek chēē ō-ākooy biikaab Kiriistō choo kiwālāng'unēē korotiikyii. ²⁹ Ānkētē kule yoo kāāwēēchi keey :anii, makukwa :suuyiik chēē kōrōōmēch miisin chēē makusankatan kēēchiirēk nyēē māsooyēē. ³⁰ Makoobetyeenyee keey :alake wōlēē ōmiitē ānkōōbotboot ng'aleekaab man sukung'eet kōōsōrto biiko kurub icheek. ³¹ Kunyoo, ōriib keey, wē, murēchu. Mächē mbo ōsōōtē kule ām kēnyiisyēk sōmōk choo kookukeeyta, kyāātāsē taay ānēētē chii ake tukul ām akweek bēēt āk kwēēmooy kut kutēwu :lōōkik.

³² Kunyoo, kāātōōrook āwunnyēkaab Yēyiin āk mbo wōlēē mii :ng'ālyoontēēt nyēbo chamateenyii. Mākōōtitiirook :ng'ālyoontoonoo ānkōōbēruurook tukul choo kiikootabaanaak ōyēku cheechii. ³³ Manaamach mbo beesyaa nto sira nyēbo chii ake tukul. ³⁴ Ōnkētē :akweek kubooyiit man kule kyāāyēyēē āwunnyēkyuu kiy ake tukul nyēē kyāāmächē āk mbo chēē

20:25 Yēyuut. 28:23   **20:26** Yēyuut. 18:6   **20:28** 1Bēt. 2:25; 5:2
20:29 Mat. 7:15; Yoowa. 10:12   **20:30** Kala. 4:17; 1Yoowa. 2:19
20:31 Yēyuut. 11:23   **20:31** Yēyuut. 19:8, 10; 2Kōōr. 11:28; 1Tēēs. 2:11-12   **20:32** Yēyuut. 26:18; 1Tēēs. 5:23-24; 2Tēēs. 1:11-12

kimāchē :chōōrōōnuutēkyuu. ³⁵ Ām kiy ake tukul nyēē kyāāyēyē, kyāāboorwook kule ām yiisyo nyēē kyāātirchinē ām kēēliitēnyi, mākwēech kēēyēetyēēchinē choo kuskusēch kiisōōtē ng'aleekaab Mokoryoontēēt Yēesu choo kimwooyē kule, 'Ibēruuroot :nyoo ikooytooy kusiir nyoo /kiikoochinē.' ”

³⁶ Yu keewaany :Bāwulō kumwooy ng'aleechu, kukutuny āk bichoo tukul ankusaay. ³⁷ Yooto kumoot :icheek Bāwulō ānkuriirtōōs kutēē yooto tukul kubirchinē chameetaab keyy. ³⁸ Kiyēē king'woonchi bichooto miisin ku yu kimwooyē :Bāwulō kule mēēbērē tābokukāsē :icheek inee subak. Yooto, kōō-āmiis ākoy yēē kimii :mwēēnkēēt.

21

Kiwo :Bāwulō Yēērusālēēm

¹ Yu kikiikeebchey keyy āk bichoo, keebe ankubokeelaany mwēēnkēēt ankeechuul ākoy Kōōs. Nto mii yu kāyyēēkunēē, keenam baanta ākoy Rōōtō. Yu kākēēng'ēētyēē yooto keyyit Bataara. ² Kibokeenyoorte mwēēnkēēt wōlooto nyēē kimii kwooytōōs ākoy Fōyinikē. Keelaany ankeebe. ³ Kikeebe, nto yu kābokēētoobēn Kubrō, kēēmur komostaab cheeronko kēētākyi keyy Siirya. Yooto, wokōōyyoonyēē :mwēēnkēēt Tiirō, kuuyu kimāchāktōōs / kiinēm tērēkōōk chēē kimii mwēēnkoonoto. ⁴ Kikēēnyōōru biikaab Kiriistō ām wōlooto ānkiibuurtē keyy bēsyōōsyēk tisab. Kimwoochi :bichoo Bāwulō

kubununēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule māwo Yēērusālēēm. ⁵ Yu kikiikubēk :bēsyōōsyēkyoo ām wōlooto, kēēng'ēētyē ankeetas taay āk baannyoo. Kitaseech :mbo ng'eetaabiya tukul kuboonto keyy kooruukwaa āk lēēkōōk. Kikeebe ānkubokēēkutunyēē yēbo sakaramteetaab araarayta ankeesaay. ⁶ Yu kāākēēbirchi keyy chameetaab keyy, kēēsērēētyē ankubokeelaany :acheek mwēēnkēētkēynyoo ankooyeey :chuut tukul kēēstoonikwaa.

⁷ Kikeetas taay :acheek āk baannyoo, kung'eetee Tiirō kut bokeyit Tolemay. Kikiisubaay mbo ng'eetaabiya ām wōlooto ānkēēbēēnii bēsyēēt akeenke. ⁸ Nto yu kāyyēēkunēē, keenam baanta ākoy Kayisareeya. Kitaacheech :āmtooyiintēēt Filibō nyoo ki akeenke ām choo ki tisab choo / kikēēkwēyē ām Yēērusālēēm. ⁹ Kiboonto :chiichoo tibikyii ang'wan chēē kimanaaba koorin. King'āloolē ng'al chēē kiiboorchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

¹⁰ Yu kābokēēbēēnii wōlooto bēsyōōsyēk chēē mā tyaa, kuchōōnēē *:wōōrkooyoontēēt ake Yuuteeya nyēē /kikēēkuurēē Akaabo. ¹¹ Kinam anweetaab suwe nyēbo Bāwulō ankuratee keyy bakeenke āwunnyēk āk kērēēnkōōk ānkumwooy kule, “Mwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, ‘Makurat :Yuutayeekaab Yēērusālēēm chiitaab :anwaani ām kēēliitēnyī, nto mii yoo kiiyokoochi biiko choo mā Yuutayeeek.’ ” ¹² Kēēkāsē ng'aleechaa kibo

21:4 Yēyuut. 20:23; 21:11

21:5 Yēyuut. 20:36

21:8 Yēyuut.

6:5; 8:5-13, 26-40

21:9 Yēyuut. 2:17; Room. 12:6; 1Kōōr. 11:5;

12:10, 28; 14:1-6

21:10 Yēyuut. 11:28

21:11 Yēyuut. 10:19;

20:23; 21:33; Room. 15:31

chiichoo, keesaaysaay :acheek Bāwulō kēēboontē keyy āk biiko chēē kimii yooto, kule māwo Yēerusālēēm. ¹³ Yooto, kukētweēch :Bāwulō kule, “Ām nee yu ōriirēēnoo ānkōōyēyē mooyēenyuu kunwaakan? Mēēbērē ayeytaat / keerata baateey, nteenee achamaat mbo kule āmēēchi Yēerusālēēm kubo kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu.” ¹⁴ Kuuyu kimēētakiimuuchē takeesaaysaay, keemwaay kule, “Kubāw :Yēyiin.”

¹⁵ Keerat keyy ankeebe Yēerusālēēm.
¹⁶ Kitaseech :rubiik alake ām Kayisareeya ānkukwērēēch ākoy kaytaab chiito nyēē / kikēēkuurēē Munāāsōōn wōlēē kikēēruuyē kwēēmowuunooto. Kibo :chiichi Kubrō ānku inee akeenke ām choo kisimkōōyēnchi Yēēsu.

Kiruutoochi :Bāwulō kāāntōōyikaab kaniseetaab Yēerusālēēm

¹⁷ Nto yu kabokeyit Yēerusālēēm, kutaacheech :mbo ng'eetaabiya ām ng'erekweek chēē chaang'.

¹⁸ Kikēēruuyē wōlooto, nto yu kāyyēēkunēē, bo-keekas Yāākōbō. Kimii :booyik tukul wōlooto.

¹⁹ Yooto koosubaay :Bāwulō booyichoo ānkurārchī ng'ālyoo ake tukul nyēē kiikuyēchi :Yēēsu biiko choo mā Yuutayeek kubuntēē inee.

²⁰ Yu kakas :bichooto ng'aleechaa, kookaasta Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi Bāwulō kule, “Ng'eetaabiya, miitē :Yuutayeek Yēerusālēēm chēē yitē kisyēērōōk chēē chaang' chēē kiikuchamta Yēēsu nteenee tākuriibē kiruutēkwaa nyēē kōrōōm

miisin. ²¹ /Kōōkēēmwoochi kule 'kwēēnēētē Yuutayeek tukul choo kiikuburuch keey āk choo mā Yuutayeek kule kuweeksee ng'aleekaab *Muusa ameemuraatan lēēkōōk amarub ātēbuutēkaab Yuutayeek. ²² Ntēē ākoy kukas :bichoo areet akeenke kule 'kēēchōō. Kunyi keeyey nee? ²³ Kiito nyēē miitē, ku iyey kuu wōlēē +mākēēmwooytoowuung' :acheek. Kēēboontē biiko alak ang'wan chēē kiikōōtāboonchi keey Yēyiin āmārwoochē buutēēk. ²⁴ Iwēētē keey bichu ānkiitiliil keey :nkinyiing' nto iwutē *Kōōtaab Yēyiin. Nto yityo, ikweyte kiy ake tukul nyēē rubtooy keey āk ntasinnyaanaa sukung'eet /kiirēr mētēwookaab bichooto. Mākōōnkētēē :chii ake tukul yooto kule māmii :manta ām tukuuk chēē /kōōkēēmwoochi kurubta keey āk kiyēē iyēyē, nteenee kule imiitē irubē ātēbuutēkyoo. ²⁵ Nto kurubta keey āk choo mā Yuutayeek choo kiikuchamta Yēēsu, kōōkēēsirchi choo barweet kurubta keey āk kiyēē /kookiitiil kule kutayee keey :icheek kwoomē āmit choo /kākēēsooytoochi āynātōōs. Kutayee keey martaay-eet, bany chēbo tyoong'in chēē /kakeekul āk kisēēn."

/Kikeenam Bāwulō

²⁶ Yu kāyyēēkunēē, kuwēēto keey :Bāwulō bichoo, nto yu kābokōōtiliil keey, kuba *Kōōtaab Yēyiin. Kiiboor bēsyēēt nyēē bēkunēē :bēsyōōsyēk tisabu choo /kiitiliilēē keey āk yēē /kēēbēēlchinēē chii ake tukul kōrōsēēk.

²⁷ Yu kikiikuriik kubēk :bēsyōōsyēchoo tisabu, kukas :Yuutayeek alake chēē kibo

yēēmēētaab Eesya kumii :Bāwulō Kōōtaab Yēyiin. Kiiwuruur :Yuutayeetachaa biiko kunam Bāwulō²⁸ ānkubōloobōl kule, “Biikyoo bo Isrāyēēl, ānkōōyēētyēēchēēch! Inēētootē :chiichiitēnyi biiko tukul ām wōlto ake tukul kung'āloolootēē biikyoo nyēē miyaat, ātēbuutēkyoo āk mbo Kōyitēnyi. Mā chooto baateey, kāākukwēr mbo subak Kirikiik kukwa biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin, kōōntosuur mbo yuutēyu churtaat.”²⁹ (Kikisimkukas :icheek chiichoo kibo kōōrēētaab Ēfēēsō nyoo /kikēēkuurēē Turōfiimō kuboontootē keey Bāwulō ām kiriing'. Kibērē :icheek tōōs kikiikukwēryoot :Bāwulō chiichoo kuwo Kōōtaab Yēyiin.)

³⁰ Kuchēyē :taariiryēet ām *kiriinkēēt kumukuul, kulābātunēē :biiko komoswookik tukul chēbo kiriinkoonoo / ānkēēnāmē Bāwulō / ānkichuutootē kung'eetee Kōyooto bo Yēyiin / ānkēēkērē ōrootunwēkaab biiwuut areet akeenke.³¹ Kumii :bichoo kusyēēmē kule kubakach Bāwulō, kuyityinē :ng'aleechaa nyēē wōō nyēbo lukēētaab Rooma kule kimā mining' :wōōrōōryēēt *kiriinkēētaab Yēērusālēēm tukul.³² Yooto kuwēētooy :kāāntōōyiintonoo bo lukēēt areet akeenke biiko alak chēbo lukēēt chēē wōōyēch āk chēē minkēēch ākoy wōlooto kimii :wōōrōōryēēt. Nto kukāsē :bichoo kiyēyē wōōrōōryēēt chiichoo bo lukēēt āk biikyii, mānāātākubirsēēt Bāwulō.

³³ Kinam :kāāntōōyiintonoo kibo lukēēt Bāwulō ankumwaayta / keeratee nyōrōōrōōnik āyēēng'. Nto mii yoo, kuteebēē biiko kule, “Ng'oo :chiichi nto subak kayey nee?”³⁴ Kiwiirunaat :bichoo

ng'al. Kimwooyē :chuut chu, kumwooyē :alake alak. Kunyi, maneemuuch :kāāyyoong'iintonoo kunyōōr ng'ālyoontēētaab manta. Kuuyu kibōltōōs :bichoo miisin, kumwooy :chiichoo bo lukēēt kule / kēēkwēryoot Bāwulō kuwo kiyēnkuutaab lukēētaab booryēēt. ³⁵ Yu makuyit :Bāwulō yēē / kikēēloong'tēē, kukōrōmiit :wōōrōōryēēt miisin kut kukalabaat :biikaab lukēēt. ³⁶ Kibōlootē :biiko choo kirubootē Bāwulō kumwooyootē kule, “Owaang'te chiichi!”

King'āloolchi :Bāwulō biiko

³⁷ Yu kikiikuriik kooyiitita :bichoo kibo lukēēt Bāwulō kiyēnkuung'waa, kumwoochi :Bāwulō kāāntōōyiintonoo bo lukēēt kule, “Ara imuuchāktōōs āmwoowuung' ng'ālyoo?” Kuteebee :chiichooto kule, “Ing'āloolē kuutiitaab Kirikiik? ³⁸ Ibooyē :inyiing' oob Miisir ānku inyiing' :nyoo kiwēēkyēēch keey intōōchi kāwōōtik kisyēērōōk ang'wan kuba suurkwēēn ām bēsyoōsyēk chēē ng'ēri choo kookukeeyta?” ³⁹ Kukētyi :Bāwulō kule, “Āyēku anii Yuutāyiin nyēbo Taarso ām Kiliikya, chiitaab :kōōrēēt nyēē mābo kiriing' nyēē mātookunoot. Lēyyē, kany baa, āng'āloolchi biiko.”

⁴⁰ Yu /kākēēchāmchi, kōōyyoonyēē barak yēē / kikēēloong'tēē ankumwechee biiko āwunnyēk kusi-isyo. Yu kāākusiisyo :bichoo, kumwoochi :Bāwulō Yuutayeek ām kuutiing'waa kule,

22

¹ “Mbo ng'eetaabiya, okas kiyēē āmwooyē nyēē āyēētē keey.” ² Yu kakas :bichoo kung'āloolchinē icheek :Bāwulō ām kuutiitaab Iburaneek, kusiisyo. Yooto kumwooy :Bāwulō kule, ³ “Anii Yuutāyiin. / Kikēēsikyoo Taarso ām Kiliikya, nteenee kyāānērēē kiriinkooni bo Yēerusālēēm. Kiineetaa :Kāmālyēēl ātēbuutēkaab mbo kuuko, ānkyāākiilchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu wōloo ōwuu yē :akweek bēsyōōsyēchu. ⁴ Kyāāwusē biiko chēē kirubē kēēltaab Yēēsu kut āmāchē ābākāchē. Kyāānāmootē murēnik āk kooruuk ānkāārātē ākērtooy kō. ⁵ Imuuchē mbo kōōboorwook *:kibkōrōs nyēē wōō āk booyikaab kōōk tukul kule man :ng'aleechu āmwoowook. Kikōōno mbo :kāāntōōyichoo bārōōnōōk āyibchi mbo ng'eetaabkaamet ām Tamaasko. Kunyoo, kyāāwē wōlooto āmāchē anam biiko sāākwēryoonu kukwa Yēerusālēēm /bokiing'woonchi.

⁶ Yu kikiikuriik kuyit :asiista lo nyēbo bēēt, kukariik ayit Tamaasko, kuchō :lēbkēēyyēētaab Yēyiin ām barak ankoolaambuuchaa. ⁷ Āryookyi keey ng'wēny. Nto mii yoo, akas kuutiit nyēē kikuurwoo kule, ‘Sāwulō, wē, Sāwulō, 'kēē-āmchoo nee?’ ⁸ Ākētyi kule, ‘Inyiing' ng'oo ōō, mokoryoontēēt?’ Kukētwoo kule, ‘Anii Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt, nyooto imiitē ibārē.’ ⁹ Kikas :chōōrōōnuutēkyuu chēē kikēēboontootē keey lēbkēēyyēēt, āmēēbērē kiinkētē kiyēē /kikēēmii /kēēmwoowoo.

¹⁰ Yooto, ateb kule, ‘Ara ayey nee ōō, moko-ryoontēēt?’ Kuwālwoo kule, ‘Ng'eet ānkiiwē ākoy

Tamaasko. +/ Mākiibooruung' ām wōlooto kiyēē +meeyey.' ¹¹ Kinama :chōōrōōnuutēchooto āwut ānkōōrēētootoo ākoy Tamaasko, kuuyu kikiiku-toora :lēbkēēyyoonoo koonyek akor.

¹² Yooto, kuchō :chiito ake ām wōlooto nyēē / kēēkuurēē Anannyaa chokukasa. Kirubē :chiichooto mākuutēkaab Yēyiin miisin ānkikoonyitē inee :Yuutayeek tukul chēē kimiitē wōlooto.

¹³ Kuchō :chiichoo ānkuchokōōyyoonyēēnoo komos ānkumwoowoo kule, 'Ng'eetaabiya Sāwulō, ikaste!' Akaste yooto bakeenke ankaakas inee.

¹⁴ Nto mii yoo, kumwoowoo :chiichooto kule, 'Kookukweying' :Yēyiintēētaab mbo kuuko kule 'inkēt kiyēē mächē :Yēyiin kuyey 'ankiikas Nyoo Karaam Kuchurta 'ankiikas mbo ng'aleek chēē kwoonēē kuutiinyii. ¹⁵ Inying' :nyēē +māwēēmwoochi biiko tukul kiyēē ! keekasee koonyekuuk āk yiitiikuuk. ¹⁶ Kunyoo ii, tēēkānyē nee? Ng'eet / keebatisaniing' ibuuktē ng'ōōkiswookikuuk ām kaayneenyii.'

¹⁷ Yu kawaayeey Yēērusālēēm, nto āmiitē āsooyē ām *Kōōtaab Yēyiin, kuchō :ng'oong'uutyēēt mētinyuu. ¹⁸ Kyaakas Mokoryoontēēt kung'āloolwoo. Kimwoowoo kule, 'Ng'eetee Yēērusālēēm areet akeenke, kuuyu mēēbērē makucham :bichu kiyēē imwooyē kurubta keey āk anii.'

¹⁹ Yooto, ākētyi kule, 'Mokoryoontēēt, ntēē inkētē :bichuutēchu kule kyāāwēētōotē :anii kung'eetee *kōōtaab saayeet ake ākoy ake ābirootē

biiko choo kiiyënuung' ānkāārātē alak ākërtooy kō. ²⁰ Nto mbo bēsyoonoo /kikēēbākāchē Steefaan sāāyyoonyēē :anii yooto āribē sirookaab biiko choo kimii kurumiisyē ārōōbē icheek kule kikaraam :kiyēē kimii kuyēyē.' ²¹ Yooto, kumwoowo :Mokoryoontēēt kule, '+Māāyooktiing' lōōyin wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeeek.' ”

Kiiboor :Bāwulō kule kibo kōōrēētaab Rooma

²² Kiyēbchi yiit :biiko Bāwulō, nto yu kāmwooy ng'aleechu, kubōloobōl :biikēy kumwooyē kule, “Obakach chiichi, māyēmāktōōs / tākēēkāsē.”

²³ Kumiitē :bichoo tākubōltōōs ānkumētooy sirookwaa chēē kiiliiktēē keey ānkuwurē tēertit, ²⁴ kumwooy :kāāntōōyiintonoo kibo lukēēt / kēēkweryoot Bāwulō kuwo kiyēnkuutaab bichoo bo lukēēt. Kimwooy mbo subak kule /bokeebas /ānkiikum sukung'eet /kiinkēt kule kiy nee nyēē kibōlchinē :biiko kurubta keey āk inee.

²⁵ Yu kimiitē kiimukuunkēnē kule /sikeebas, kumwoochi :Bāwulō kāāyyoong'iintēēt ake nyēbo lukēēt nyēē kimii kēēyyo yooto kule, “So, bo man ām wōlēē ōmiitē :akweek /keebas chii nyēbo kōōrēētaab Rooma ānku nyēē /mānāākiinkēt mbo kule boonto lēēlis nto buryo?” ²⁶ Kukāsē :chiichoo kibo lukēēt kuu nyooto, wokumwoochinē nyēē wōō nyēbo lukēēt kule, “Imiitē wēyēyē nee? Nto yu ākoo bo :chiichi kōōrēētaab Rooma!”

²⁷ Yooto, kuwo :kāāntōōyiintonoo bo lukēēt wōloo kimii :Bāwulō. Nto yitē, kuteebē kule, “Mwoowu, baa, kālē ibooyē kōōrēētaab

Rooma?” Kulē :Bāwulō, “Ēē, ābooyē wōlooto.”
²⁸ Kumwooy :kāāntōōyiintonoo kibo lukēēt kule, “Ntēē kyaakweyte :anii beesaan chēē chaang’ sāāyēku chiitaab Rooma.” Kumwooy :Bāwulō kule, “/ Kikēēsichoo āyēku chiitaab Rooma.”
²⁹ Kiichuchuuy keey areet akeenke :chēē kimāchē kule kōōkuum Bāwulō. Yoto, kunam kuut kāāntōōyiintonoo, yu kēēnkēt kule ākoo kikiikuratee chii nyēbo kōōrēetaab Rooma nyōrōōrōōnik.

*Kumii :Bāwulō taayeetaab kōōkwēetaab Yuutay-
 eek*

³⁰ Nto yu kāyyēēkunēē, kimāchē :kāāntōōyiintonoo bo lukēēt kōōnkēt kiyēē kiitēēchinē :Yuutayeeek kurubta keey āk Bāwulō. Yoto, kootyaakta Bāwulō ānkumwoochi kōōkwēetaab Yuutayeeek kōōruruuch keey kumiitē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. Nto tēē yoo, / kēēkwēryoon Bāwulō kuchō taayeetaab kōōkwoonoo.

23

¹ Yoto, kōōrōōtoot :Bāwulō booyichooto ānkumwoochi kule, “Mbo ng’eetaabiya, ānkētē kule kyaayey :anii ākoy kura yiisyēēnyuu kuyitita kuu wōlēē māktooy :Yēyiin.”
² Yu kāmwooy :Bāwulō kuu nyooto, kumwoochi :Anannyyaa nyoo *kibkōrōs nyēē wōō, biiko chēē kilēēkitēē Bāwulō kule, “Orabaach kuutiit.”

³ Yoto, kumwoochi :nkinee Bāwulō kule, “Makooraachiing’ :Yēyiin inyiing’ nyoo iyibē keey kule itiliil ām wōlēēb saang’. Itiilchoo

ng'al kurubta keey āk wōlēē wuu :kiruutēkaab Yēyiin ānkiimiitē i-iryēē kiruutēchoo yoo imwooyē kule / kiirabaachaa.” ⁴ Kumwoochi :biiko chēē kimii yooto Bāwulō kule, “-Meētinyē koonyit? Kaaming' :nee yu kēēntosuur kibkōrōs nyēē wōō bo Yēyiin?” ⁵ Kukētyi :Bāwulō kule, “Mbo ng'eetaabiya, -māānkētē mbo kule ākoo kā kibkōrōs nyēē wōō kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, ‘-Meeng'alaal ng'ālyoo nyēē miyaat ām wōlēē mii :bāytooyikaab biikwook.’†”

⁶ Kiinkētē :Bāwulō kule kiiliinyootiin :bichoo. Ki *Satukaayeek :alake, nto alak ku *Farisaayeek. Yooto, kukuur ām kōōk kule, “Mbo ng'eetaabiya, anii Fārisooyiin ānkāāsālu Farisaayeek. Āmiitē raat yu /kiikumwooyē, kuuyu ātinyē mooyēēt kule ng'eētyēē :biiko meet choo kiikubēk.” ⁷ Yu kāmwooy :Bāwulō kuu nyooto, kuchuunchuun :Farisaayeek. Yooto mbo subakkubuntēē keey :kōōkwēēt. ⁸ Mwooyē *:Satukaayeek kule māng'eētēē :chii meet, māmii :malayikaan āk tāmirmiroy. Nteenee iyēnchinē :Farisaayeek ng'aleechaa tukul.

⁹ Kichēy :taariiryēet nyēē wōō kut kung'eētyo :kāānēētikaab kiruutēk alake chēē ki Farisaayeek ānkumwooy kule, “Nto yu ākoo māboonto :chiichi lēēlis. Inkētē :ng'oo, nto nyuun kāng'āloolchi inee :tāmirmiryēēt nto ku *malayikeet.” ¹⁰ Kikōrōmiit :wōōrōōryēēt kut koosoot :nyēē wōō nyēbo lukēēt kule imuuchē :bichoo kusankatan Bāwulō kule tōng! Yooto kōōyookto biikyii alak chēbo lukēēt

---

23:3 Laawi. 19:15; Mat. 23:27-28; Yoowa. 18:22-23 † **23:5** Chuy. 22:28 **23:6** Yēyuut. 24:21; 26:5; Kala. 1:14; Filib. 3:5 **23:8** Luuka 20:27; Yēyuut. 4:2

kurēkto bokōōsōrunēē Bāwulō kwēēnuutaab bichoo ānkukwēryoot kuwo kiyēnkuung'waa.

¹¹ Nto mii kwēēmooy, kōōnookyi :Mokoryoontēēt Bāwulō ānkulēēnchi, “Bāwulō, -mēēmuy, ikiil. Kuu yoo 'kwēē-āmchi biiko ām Yēērusālēēm kurubta keey āk anii, +maweeyey kuu nyooto ām Rooma.”

/Kikeeyey ruurumuut kule /keebakach Bāwulō

¹² Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kōōruruuch keey :Yuutayeek ankuyey ruurumuut. Kyaam muumeek kule mākoy kwaam nto kuyye kiy kut kukas kurook kule kaakume :Bāwulō. ¹³ Kikēēytēē :bichoo kiyēyē ruurumuunoo artam. ¹⁴ Kiba ākoy wōlēē kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab kōōk ānkubokumwooy kule, “Kaakyaam :acheek muumeek nyēē -mākiiyēyē lēt kule -mākyoomē āmnyoo ake tukul nto keeyyey kiy ake tukul ākoy kut keekas kule kaakeebakach Bāwulō. ¹⁵ Koong'eet :akweek āk booyikaab kōōk ōyookyi nyēē wōō nyēbo lukēēt kuutiit kule /kēēkwēryoon chiichi kuchō taayeeng'woong' ōmāchē kule tōōnyōōru ng'aleek chēē yēmootiin kurubta keey āk chiichi. Kēēchōbootiin :acheek keebakach chiichi kumanaayit yuutēyul!”

¹⁶ Nteenee yu kawokukas :wēritaab chēēbto nyēbo Bāwulō ruurumuunoo, kuwo ākoy kiyēnkuutaab lukēētaab booryēēt ānkuwokuchiilchi Bāwulō ng'aleechaa. ¹⁷ Kukuur :Bāwulō kāāyyoong'iintēēt ake nyēbo lukēēt ānkumwoochi kule, “Kwēryootē, baa, wēeri kuwo wōlēē mii :nyēē wōō nyēbo lukēēt. Ākāsē kule boonto ng'ālyoo nyēē māchē kumwoochi.”

18 Yooto, /kēēkwēryoot wēritkēy ākoy wōlēē mii :nyēē wōō nyēbo lukēēt. Yu kayit, kumwoochi :chiichoo kibo lukēēt nyiin ki wōō kule, “Kēēyookwoo :kibratyaantaanaa /kēēbērē Bāwulō kuut. Nto āyitē yēē kāmii, kusoomo kule amutu wēeri kuchō wōlēē imiitē, kuuyu boonto ng'ālyoo nyēē mächē kumwoowuung'.” 19 Kunam :nyēē wōō nyēbo lukēēt wēeroo āwut ānkuwēēto komos sukwaamee lōkōōy. Kiteebēe kule, “Kēēbērē nee?” 20 Kumwoochi :wēritkēy kule, “Kāākuchāmchiin :Yuutayeeek kule ikwēryootē Bāwulō tuun / bokiiyyoong'tēē taayeetaab kōōkwēēt /sitākēēbēer ng'aleek chēē yēmootiin kurubta keey āk inee. 21 Kunyi ii, boontēēt, -mēē-āsyi keey bichoo, kuuyu mii :alake chēē kēēytēē artam chēē mächē kule kuriibchi Bāwulō kēēlto sukubakach. Kaakwaam :bichoo muumeek kule mākoy kwaam āmnyoo nto kuyye kiy mbo kisich, nteenee ākoy kukas kurook kule kaakubakach Bāwulō. Chōbootiin mbo kuu nyiitēnyi kumächē kukas kuutiing'uung' ām ng'ālyoontoonoo mächē kusoomiing'.”

22 Yu keewaany :wēeroo ng'aleechaa, kumwoochi :nyēē wōō nyēbo lukēēt kule kuwēēchi keey, nteenee kiikāloonchi kule -māwokumwoochi chii ake tukul kule kāākumwoochi inee ng'aleechaa.

/Kikiwuuy Bāwulō kuwo Kayisareeya

23 Nto mii yoo, kukuur :nyēē wōō nyēbo lukēēt kāāyyoong'ikyii āyēēng' chēbo lukēēt ānkumwoochi kule, “Obchey lukēēt nyēbo biiko chēē yitē bokolwookik āyēēng' kuyeyta keey kuba Kayisareeya. Nto yityo, oyeyte lukēēt nyēē bēētēē faraasi-inek nyēbo biiko chēē yitē tāmānwookik tisab āk

lukēēt nyēbo ng'otwēēk nyēbo biiko chēē yitē bokolwookik āyēēng' kuba :tukul Kayisareeya kwēēmowuuni ku asiistaab sōmōk. ²⁴ Ōyēytoochi nk-inee Bāwulō faraasiinek cheechii sukuyitita nyēē karaam wōlēē mii :kāāntōōyiintēēt Fēēliikis nyoo iyyoonkyinē yēēmoonoto.”

²⁵ Kisirta :nyēē wōō nyēbo lukēēt barweet kubeeta :bichoto nyēē kimwooyē kule:

²⁶ Kuyityiing' :barwaani inyiing' boontēēt nyēē kooniyitoot, Fēēliikis. Āsubooyiing'.

²⁷ Āmāchē ābooruung' kule kinam :Yuutayeek chiichoo, nto yu kikiikuriik kubakach, waararaach :anii āk biikyuu kuuyu kyaakas kule ki chii nyēbo kōōrēētaab Rooma.

²⁸ Nto kuuyu kyāāmāchē ānkēt kule ām nee sukōōtēēyiis :bichoo miisin kurubta keey āk chiichoo, ākweryootē ākoy kōōkwēētaab booyikwaa. ²⁹ Yoto ānkēt kule ākoo kirubtooy keey :riirikwaa āk ng'ālyoo nyēē nāmē keey āk kiruutēkwaa, nteenee kimāmii mbo :lēēlis nyēē kiyemaat /kiitiilchi kume nto mbo /keerat. ³⁰ Yu /kābokēēmwoowo kule /kēēmiitē /kēēyēchinē ruurumuut kule /keebakach, atiiil kule āyokoowu kuchō wōlooto imiitē. +Māāmwoochi biiko choo ing'unyng'uung'tōōs kubo inee kule kuyibuung' riirikwaa.

Anii nyoo Kilaawutiyo Lusiiya.

³¹ Kikoonyit :lukoonoo bo booryēt ng'aleekaab nyēē wōō. Kibeeta Bāwulō kwēēmowuunoto ākoy wōlēē /kikēēkuurēē Antibaatri. ³² Yu kāyyēēkunēē, /kēēmwoochi lukēēt nyoo kibo

faraasiinek kule kutas taay āk Bāwulō ankooyeey :chuut kiyēnkuung'waa. ³³ Nto yu kabokuyit :choo Kayisareeya, kōōkoochi kāāntōōyiintonoo kibo wōlooto barwaanaa ānkōōyokoochi nkinee Bāwulō. ³⁴ Kisuman :bāytooyiintonoo barwaanaa ankuteeb kule, “Bo :Bāwulō yēēmēēt nkōnō?” Yu kakas kule ākoo kibo Kiliikya, ³⁵ kumwoochi kule, “+Maakas ng'aleekuuk, yoo kaakuyit :biiko choo ing'unyng'uung'tōōs kubo inyiing'.” Nto mii yoo, kumwaayta :bāytooyiintonoo /kēēkwēryoot Bāwulō /bokiimiiny kaab *Ērōōtē /ānkēēriib.

24

Kumii :Bāwulō taayeetaab Fēēliikis

¹ Nto mii yoo, yu kaakukeeyta :bēsyoōsyēk muutu kuchakee /kākēēkwēryoot Bāwulō, kuwo :kibkōrōs nyoo wōō ākoy Kayisareeya. Kiwēeto keey booyik alak āk chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Tērtuulō nyēē kikōrōōm ng'alaaleet. Kiyib riirikwaa kuba wōlēē mii :bāytooyiintēētaab yēēmoonoto. ² Yu /kābokēēkuur Bāwulō kuwo kō, kōōyyo :Tērtuulō ānkumwoochi Fēēliikis kule, “Boontēēt nyēbo koonyit, kōōkēēng'ērēkyi :acheek bāytooyiisyēēng'uung' nyēbo tāloosyēēt ām bēsyoōsyēk chēē chaang'. ! Kweeyey nyēē karaam simikas taay ankiweechweech ng'aleek alak sukung'eet kutas taay :kōōrēenyoo. ³ Boontēēt nyēē koonyitoot, Fēēliikis, karaam :bāytooyiisyēēng'uung' ām wōlto ake tukul ānkēēng'ērēkyinē ām kēēlto ake tukul kuyitita. ⁴ Nteenee ii, nyēē wōō, āsoomiing' kule -meechaas

iyēbchi yiit kiyēē kēēmāchē kēēmwoowuung' ām nwookinto.

⁵ Boontēēt, mii :chiichi kuyibu nyalilta kōōrooni. Iwuruurootē Yuutayeek ām kōōrēēt kumukuul kuyey wōōrōōryēēt. Inee mbo :nyēē intōōchinē biiko choo kiikoobetyeeny keey ankurub nyoo bo Nāāsārēēt. ⁶ Kookusyeeem mbo subak kunyeeree *Kōōtaab Yēyiin. Kiyeyeek :ng'ālyoontoonoto keenam.* ⁸ Kunyi, yoo 'kēēkuumu nkit, +meekas kule ākoo man :kiyēē kēēmwooyē :acheek kurubta keey ākoo chiichi.”

⁹ Kiirōōbēr :nkicheek Yuutayeek kule ki man :ng'aleechaa.

¹⁰ Yu kānyōōr :Bāwulō bārooyinto kung'alaal, kulē, “Ānkētē kule ām kēnyiisyēk chēē chaang' choo kookukeeyta, inyiing' :nyēē kwēētiilchinē biiko ng'aleek ām yēēmoonitēnyi. Kunyoo, ang'erechaat ayeet keey ām taayeeng'uung'. ¹¹ Imuuchē chēēbēēru kule manaakeeyta :bēsyōōsyēk tamanu āk āyēēng' kuchakee kyāāwē :anii Yēērusālēēm wāākutunkyi Yēyiin. ¹² Mānāānyōōrwoo mbo :murēchu iyyoong'tēēnoo kōōk ākwilē keey āk chii ake tukul ām *Kōōtaab Yēyiin nto, mbo āwuruurootē biiko ām kooriikaab saayeet nto, mbo ām wōlto ake tukul ām Yēērusālēēm. ¹³ Māmii mbo :kiyēē iboorunēē :murēchu kule man :ng'aleechu mwooyē :icheek kurubta keey āk anii.

24:5 Yēyuut. 17:6 * **24:6** Tinyē :siruutēk alake ng'aleechu: Kikēēmāchē kiikumumu inee kurubta keey āk wōlēē mwooytooy :kiruutēkyoo. ⁷ Nteenee kichō :Lusiya nyoo kāāyooong'lintēēt nyēē wōō nyēbo lukētē ānkōōmbōrunēēnēēch, 8a ānkumwoochi biiko choo kiitēēytōōs kubo inee kule kukwa wōlēē imiitē. **24:6** Yēyuut. 21:28

14 Ānkoo kuwuu nyooto, āchāmchiintōōsii kule ākutunkyinē Yēyiintēētaab mbo kuuko kuu chii nyēē rubē kēēlooto /kēēmwooyē kule machurtaat. Āyēnchinē kiy ake tukul nyoo chāmchiintōōs āk wōlēē wuu :kitaabuutaab kiruutēk ānku nyoo / kikeesir ām kitaabuutaab *wōōrkooyik. 15 Āboontēē Yēyiin mooyēēt kuu wōloo wuu :murēchuutēchu kule mākung'ēētyēē meet :biiko choo churtootiin ākoo choo bo ng'ōōki. 16 Kunyi, ātitirē kwaak āriibē keey ku -maayey ng'ālyoo nyēē -mēēng'ērēēchē Yēyiin āk biiko.

17 Kikyaang'eetee Yēērusālēēm ānkāaminy saang' ām kēnyiisyēk chēē chaang'. Nto yityo, āchōō Yēērusālēēm āyibchi biikyuu chēē bānoon tukuuk chēē kāchāāyēētyēēchinēē ankuchaabeel kōrōsēēk. 18 Kyāātiliil yu kinyōōrwoo :murēchooto ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimāāboontē keey biich chēē chaang' ām wōlooto, āmēēbērē mbo kyāāmiitē āyēyē wōōrōōr ake tukul. 19 Nteenee kimii :Yuutayeek alake chēbo yēēmēētaab Eesya wōlooto. Yoo icheek chēē kimwooyē, kumāchāktōōs kumii taayeeng'uung' raat bokumwooy kiy nyēē boonto kurubta keey āk anii. 20 Nto yoo māwuu nyoo, kumwooy :murēchuutēchu mii yuutēyu lēēlisto nyēē kinama, yoo kyāāmiitē taayeetaab booyikaab kōōk. 21 Tōōs kiito akeenke baateey nyēē miyaat nyēē kyaayey ku yoo kyāāmwooyē kule, 'Kōōyyoong'tēēnoo sōō, kōōk, kuuyu āboontēē mooyēēt kule ng'ēētyēē

meet :biiko choo kiikubëk.' ”

²² Nto mii yoo, kumwooy :Fēēliikis nyoo inkētē kēēliitēnyēēb Yēesu nyēē karaam kule, “Kāāyyoong'tē ng'aleechu ākoy kut kuchō :Lusiiya nyoo :inee nyēē wōō nyēbo lukēētaab booryēēt.”

²³ Yooto, kumwoochi :Fēēliikis kāāyyoong'iintēēt ake nyēbo lukēēt nyēē kimii yooto kule, “Riib Bāwulō āmēēbērē miisin. Ibākookyinē bārooyinto kisich nyēē kakasee keyy āk chōōrōōnuutēkyii / sikēēyibchinē mbo kiyēē mächē.”

Kyoomchi :Bāwulō Fēēliikis āk Turusiila kurubta keyy āk Yēesu

²⁴ Yu kakeeyta :bēsyoōsyēk chēē ng'ēri, kuchōōnto keyy :Fēēliikis cheebyoosyeenyii Turusiila nyēē ki Cheebyuutayaa. Yooto, kōōyookto / bokēēkuurchi Bāwulō kuchō yēē kimiiitē :inee kumächē kuyēbchi yiit ng'aleekyii. Nto yitu :Bāwulō, kung'alaalee kule mächē kōōkoosēē keyy :biiko *Kāārārōokiintēēt Yēesu.

²⁵ Nto yu kāwokumwooy :Bāwulō kule mächāktōōs kuchurtootiin :biiko, kuriibē keyy, anku +/ mākiitiilchi ng'al ām bēsyeēt nyēē mākuchō, kumuy :Fēēliikis. Yooto, kumwoochi Bāwulō kule, “Kutēēniit chooto ra ēē, wē. Imuuchē iwēēchi keyy ākoy ākuuriing' subak.” ²⁶ Kiiyooktooy / kibokēēkuurchinē Bāwulō kibtaman chokwoomēē lōkōōy ānkumächē kule kuyibchi inee :Bāwulō chēēbkiisyoong'.

²⁷ Yu kakeeyta :kēnyiiisyēk āyēēnku, kookeer :ake nyēē /kikēēkuurēē Bōrkiiyō Fēēstō bāytooyiisyeētaab

yēēmoonoo. Nto kuuyu kimāchē :Fēēliikis kule koong'ereech Yuutayeek kubakaakta Bāwulō kurataat.

25

/Kikēēkwēryoot Bāwulō taayeetaab Fēēstō

¹ Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk sōmōku kuchakee / kakeetool Fēēstō kōōntōōchi yēēmoonooto bo Yuuteeya, kuwo Yēērusālēēm. ²⁻³ Nto yu kayit, kukwoonchi :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāāntōōyikaab Yuutayeek ānkumwoochi riirikwaa kurubta keey āk Bāwulō. Kisoom mbo kule kōōwu Bāwulō kuwo Yēērusālēēm sukuriibchi kēēlto ankubakach. ⁴ Yooto, kukētyi :Fēēstō kule, “Rataat :Bāwulō ām Kayisareeya ānkāāmiitē :anii āwēētii wōlooto ām lēēkitō. ⁵ Yoo ākoo mii :ng'alyoo nyēē miyaat nyēē kiikuyey, ōmwoochi biikwook alak kukwa wōlooto bokumwooy riirikwaa kurubta keey āk inee.”

⁶ Yu kāākōōbuur :Fēēstō Yēērusālēēm bēsyōōsyēk sisiit nto taman, kurēkto Kayisareeya. Nto yu kāyyēēkunēē, kukuur kōōkwēēt ankumwaayta / kēēkwēryoon Bāwulō kuchō kōōk. ⁷ Yu /kakiyi-itita Bāwulō, kōōmuutmuut :Yuutayeek chēē kiki-ikukwaanee Yēērusālēēm ānkumwooy ng'al chēē chaang' chēē kimāyēētyēēchinē kiy.

⁸ Yooto, kutuuch keey :Bāwulō kule, “Manaayey kiy ake tukul nyēē māchāmē :kiruutēkaab Yuutayeek, nto anyeeree *Kōōtaab Yēyiin, nto mbo āntosuur *Kayisaar.”

9 Kuuyu kimāchē :Fēestō kule koong'ereech Yuutayeeek, kuteebē Bāwulō kule, “Ara iyey-taat keey iwē Yēērusālēēm suwāāyyoong'tēēniing' kōōk ām wōloto kurubta keey āk ng'aleechu?”

10 Kukētyi :Bāwulō kule, “Āmiitē :anii raat taayee-taab kōōkwēetaab biikaab Rooma yēē yēmāktōōs kule /kiikumunēēnoo. Mānāyēchi Yuutayeeek kiy ake tukul nyēē miyaat kuu wōloo inkētitooy :nkinyiing'. 11 Nto yoo ākoo kāmii :kiyēē miyaat nyēē kyaayey nyēē nyoolchoo / keebakachaa, ku -maanyokoor meet. Nto yoo ākoo mwooyē :Yuutayeechu ng'aleek chēē mātinyē manta kurubta keey āk anii, kumāmii :chii nyēē boonto kāāmuukēywēēk kōōyokoochoo icheek. Āmāchē / kiiyokoochoo *Kayisaar.”

12 Yooto kōōrwooch :Fēestō āk kiirwookikyii, nto mii yoo, kumwoochi Bāwulō kule, “Keemwaay kule imāchē /kiiyokoochiing' Kayisaar, +mēēwē wōloto.”

Kyaam :Fēestō lōkōōy āk bāytooyiintēēt Akiriiba

13 Yu kabokukeeyta :bēsyōōsyēk chēē ng'ēri, kuwo :bāytooyiintēēt Akiriiba āk cheebyoosyeet ake nyēē /kikēēkuurēē Bēērnikē* bokoosubaay Fēestō. 14 Nto kuuyu kibēēnyyēē wōloto bēsyōōsyēk ku chaang', kwaam :Fēestō lōkōōy āk bāytooyiintonoo kurubta keey āk ng'aleekaab Bāwulō. Kimwoochi nyiin kule, “Miitē, naas, :chiito ake nyēē kibakaakta :Fēēliikis kurataat.

15 Yu kāwāāwē Yēērusālēēm, kukwoonchoo :mbo

25:9 Yēyuut. 24:27   25:12 Yēyuut. 23:11; 25:21, 25; 28:19

* 25:13 Kituubchēē :Akiriiba kooruuchu: Bēērnikē āk Turusiila.

25:14 Yēyuut. 24:27

kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik chēbo Yuutayeeek
 ānkubokumwoowoo ng'al chēē itēyēē keey kurubta
 keey āk chiichi kumāchē kule / kiitiilchi ng'al.
 16 Yooto, āmwoochi bichoo kule mā atēbuutēkaab
 biikaab Rooma / kiiruusta chii kumātuuyo āk
 nyoo riirēē keey kubo inee ānkunyōōr bārooyinto
 nyēē kayeete keey. 17 Nto yu kabokeekwaante
 keey ākoy wōli, manaakaay keey mbo kisich,
 nteenee kyāākuur kōōkwēēt kutuuyo ām bēsyēēt
 nyēē kiikēērē ankaamwaayte / kēēkwēryoon
 chiichoo kuchō kōōk. 18 Nto yu kāwokung'alaal
 :biiko choo kiyibu riirik, kumāmii mbo :ng'ālyoo
 nyēē kimwooy kule kiyey :chiichoo kuu wōlēē
 kyāāsōōtitooy. 19 Nteenee kimwoowoo ng'al chēē
 kichuunchuunootiin kurubta keey āk wōlēē
 kisooytooy :icheek āk subak kurubta keey āk
 chii nyēē kiikume nyēē / kēēbērē Yēesu nyēē
 kimwooy :Bāwulō kule soboot. 20 Kimāātinyē
 wōlēē +maakuuyte ng'aleechaa. Kunyoo, ateebee
 inee yoo chāmē / kēēkwēryoot kuwo Yēerusālēm
 / bokiikumunēē wōlooto kurubta keey āk
 ng'aleechaa. 21 Yu kāwokumwooy :Bāwulō kule /
 takeekanyee ng'aleechaa *Kayisaar, amwaayte /
 tākēēriib ākoy /kēēkwēryoot kuwo wōlooto.”

22 Yooto, kukētyi :Akiriiba Fēestō kule, “Āmāchē
 :anii āyēbchi yiit chiichi.” Kumwoochi :Fēestō kule,
 “+Mēēyēbchi yiit tuun.”

Kumiitē :Bāwulō taayeetaab Akiriiba

23 Nto yu kāyyēekunēē, kuwo :Akiriiba
 āk Bēērnikē kuboonto keey biiko alak chēē
 ki wōōyēch āk chēē kitookunootiin ām

kiriinkoonoto ankootenteen :tukul ākoy kōōk. Kōōyookto :Fēestō kuut kule /kēēkwēryoon Bāwulō. ²⁴ Yooto, kumwooy :Fēestō kule, “Bāytooyiintēēt Akiriiba āk biiko tukul choo oboontē keey, okas chiichi. Kōōkukwoonchoo :Yuutayeek kutēē yēē tēē ām Yēērusālēēm āk mbo ām wōli bo Kayisareeya kubōlē kule māyēmāktōōs /tākēēkāsē kusoboot. ²⁵ Nto ābērē ārōotootē, kumāmii :kiy mbo nyēē kiikuyey :chiichi nyēē misyinē / keebakach. Nteenee kuuyu kimāchē :chiichi /kiiyyoong'tēē taayeetaab bāytooyiintēēt nyēē wōō, amwaayte /kēēkwēryoot kuwo Rooma. ²⁶⁻²⁷ Nto ābērē ālē, kumāmii mbo :kiy nyēē āmuuchē asir kurubta keey āk chiichi nyēē +/mākēēyibchi nyēē wōō. Ākāsē kule mā karaam /kēēkwēryoot chii nyēē rataat /āmākiiboor lēeluutyēēt nyēē boonto. Kunyoo ii, boontēēt, kāākwēru kuchō taayeeng'woong' akweek tukul nto miisin kuchō taayeeng'uung' inyiing' Akiriiba, sukung'eeet yoo kātōok :kiy ām wōlēē +/makeekuuyta, +māānyōōru kiyēē +maasir.”

26

¹ Yooto, kumwoochi :Akiriiba Bāwulō kule, “/Kāākēēyootuung' iyeet keey.”

Kiyeet keey :Bāwulō ām taayeetaab Akiriiba

Kōōtōrōōr Bāwulō āwut, ānkumwooy kule, ² “Bāytooyiintēēt Akiriiba, ang'erechaat ra āyyoonyēē taayeeng'uung' āmwooyē ng'aleek chēē āyēētēē keey kurubta keey āk ng'aleek tukul choo mwooyē :Yuutayeek kurubta keey

āk anii. ³ Ang'erechaat kuuyu inkētē :inyiing' nyēē karaam ātēbuutēkaab Yuutayeek āk mbo kiyēē kēēchuunchuunnyēē. Kunyoo ii, boontēēt, āsooyiing' kule imuyte ānkiiyēbchi yiit kiyēē āmiitē wāāmwooyē.

⁴ Inkēt :Yuutayeek tukul ām Yēērusālēēm wōlēē kiwuu :soboonyuu kung'eetee āmining'.

⁵ Kiikōōnkētoo bēsyōōsyēk chēē chaang' ānkōōmuuchē mbo kōōboor, yoo chāmē, kule kyāābooyē *Farisaayeek choo kikōrōōmēch miisin ām riibseētaab kiruutēk. ⁶ Neennyi /

kākiiyyoong'tēēnoo kōōk / kiikumwoo, kuuyu ākēnēē keey kiyēē kikuurtoochi :Yēyiin mbo kuuko. ⁷ Kumii :Yuutayeek tukul kuyēyē yiisyēētaab Yēyiin bēēt āk kwēēmooy, kōōkēnēē keey kukas kule makuyeyakay kuu yoo

/ kikēēkuurtoochinē. Boontēēt nyēē wōō, ng'ālyoontooni / kiikēnēē keey :nyēē kayey :Yuutayeek kōōyyoong'tēēnoo kōōk. ⁸ Kunyoo, ātēēbē kule ām nee yu simōōyēnchinē :akweek kule ing'ēētēē :Yēyiin meet chii nyēē kaakume?

⁹ Kyaachamte :nkanii kule asyeem kēēlto ake tukul nyēē kiimuuchāktōōs akwiil Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt. ¹⁰ Kyaayey kuu nyooto ām Yēērusālēēm. Ām kāāmuukēywēēk chēē kikōōno :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, kyāānāmootē biikaab Yēēsu wōlēē wōō ānkāākērtooy kō. Nto yoo / kābokiitiilchi kule /keebakach, ku anii akeenke nyēē kyāāyibē āwut barak āchāmchiintōōsii. ¹¹ Kyāāwēēsyētootēē kooriikaab saayeet chēē chaang' āng'woonchinootē biiko ānkāāsyēēmē ākērchi koong' kutayee keey

ng'aleekaab Yēesu. Kyāākōrōmiitu miisin kut ā-āchinē mbo kiriinkōōsyēk chēbo saang' wāawusē alak chēē kimii wōlooto.

¹² Nto mii bēsyēēt ake ām booniinēk chēē wuu chooto, kyāāmiitē āwēētii Tamaasko kukāākukōōno :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kāāmuukēywēēk kule anam bichu. ¹³ Nto makuriik kuyit āsiiswēkaab bēēt, kutāāmiitē kēēltaab too āwēētii ii, mokoryoontēēt, kuchōōnēē :lēbkēēyyēēt barak nyēē kiilēkēchēēchē kusiir asiista. Kiikweny yooto kyāāmiitē āk chōōrōōnuutēkyuu. ¹⁴ Kikiiryaakte keey :tukul, nto mii yoo akas :anii / kēēkuuru ām kuutiinyuu kule, 'Sāwulō, wē, Sāwulō, 'kēē-āmchoo nee? Nto yu 'kēēlityi keey ng'ot, yoo imiitē iwēēkyoo keey kuu nyooto.'

¹⁵ Yooto, ateb kule, 'Inyiing' ng'oo oō, moko-ryoontēēt?' / Kēēkētwoo kule, 'Anii Yēesu, nyooto imiitē ibārē. ¹⁶ Kunyi, ng'eet. Kāābooruung' keey saakweying' iyēku motwooriintēēnyuu anki-imwaaytaate kiyēē 'keekas kurubta keey āk anii āk mbo kiyēē +māābooruung'. ¹⁷ +Māāriibiing' yoo keenyaliliing' :biikuuk āk choo mā Yuutay-eek. Āmiitē wāāyooktiing' ¹⁸ isōōwunootē icheek kuweeksee wōlēē mii :mēēnānēēt kukwa wōlēē mii :lēbkēēyyēēt ankung'eetee :rātiisyēētaab Kibrōkōsyoontēēt kukwa wōlēē mii :Yēyiin. Yoo keekaaseenaa keey :bichoo, +māānyōōchi kaat / ānkiiyiityi wōlēē mii :choo kyāātiliil.'

¹⁹ Kunyoo ii, bāytooyiintēēt Akiriiba, manaatay :anii āyēnchi ng'oong'uutyoonoo kichōōnēē

26:11 Yēyuut. 8:3   **26:18** Yēyuut. 9:1-22; 22:5-16   **26:18** Yēyuut. 14:15; 10:43; 1Kōōr. 1:2; 6:11; 2Kōōr. 4:6; Ēfēēs. 5:8; Kolos. 1:13; 1Tēēs. 5:4-5; 1Bēt. 2:9

barak. ²⁰ Kyāā-āmchi kurook biiko chēē kimii Tamaasko kule kuweeksee choolwookātēēng'waa ankucham Yēyiin ānkōōboorunēē yēyuutēk kule kiikuweek. Nto yityo, chāā-āmchi nkicheek chēbo Yēerusālēēm āk chēbo Yuuteeya kumukuul āk mbo bōrōryōōsyēk tukul choo kimā Yuutayeek. ²¹ Ng'ālyoontoonoto :nyēē kiyey Yuutayeeku kunama āmiitē biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ankusyem kule kubakachaa. ²² Nteenee kiyētyēēchinionwoo :Yēyiin ākoy kura. Kunyoo, āmiitē ra kāāyyoony yuutēyu ā-āmchinē lōkōōywēchu biiko chēē minkēēch āk chēē wōōyēch. Mēēbērē āmiitē āmwooyē chēē kaatasee kusiir choo kimwooyē *:wōōrkooyikaab Yēyiin āk *Muusa kule makuyeyakay. ²³ Kimwooy kule makunyalil *:Kāārārookiintēēt anku inee :nyēē mākuyēk nyēbo taayta / kiing'eetee meet kwoorōōrchi Yuutayeek āk mbo choo mā Yuutayeek lēbkēēyyēēt.”

²⁴ Yu kāmwooy :Bāwulō ng'aleechaa, kunam kuut :Fēēstō ānkulēēnchi, “Kāākubunuung' mēt, wē, Bāwulō! Kaakuyeying' :sumanaanaang'uung' kooraan :mēt.” ²⁵ Kukētyi :Bāwulō kule, “Fēēstō, boontēēt nyēē wōō, mānāābunwoo :mēt mbo kisich. Kiyēē āmiitē āmwooyē ku kiy nyēē yemaat anku bo manta. ²⁶ Inkētē mbo :nkinee bāytooyiintēēt kubooyiit man ng'aleechaa kuuyu mēēbērē kiyēyāksēē wōlēē kimābo laat. Kunyoo, āmuuchē mbo āmwoochi nkinee nyēē māmii :muyātēēt.

27 Boontēēt, bāytooyiintēēt Akiriiba, iyēnchiintōōsii :inyiing' āk ng'aleekaab *wōōrkooyik? Ābērē iyēnchiintōōsii.” 28 Kukētyi :Akiriiba kule, “Lēēkit iweechaa āyēku chiitaab Kiriistō.” 29 Kuwālchi :Bāwulō kule, “Yoo kā lēēkit, nto ku lōō, āsooyē Yēyiin kule māyēk inyiing' baateey :nyēē kaweeek, nteenee chii ake tukul nyēē mii kuyēbchinē yiit kiyēē āmwooyē sookerkeyiitu anii, nteenee baateey kēētēerchiinē kubo nyōrōōrōōnichu.”

30 Kōōyyo :Fēēstō, Akiriiba āk Bēērnikē ākoo mbo nkicheek choo kiboonto keey tukul ankuba saang'. 31 Kibokumwoochiin kule, “Ntēē māmii :chiichi kuyēyē ng'al chēē yēmāktōōs /keebakach, nto mbo kule /keekerta kō.” 32 Yooto, kumwoochi :Akiriiba Fēēstō kule, “Nto kāmānāāmwooy :chiichi kule /bokiyyoong'tēē taayeetaab *Kayisaar, nto /kaakiityaakta.”

27

Kiwēētēē Bāwulō mwēēnkēēt ākoy Rooma

1 Nto mii yu /kikiikiitiil kule keebe kōōrēetaab Itaalya, /kiyyokoochi Bāwulō āk kibратиisyek alak chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yuulyō nyēē ki nyēē wōō nyēbo lukēetaab kaab *Kayisaar.

2 Yooto, keelaany mwēēnkēēt nyēē kitākyinē keey Atiramiiito nyēē kimii wokumurē kiriinkōōsyēk chēē kimii sakaramteet nyēbo yēēmēetaab Eesya. Kikēēboontootē keey

Aristaarko, chiitaab Maketoonnya nyēē kichōōnēē Tēēsālōōnikē.

³ Yu kāyyēēkunēē, keeyit Sitōōn kosolēny. Yooto, kuyēchi :Yuulyō Bāwulō nyēē karaam kuchāmchi kuwo wōlēē mii :chōōrōōnuutēkyii /sikiikoochi kiy nyēē kāyēētyēēchinēē keey. ⁴ Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kēēng'ēētyēē yooto subak ankeenam baanta ām mwēēng', nto kuuyu kitākyēēch keey :wusōōnēēt nyēē nyikiis, keesyeb komosta nyēē kiiyeelaat nyēbo Kubrō ānkēētākyi keey tō. ⁵ Nto yu kikiikeebeetee mwēēnkēēt keekeeytee sakaram-teetaab yēmēētaab Kiliikya āk nyēbo Bamfulyaa, keeyit Muura, *kiriinkēēt nyēē kimii yēmēētaab Lukiiya. ⁶ Kinyoorta yooto :chiichoo ki wōō nyēbo lukēēt mwēēnkēēt ake nyēbo *kiriinkēētaab Aleksaantrya nyēē kimii kuwēētii Itaalya. Yooto, kumwoowēēch kule keelaany mwēēnkoonoo.

⁷ Kiwuuyiityēēch :baanta miisin nto bokēēyitē Niitō. Nto kuuyu kiitaayeeneech :wusōōnēēt keetas taay āk kēēloo, keeweēch keey kēētākyi keey cheeronko ankeerub wōlēē kimāwusunēē :yoomet ām Kērēētē. Kikēēmur yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Salmoone. ⁸ Kinyikisyēēch :wusōōnēēt miisin yu kākēētākyi keey tinkey. Kikeebe ām wuuyinto kut bokeeyit yēēt ake yēē /kikēēkuurēē 'Sakaramteet nyēē Yimu' nyēē kilēēkitēē *kiriinkēētaab Laseeya.

⁹ Kikiikiiboot āsiiswēk chēē chang' kubo wusōōnoonoo ānkimii wokumiyātiitu :baanta kuuyu kimii kuriiku :bēsyōōsyēk chēē kōrōōm

:wusōōnēēt.* Yooto, kumwooy :Bāwulō kule,
 10 “Murēchu, nto yu ākāsē kule mii wokumiyātiitu
 :baani. Yoo katakeetas taay makunyeerakay
 :mwēēnkēēt ānkubootyo :tukuuchu mii mwēēng'
 ānkiiboot mbo soboonwēkyoo.” 11 Kitay :Yuulyō
 kiyēē kimwooy :Bāwulō ankucham ng'aleekaab
 chiitaab :mwēēnkēēt āk chēbo nyēē kiyyoonkyinē
 mwēēnkēēt. 12 Nto kuuyu kimāyēmāksē
 kōōbuur yooto bo sakaramtaanaa kut kukeeyta
 :bēsyoōsyēkaab wusōōnēēt, kookaykaay :biiko
 wōlēē wōō kule keetas taay ākoy Fōyinikē.
 Ki sakaramteet :nyitēnyi ām Kērēētē nyēē
 kikaraam bokiimuunyēē ānkiimuuchē :chii kuyityi
 kubununēē tinkēywoōsyēkaab cheeronko nto
 nyēbo tō.

13 Nto yu kāwus :yoomeet muut nyēbo
 komostaab cheeronko, koosoot :icheek
 kule kāākuyityiin :kiyēē kiisōōtē. Kunyoo,
 kootyaach mwēēnkēēt ankutas āk baanng'waa
 kung'oosng'oosyootēē sakaramteetaab Kērēētē.
 14 Nyēē mā tyaa, kuchō :wusōōnēēt nyēē nyikiis
 nyoo /kikēēkuurēē ‘Tō-koong'asiis’ nyēē kiwusunēē
 Kērēētē. 15 Kunyoo, kikirkir mwēēnkēēt
 kut keechamte keey /keetwaareech. 16 Yu
 kābokēēmur sakaramteetaab kōōr kisich nyēē
 kiikwēēn :bēy nyēē /kikēēkuurēē Kawuuta,
 kyaam booryēēt kut kiichuutu mwēēnkēēt
 nyēē mining' nyoo kiichuutootē :nyoo wōō
 kuchō nyiin āriit. 17 Yu /kikiikiichuut kuchō
 āriit, /keekwiiliil mwēēnkoonoo ki wōō kuyaam

* 27:9 Mwooyē :yuutēyu kule yoo kaakukeeyta :bēsyeēt nyoo
 /kēēkirē āmiisyēēt. 27:10 1Kōōr. 11:26

kule tetete. Kuuyu kinyōkōriitu :bichoo kule imuuchē koonach :mwēēnkēēt ng'aayneet nyēbo sakaramteetaab Libya, kuwiirchi araaray kiito ake nyēē kiichuchuuyē baantaab mwēēnkēēt ānkubākookyi yoomeet kōōrēetoot mwēēnkēēt. ¹⁸ Kitas taay :wusōōnoonoo nyikiis kuwus. Nto yu kāyyēēkunēē, /kēēmēto tukuuk ām mwēēng' kule sukukuskusiit :mwēēnkēēt. ¹⁹ Nto bēsyēēt nyēē kiikēērē, /keewiirta mbo tukuuk choo /kikēēkwoonyēē mwēēnkēēt āk tukuuk chuut alak tukul. ²⁰ Kituuluunkēnoot :wōliin bo barak ām bēsyōōsyēk chēē chaang' nyēē /kimākēēkāsē asiista nto mbo kookeelik. Kitas taay yooto tukul :wusōōnēēt kwaawesiit, nto yityo, kubēk :moonikyoo kule ākoo -mēētākōōmuuchāktōōs /kiiraraacheech.

²¹ Yu kikiikumisyo :moonik nyēē kimēēmāchē :chii kwoomiis, kōōyyo :Bāwulō ānkulē, “Murēchu, nto kōōkāswoo yoo kāāmwoowook kule -mōōng'ēētyēē Kērēētē, nto kāmāāmook :kiy nto kāmōōbootē kiy. ²² Nteenee āmwoowook kule ōkich, kuuyu māmii :chii nyēē makume, nteenee makuburyet :mwēēnkooni. ²³ Kōchōōnchoo *:malayikeetaab Yēyiintēēnyuu nyoo āyēchinē yiisyēēt kwēēmooy ānkumwoowoo kule, ²⁴ ‘Bāwulō, -mēēmuy, +/- mākiyyoong'tēēniing' taayeetaab *Kayisaar ankaakuriiree :Yēyiin biiko choo ōboontotē keey ām mwēēng' nyēē mākoy kubēk.’ ²⁵ Kunyoo ii, murēkyoo, ōkiilyē, kuuyu ākoosēē keey Yēyiin kule makuyeyakay kuu yoo kāākumwooytoowoo. ²⁶ Nteenee +/-

makeetwaareech ākoy kōōrēēt ake nyēē kiikwēēn :bēēko.”

²⁷ Kitas taay :wusōōnēēt kutwaareech ām Araaraytaab Metitereennya.† Nto mii yu makuriich kwēēmooy kwēēn ām kwēēmowuutaab taman āk ang'wan kukeeyimeech :wusōōnēēt, kumach kōōnkēt :biiko choo kimii mwēēng' kule kikiikuriik keeyit kōōrēēt. ²⁸ Yooto, kuwiirta kiito ake nyēē nyikiis nyēē /kikiikēērātyi bōrōōwēēt sukukasee wōlēē tēē :bēēko. Nto bērē kulē, kiyitē fuutiinēk bokol āk tibtēm kuwo ng'wēny. Nyēē mā tyaa /kiiyokooyto subak bōrōōwoonoo. Nto bērē /kēēlē, ku fuutiinēk sokool. ²⁹ Kikēēmuuyē kule imuuchē :mwēēnkēēt kuryaach rwoontōōk choo lēēkitēē sakaramteet. Yooto, kiiyokooytē karnaak ang'wan /kiiyyoong'tēē mwēēnkēēt ankeesaay kule kuyyēēkyēēch. ³⁰ Kisyem :biiko choo kimii kōōrēētootē mwēēnkēēt kule kumwēy. Kinam mwēēnkoonoo ki mining' nyoo kimii nyiin āriit ankuyey keey kule kimii kōōyokooytooy karnaak alak choo /kiiyyoong'tēē mwēēnkēēt, nteenee ākoo kimāchē kule kumwēyēē kiyooto. ³¹ Nto mii yoo, kumwoochi :Bāwulō Yuulyō āk biikyii bo lukēēt kule, “Yoo kāmēēbuur :bichu wōlēēb mwēēnkooni, ku -mōōsobtōōsii.” ³² Yooto, kutil :bichoo bo lukēēt bōrōōk chēē /kikikēērātiisyēē kōōsuuyto :mwēēnkoonoo ki mining'.

³³ Nto yu mākōōrir :kōōrēēt, kumwoochi :Bāwulō biiko kule, “Ām bēsyōōsyēk chēē yitē taman āk ang'wan choo kookukeeyta, kwoobeetee kuut ānkōōruuyē kuut. ³⁴ Kunyi, āmwoowook kule ō-

---

27:26 Yēyuut. 28:1 † **27:27** /Kikēēkuurē kēny kule Araaraytaab Atiriiya.

āmiisyē sōōnyōōru nkuruuk sōōsobchē kuuyu māmi :chii mbo akeenke ām akweek nyēē makume.” ³⁵ Yu kēēwoong' :Bāwulō ng'aleechu, kunam mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ām taayeetaab bichooto. Nto mii yoo, kubetes ānkutoow kwaam. ³⁶ Kikimkimiitu :bichoo ānkwoomiis :nkicheek. ³⁷ Kikēēyitē :tukul chēē kikēēmiitē mwēēng' biiko bokolwookik āyēēng' tāmānwookik tisab āk lo. ³⁸ Yu kikiikwoomiis :bichooto tukul kut kubiyoong'iis, kumētyi nkoonuuk araaray sukukuskusiit :mwēēnkēēt.

³⁹ Kuyyēēchē :kōōrēēt, maneemuuch :icheek kōōnkēt kōōrēēt nyēē kikas, nteenee kikas yēēt ake yēē kiiwulta keey :bēēko yēē kitinyē ng'aayneet yēē / kikiitiil kule bokōōyyoong'tēē mwēēnkēēt yoo keemuuchakay. ⁴⁰ Yooto, kootichtiich karnaak choo / kiiyyoong'tēē mwēēnkēēt ankootyaach tukuuk chēē / kēēwēēchwēēchēē mwēēnkēēt. Nto mii yoo, kōōtōrōōr tukuuk chēē toochē yoomeet sukung'et kuwusto :yoomeet mwēēnkēēt wokōōyyoonyēē sakaramteetaab araarayta. ⁴¹ Kitākyi mwēēnkēēt koonach ng'aayneet nyēē kikiituulākoy kukiilchi :sēruutaab mwēēnkēēt yooto ānkutōōr :wusōōnēēt bēēko kwiiri komostaab saaruuryeet.

⁴² Kichōb :biiko choo kibo lukēēt kule kubakach kibiratiisyek sukung'et mābir bēēko kumwēy. ⁴³ Nto kuuyu kimāchē :Yuulyō kule kōōsoob Bāwulō, kuyeete bichoo kuyey kuu wōloo kākāākuchōbto. Yooto, kumwoochi chēē kiimuuchē kubir bēēko kule koonto kubiroot bēēko ākoy taban. ⁴⁴ Nto choo king'et,

kimāchāktōōs :choo kubeetee keetiik choo kibētëkunēē keey mwēēnkēēt. Kiyit :biiko tukul taban ām kēēlwookichooto tukwaay nyēē manaam :kiy ake tukul.

28

Kikeeyit kōōrēētaab Maalta

¹ Nto mii yu kabokeeyit araarayta taban, kēēbēēru kule ākoo ki Maalta :kōōroonoo kikiikwēēn :bēēko. ² Kitoroocheech :biikaab kōōroonoo nyēē karaam. Nto kuuyu kimii :roobta ānku kaytit :kōōrēēt, kōōloowēēch maata. ³ Kiwokokweyaat :Bāwulō kweenik alak, nto yu kēēkoochi ma, kusiikunee :ereeneet kweenichaa yu kasyool :maata ānkunooynoochi keey āwutaab Bāwulō. ⁴ Yu kakas :biikaab kōōroonoo kuu nyooto, koosoot kule, “Ākoy ku rumiin :chiichi. Ānkoo kaakoomuuch kuchililee meet nyoo kātānyōōru ām araaray, tākurubē :mnyaat.” ⁵ Nteenee kilelekta :Bāwulō ereeneet kōōsuuchi mā nyēē manaam inee :kiy. ⁶ Kiisōōtē :biiko kule makookwa :āwut nto kule makooryaakta keey ankume. Kikānyiis :bichooto kulōōyiit kumāchē kukas kiyēē makuyeyakay. Yu kukas kule māmii :kiyēē kaam Bāwulō kulē, “Tōōs āynāt :chiichi.”

⁷ Kimiitē yooto :mbareetaab chiitaab kōōroonooto. Kitookunoot :chiichoo /ānkikēēkuurēē Bublīiyō. Kitaacheech :chiichoo ām mooyēēt nyēē lēēl kebe kanyii ānkuriibēēch nyēē karaam bēsyōōsyēk sōmōk. ⁸ Kimnyoonē :kwaaniitaab chiichooto ām kō ānkimii kāru kitiintiri. Kilāyēē

:maat ānkōōbuuntooy :mooyēēt. Wokoorwaam :Bāwulō ānkutiinyēē āwunnyēk ānkusoochi. Yooto, kusob :boontoonoo. ⁹ Yu kakas :biikaab kōōroonoo chēē kimnyoontōos, kukwa wōlēē mii :Bāwulō ānkōōsoob. ¹⁰ /Kikēēkoonyitēēch ām kēēlwookik chēē chaang'. Nto yu kikēēmiitē kēēchōbē keey sikeebe, kukōōnootēēch :bichoo tukun chēē chaang'.

Kikeebe Rooma

¹¹ Yu kābēk :ārook sōmōku, kēētoowu baanta subak. Kikeelaany mwēēnkēēt ake nyēbo *kiriinkēētaab Aleksaantrya nyēē kikiimuunyēē kōōroonooto kule kukeeyta :wusōōnēēt. / Kikēēkuurēē mwēēnkoonoo “Āynātōos saram Kastoor āk Bolukis.” ¹² Kikeebe ākoy yēēt ake yēē / kikēēkuurēē Sirakuusa ānkēēbēēnii yooto bēsyōōsyēk sōmōk. ¹³ Nto bēsyēēt nyēē kiikēērē, keebe ākoy Rēkiyō. Nto yu kāyyēēkunēē, kuwusunēē :yoomeet komostaab sōōy kuchaakteeneech ākoy *kiriinkēētaab Bōtyōōli. ¹⁴ Kikeenyoorte wōlooto bo kiriinkoonoo mbo ng'eetaabiya alak chēē kitaacheech kiibuurtē keey ām bēsyōōsyēk tisab. Nto mii yoo nanyuun, keebeete kērēēnkōōk kēētākyi keey Rooma. ¹⁵ Yu kāwokukas mbo :ng'eetaabiya ām wōlooto bo Rooma kule kikēēmiitē kēēkwoonii, kutōrōōkwēēch. Kikānyiiis :alake yēē / kēēkuurē kule “Kooriik sōmōk chēē / kiimuunyēē,” nteenee kikēēw :chuut ākoy yēē / kēēkuurē kule “Sōkōōniitaab Ābiyō.” Yu kāwokōōburto keey :Bāwulō bichoo, kubirchi Yēyiin kōōnkōy. Kiyey :yooto inee kukich. ¹⁶ Nto yu kabokeyit Rooma,

/kēēchāmchi Bāwulō kōōbuur nkit āk riibiintēēt akeenke.

Kyaamtaat :Bāwulō ng'ālyoontēētaab Yēyiin kurii-boot

¹⁷ Yu kakeeyta :bēsyoōsyēk sōmōku kukakeeyit Rooma, kukuur :Bāwulō kāāntōōyikaab Yuutayeek. Nto yu kikiikōōruruuch keey, kumwoochi :Bāwulō icheek kule, “Mbo ng'eetaabiya, mānāākōchōnkyi biikyoo nto mbo ātēbuutēkaab mbo kuuko. Nteenee /kikeenama ām Yēerusālēem /ānkiiyokoochoo biikaab Rooma. ¹⁸ Kōōkuumwoo :bichoo anku-mach kule kootyaaktaa kuuyu kimāmii :lēēlis ake tukul nyēē kinyoolchoo /keebakachaa. ¹⁹ Nto yu kabokukwiil :Yuutayeek /kiityaaktaa, akas kule kaykay /kiyyoong'tēēnoo taayeetaab *Kayisaar, ānkoo kimāmii :kiy nyēē miyaat nyēē chāāmwooyē kule kiyēwoo :biikyuu. ²⁰ Ng'ālyoontooniitēnyi :nyēē kayeya amach kule akasaak oō, booyichu. /Kakeerateenaa nyōrōōrōōnichu kubo nyoo ikēnēē keey :mooyēētaab Isrāyēēl kumukuul.”

²¹ Yooto, kukētyi :bichoo Bāwulō kule, “Nto yu mānāākēēnyōōru :acheek ng'ālyoo ake tukul nyēē chōōnēē Yuuteeya nyēē rubtooy keey āk inying'. Mānāāmwoowēēch :mbo ng'eetaabiya chēē kwoonēē wōloto kiy ake tukul nyēē miyaat nyēē rubtooy keey āk inying'. ²² Nteenee kēēmāchē keekas kule imwooyē nee :inyiing', kuuyu mii :biiko wōlēē wōō kung'ālōolē nyēē miyaat kurubta keey āk bichēēb Kiriistō.” ²³ Kunyoo, kichōb :bi-chooto āk Bāwulō bēsyeēt nyēē mākutuuyo.

Yu kayit :bēsyoonoo, kukwa :biiko chēē chaang' wōlēē kitēbunēē :Bāwulō. Kiirwookyī :Bāwulō kwiimēn. Kiiboorchī ng'ālyoo kurubta keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkuyēyiisyēē siruutēkaab *Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin kōōboorchinēē biiko kule ki *Kāārārookiintēēt :Yēēsu. ²⁴ Kichāmchiin :alake āk ng'aleekaab Bāwulō, nto alak kutāchiin. ²⁵ Kibēētīi :bichoo kukwiilootē keey kubo ng'aleechaa kikiikukas āk yu kāwokumwoochi :Bāwulō kule, “Kimwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo kuukoong' manta, yoo kimwooyē kubununēē wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule,

²⁶ 'Iwē wōlēē mii :bichu ānkuwēēmwoochi kule:

Yoo kōōyēbchi yīit,
-mōōkāsē kiy.

Nto yoo kookasee koonyek,
-mōōkāsē kiy kubooyiit man.

²⁷ Kuuyu wuuyēch bichu :mētēwoy,
ānkumoolootiin :yiitin,
ānkināmākiis koonyay.

Nto kiimuuchē :koonyek kukasta,
ānkuyootootiin :yiitiik,
ānkōōnkēt :icheek,

nto kiikuweek kuchama,
saang'eet :anii,
āsoob icheek.'†

28:23 Luuka 11:2; Yēyuut. 1:3; 8:12; 19:8; 20:25; 28:31 † **28:27**
Isaaya 6:9-10 **28:27** Mat. 13:15; Māarkō 4:12

28 Kunyi, āmāchē āboorwook kule kookucham :Yēyiin kooraraach biiko choo mā Yuutayeek ānkumākuyēbchi yiit :icheek ng'aleechaa.”*

30 Kiibuur :Bāwulō wōlooto kēnyiisyēk āyēēng' kutēbunēē kōōnyii nyēē kikwēytooy kiy. Kitoochē biiko tukul choo kāruutoon 31 ānkwoomchinē ng'ālyoontēēt nyēē māmuyē kurubta keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin, ankooneet mbo kurubta keey āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō.

---

* **28:28** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 29: Yu keewaany :Bāwulō kumwooy ng'aleechaa, kung'ēētyo :Yuutayeek ankuba. Kikwiilaat keey nyēē kōrōōm miisin. **28:28** Luuka 3:6; Yēyuut. 13:46 **28:31** Yēyuut. 28:23

Biibilya Nyēē Tiliil
New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Sabaot

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

Printed book ISBN 9966002030

The New Testament

in Sabaot

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files
dated 29 Jan 2022
c68c9dca-518f-544b-a52e-82240cf64928